

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra politologie a evropských studií

Bc. Jana GYÜREOVÁ

Demokracie, stát a společnost

Případová studie Polské republiky

Diplomová práce

Vedoucí práce: Doc. Mgr. Pavel Šaradín Ph.D.

OLOMOUC 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne

Podpis:

Poděkování

Poděkování patří Doc. Mgr. Pavlu Šaradínovi Ph.D. za odborné vedení, za pomoc a vstřícnost při zpracovávání této práce. Mnohokrát také děkuji své rodině a kamarádu Markovi za obrovskou podporu během celého studia včetně psaní diplomové práce.

Obsah

Úvod	6
1. Demokracie.....	14
1. 1 Liberální demokracie	16
1. 2 Hybridní demokracie	18
1. 2. 1 Neliberální demokracie	19
1. 2. 1. 1 Jak vybudovat neliberální demokracii v Evropské unii	26
2. Charakteristika polského politického systému od roku 1989.....	28
2. 1 Polské parlamentní volby v roce 1989 – pád komunismu	29
2. 2 Polské parlamentní volby v roce 1991 – roztržičnost a politická nestabilita.....	32
2. 3 Polské parlamentní volby v roce 1993 – triumf postkomunistické levice	35
2. 4 Polské parlamentní volby v roce 1997 – konec vlády levice.....	37
2. 5 Polské parlamentní volby v roce 2001 – vznik nových stran a vítězství levice ...	39
2. 6 Polské parlamentní volby v roce 2005 – vítězství pravice a úspěch populistických politických sil.....	42
2. 7 Polské parlamentní volby v roce 2007 – rozpad vládní koalice a triumf opozice	44
2. 8 Polské parlamentní volby v roce 2011 – obhájení funkce premiéra.....	47
3. Politická situace v roce 2015	49
3. 1 Situace před polskými parlamentními volbami v roce 2015	49
3. 2 Polské parlamentní volby v roce 2015 – vítězství konzervativní pravice	51
4. Vláda Beaty Szydłové	57
4. 1 Novelu zákona o ústavním soudu	58
4. 1. 1 Novela zákona o ústavním soudu z června a prosince 2015.....	58
4. 1. 1. 1 Stanovisko Benátské komise	60
4. 1. 2 Novela zákona o ústavním soudu z července 2016	62
4. 1. 2. 1 Stanovisko Benátské komise	63
4. 2 Novela zákona o veřejnoprávních médiích.....	64
4. 3 Novela zákona o policejním dohledu.....	65

4. 3. 1 Stanovisko Benátské komise	66
4. 4 Usnesení Evropského parlamentu ze dne 14. září 2016 o nedávném vývoji v Polsku	67
4. 4. 1 Situace a konkrétní události po vydání usnesení EP.....	68
5. Hodnocení polské demokracie	73
5. 1 Průzkumy veřejného mínění	73
5. 1. 1 Postoj polských občanů k demokracii	74
5. 1. 2 Spokojenost občanů s fungováním polské demokracie	76
5. 1. 3 Hodnocení Sejmu.....	78
5. 1. 4 Hodnocení vlády Beaty Szydłové.....	79
5. 1. 5 Hodnocení politiků – prezident, premiérka, předseda PiS.....	81
5. 2 Freedom House Index	85
Závěr	87
Prameny a literatura	95
Seznam tabulek a grafů.....	112
Abstrakt.....	113
Abstract.....	114

Úvod

Tématem této diplomové práce jsou demokracie, stát a společnost se zaměřením na vnímání demokratických hodnot v Polské republice (dále Polsko). Polsko, stejně jako ostatní země střední a východní Evropy, zaznamenalo komunistickou minulost a současně také pád komunismu v roce 1989, který vedl k přechodu k demokracii. Po přechodu k demokracii je nutná stabilizace režimu ve všech sférách, čímž dříve či později prošly všechny země střední a východní Evropy.

Polsko od počátku 90. let 20. století zaznamenalo bouřlivý institucionální vývoj. Vývoj polského politického systému byl provázán hlubokými reformami a proměnami, ostrými spory, roztříštěností a politickou nestabilitou, vznikem a zánikem politických subjektů, polarizací a personalizací politiky, střídáním vlád a premiérů, korupčními aférami, nestálostí politických uskupení, změnami volebních preferencí, úspěchy populistických politických sil a rozpadem vládních koalic. Polsko směřovalo tímto směrem až do současnosti, kdy v zemi dochází k narušování základních hodnot a podstaty liberální demokracie. O Polsku se proto v některých médiích¹ hovoří jako o neliberální demokracii. Polsko je velmi často v této souvislosti spojováno s vývojem v Maďarsku. Koncept neliberální demokracie se ve věci Polska objevil v návaznosti na vítězství strany Právo a spravedlnost (dále PiS) v parlamentních volbách v roce 2015. Od této doby je možné sledovat významné množství kontroverzních kroků, které jsou v některých případech současně také označovány za neústavní. Právě narušování ústavnosti a také základních hodnot demokracie svědčí o komplexnosti problematiky současné polské politické situace.

Polská demokracie, stát a společnost se staly klíčovými tématy této práce. Na základě označování Polska za neliberální demokracii je potřebné analyzovat a popsat události a celkovou situaci, která se v této zemi odehrává především od parlamentních voleb v roce 2015, aby bylo možné verifikovat či falzifikovat toto označení. Hlavním cílem práce je zjistit, nakolik Polsko naplňuje prvky neliberální demokracie či zda se v případě této země jedná jen o jakousi anomálii v politickém systému, která bude retrospektivně brána jako součást vývoje evropských demokratických politických

¹ Viz například Applebaum, Anne. „Illiberal democracy comes to Poland.“ *The Washington Post*, 22. 12. 2016 (online).

systemů. Dílčím cílem je snaha zdůvodnit, proč se Polsko touto cestou změn vydalo, a nalézt možnou souvislost s předchozím vývojem politického systému.

Tato diplomová práce je založena na následujících výzkumných otázkách: *Je možné pozorovat míru podobnosti a vlivu Jaroslawa Kaczyńskiego při výkonu pozice premiéra v letech 2006–2007 na jedné straně a v jeho současné pozici předsedy strany PiS na straně druhé? K jakým změnám došlo během vlády Beaty Szydłové? Jak na tyto změny reaguje opozice? Jak na tyto změny reagují nezávislé subjekty v Polsku a zahraničí? Důvěřují občané vládě Beaty Szydłové i přes kontroverzní kroky vykonané touto vládou? Došlo v posledních dvou letech ke změně hodnocení Polska v rámci Freedom House Indexu? Do jaké míry Polsko naplňuje prvky neliberální demokracie?*

Důvodem výběru tohoto tématu je aktuálnost a závažnost tématu, které se týká jedné ze zemí Visegrádské čtyřky, tedy země, která je nejen geograficky, ale také historicky velmi blízká České republice. Uskutečňování principů neliberální demokracie lze pozorovat i v další zemi Visegrádské čtyřky, a to v Maďarsku. Je proto důležité analyzovat polskou situaci a zjistit, jakým směrem se Polsko ubírá, proč se neliberální demokracie v poslední době rozšiřuje nejen ve střední a východní Evropě a zda existují nějaké spojitosti mezi těmito zeměmi. Druhým důležitým důvodem výběru případu Polska je nedostatečná reflexe této země v českém politologickém prostředí. Je možné konstatovat, že předním českým odborníkem věnujícím se Polsku v dlouhodobém kontextu detailněji je politolog Michal Kubát. Kubát se však Polsku ve své poslední rozsáhlé knize věnuje pouze do roku 2005. Posléze již z jeho strany nedošlo k vydání žádné ucelené publikace zahrnující následující vývoj, nýbrž byly publikovány pouze dílčí studie. Čeští politologové tak ve svých pracích doposud nevyčerpali problematiku Polska, přičemž výzkumný potenciál lze spatřovat v aktuální polské situaci týkající se narušování základních demokratických hodnot. V neposlední řadě se důvodem výběru stala také důležitost tohoto tématu v celé Evropské unii (dále EU). Narušování demokracie může v důsledku pozměnit směřování celé EU, a proto je velice důležité koncept neliberální demokracie sledovat.

Z hlediska metodologie je tato práce případovou studií, jejímž cílem je podat co nejkomplexnější popis daného jevu. U této metody kvalitativního výzkumu je nejdůležitější stanovit si základní problematiku, témata a aspekty, na které se práce zaměří. Proto se tato případová studie bude snažit na základě analýzy a sumarizování historických a současných událostí a aplikování zvolených teorií obsáhnout vývoj

polského politického systému od přechodu k demokracii s detailnějším zaměřením na aktuální vývoj.

Základní struktura práce bude spočívat v rozdělení textu na dva hlavní celky – teoretickou a analytickou část. Teoretická část bude obsahově založena na definování a představení pojmu demokracie, která je podstatou efektivního fungování všech zemí EU. Budou zde také představeny dva historické kvalitativní náhledy na demokracii. Jelikož je potřebné zjistit, jestli v Polsku dochází k rezignaci na liberální demokracii a přechodu k neliberální demokracii, jak se o této zemi v současné době vyjadřují některá média a publikace, nebo zda se jedná pouze o jakousi anomálii ve vývoji polského politického systému, bude za tímto účelem nutné ujasnit si podstatu jak liberální, tak neliberální demokracie. V této práci bude liberální demokracie definována především Robertem A. Dahlem (Dahl 2001), který ve své knize *O demokracii: původce pro občany* představuje prvky, jež můžeme současně považovat za výhody liberální demokracie.

Nicméně celá práce bude vycházet hlavně z teorie neliberální demokracie, která je podskupinou hybridních režimů. Jako první použil pojem neliberální demokracie americký spisovatel, politolog a žurnalista indického původu Fared Zakaria. Většina teorií je velmi často modifikována jinými odborníky a teorie se postupně vyvíjí. Toto tvrzení však neplatí u teorie neliberální demokracie nastolené Fareedem Zakariou. Původní Zakariův koncept zůstává platný dodnes. Pro zpřehlednění problematiky se však část práce bude taktéž věnovat tomu, jak se rozvíjela a jakým směrem se v průběhu posledních 20 let, po představení teorie Zakariou, vydala politologická diskuze na téma neliberální demokracie. V práci budou tedy analyzovány některé způsoby pojetí neliberální demokracie jinými odborníky. Nicméně nejdůležitější teoretický podklad, který bude v práci na případu Polska testován, je vytvořen na základě struktury článku maďarské politoložky a novinářky Eszter Zalanové (Zalan 2016). Jedná se o sedm podstat vývoje maďarského politického systému, neboť na základě sledování neliberální demokracie v Maďarsku bude možné následně vyhodnotit, zda se Polsko k tomuto modelu již přiblížilo natolik, že je možné i tuto zemi označovat za neliberální demokracii. Závěrečné vyhodnocení bude tedy vycházet z porovnání stavu polské demokracie s teorií neliberální demokracie, která byla představena Fareedem Zakariou, a současně z aplikování sedmi podstat neliberální demokracie dle Eszter Zalanové.

Analytickou část budou tvořit čtyři kapitoly. Do této části práce bude na úvod zařazena kapitola s charakteristikou polského politického systému od roku 1989, neboť

můžeme předpokládat určité propojení předchozího vývoje se současnou situací na polské politické scéně. Analýza polských voleb, vlád, premiérů a stranického systému je tedy podstatná, jelikož dle ní je možné zjistit, jakým způsobem Polsko došlo ke svému nynějšímu systému. Dílčím cílem této kapitoly bude snaha vyzorovat možné podobnosti a specifické znaky mezi vládou Jarosława Kaczyńskiego v letech 2006–2007 a současnou vládou Beaty Szydłové, jejíž směřování je ve velké míře ovlivňováno předsedou strany PiS Jarosławem Kaczyńským. V kapitole bude zčásti aplikována teorie německého politologa Wolfganga Merkela, která se týká čtyřdimenzionálního pojmu konsolidace demokracie. V každém analyzovaném období bude rovněž stanoven typ stranického systému dle typologie Giovanni Sartoriho.

Na druhou kapitolu bude navazovat kapitola věnující se detailnější analýze polských parlamentních voleb v roce 2015. Aby mohla být současně analyzována situace před polskými parlamentními volbami v roce 2015, která významně ovlivňuje následující vývoj, bude vhodné věnovat se již některým podstatným událostem polské politické scény, které se odehrávaly už od roku 2013. Následně budou popsány a analyzovány výsledky parlamentních voleb v roce 2015, tedy především výrazné vítězství strany PiS. V závěru kapitoly bude zkoumána volební účast za souhrnné období od prvních voleb z roku 1989 až do současnosti a bude zde taktéž zahrnuta sumarizace a zároveň zhodnocení polských vlád vzešlých ze všech dosud konaných parlamentních voleb od roku 1989.

Čtvrtá kapitola bude navazovat na období po parlamentních volbách v roce 2015 a zahrnovat především působení vlády Beaty Szydłové od získání důvěry až po současnost (tedy po dobu finalizace této práce v březnu 2017), jelikož během této vlády dochází v Polsku k mnoha významným změnám. Analýza působení této vlády se bude týkat hlavních kontroverzních kroků, které vláda podnikla. Podkapitoly zahrnou popis okolností a hlavních podstat novel zákona o ústavním soudu, veřejnoprávních médiích a policejním dohledu. Současně podkapitoly obsáhnou stanoviska Benátské komise k těmto kontroverzním novelám, která tak doplní hodnocení situace ze strany nestranných institucí. Jedna z podkapitol se bude věnovat usnesení Evropského parlamentu (dále EP) o nedávném vývoji v Polsku. K tomu, aby bylo možné vytvořit celkový přehled o současné situaci v Polsku, bude nutné v závěru této kapitoly reflektovat některé konkrétní, někdy také kontroverzní události, které se udály až po vydání usnesení EP.

V Polsku je na obranu strany PiS často opakována verze proklamující, že si občané tuto stranu zvolili ve svobodných a demokratických volbách. Z toho důvodu je také důležité zaměřit se na hodnocení polské demokracie ze strany veřejnosti. Poslední kapitola se proto bude věnovat průzkumům veřejného mínění ve věci postoje polských občanů k demokracii jako formě vládnutí, spokojenosti občanů s fungováním polské demokracie a hodnocení důvěry v Sejm, vládu a politiky, které si Poláci v roce 2015 zvolili. Průzkumy veřejného mínění v Polsku zajišťuje firma CBOS, na jejíchž webových stránkách jsou zpřístupněna všechna data využitá v tabulkách a grafech vytvořených pro tuto práci. Hodnocení postojů polských občanů k demokracii vychází z otázky, zda respondent souhlasí, nebo nesouhlasí s tvrzením, že demokracie je lepší než jakákoli jiná forma vládnutí. Dále respondenti označují míru spokojenosti s fungováním polské demokracie. U Sejmu je hodnocena výkonnost dolní komory, tedy celková práce poslanců. Při hodnocení vlády je od respondentů požadováno, aby se označili za podporovatele či odpůrce vlády, nebo mohou mít neutrální postoj vůči vládě. K hodnocení důvěry v politiky si vyberu tři politické činitele spojované s hlavní vládnoucí stranou PiS – Andrzej Duda, Beata Szydłová a Jarosław Kaczyński.

V poslední podkapitole bude zahrnuto hodnocení ve věci stupně svobody, které je vytvářeno organizací Freedom House. K analyzování stavu demokracie v otázce politických práv a občanských svobod je vhodnější zvolit Bertelsmannův transformační index. Data tohoto indexu jsou však zveřejňovaná v dvouleté periodicitě. Poslední dostupná data tak zahrnují období od 31. ledna 2013 do 31. ledna 2015. V době psaní této diplomové práce tudíž není možné tento index využít, neboť nejdůležitější změny ve fungování polské demokracie se uskutečnily v roce 2016, pro které v rámci tohoto indexu ještě nejsou data dostupná. Data Freedom House Indexu jsou naopak k dispozici každoročně, což je také důvod jeho výběru pro analyzování, jímž se v práci budu zabývat. Pro tuto práci je přínosem analytikům pokládána baterie otázek věnujících se hodnocení politických práv a občanských svobod. Hlavním cílem celé páté kapitoly je analyzovat pohled občanů na kontroverzní novely, události a situaci, která nastala od parlamentních voleb v roce 2015, aby bylo možné zjistit, jakým způsobem polská veřejnost na tyto změny reaguje.

Nejdůležitějšími zdroji, které v teoretické části této práce využiji, jsou především publikace zahraničních autorů. K tématu demokracie bylo vydáno poměrně mnoho zdrojů. K nastínění hlavních kvalitativních teorií demokracie budou využity starší texty

řeckých filozofů Platóna a Aristotela. Nicméně koncept demokracie a demokratického vládnutí se proměňoval v průběhu let až do dnešní podoby. Pro vytvoření obecného přehledu využije práce současně také výzkumy Giovanni Sartoriho (Sartori 1993) a Roberta A. Dahla (Dahl 2001). Dahl byl ve své poměrně krátké knize *O demokracii: původce pro občany* schopen důkladně obsáhnout zásadní informace o fungování demokracie, které budou v práci využity především pro zpřehlednění a sumarizování základních podstat demokracie.

Jelikož na základě analýzy hlavních prvků neliberální demokracie bude možné pojmenovat stav politického systému, ve kterém se Polsko v současné době nachází, jádrem teoretické části této práce se stane podkapitola o neliberální demokracii. V této části budu vycházet především z publikací Fareeda Zakarii. Důležitým zdrojem byl proto zvolen článek Fareeda Zakarii *The Rise of Illiberal Democracy*, který byl publikován v časopise *Foreign Affairs*. Tento článek byl v roce 2003 obsahově rozšířen do knižní podoby téhož autora s názvem *Budoucnost svobody. Neliberální demokracie v USA i ve světě*. V článku *The Rise of Illiberal Democracy* autor představuje první definici neliberální demokracie a současně předkládá základní problém tohoto konceptu, jímž je nedostatečná artikulace vztahu mezi liberalismem a demokracií. Právě toto se zdá být důvodem dlouhodobé obtížnosti rozeznání problematiky neliberální demokracie.

Výjimečnou publikací v oblasti politologie se stala již zmíněná kniha *Budoucnost svobody. Neliberální demokracie v USA i ve světě*. Ústřední myšlenka textu spočívá v tvrzení, že demokracie má své výhody, není však možné prosazovat tuto formu vlády za každou cenu. Autor v knize kritizuje současný typ demokracie, který je implementován do jakéhokoliv státu nezávisle na podmínkách, které se v dané zemi vyskytují. Demokracie je dobrá forma vlády, ale současně jsou autorem konstatovány její slabé stránky. Formální respektování pravidel demokratického procesu, tedy voleb, totiž nemusí být zárukou dodržování základních lidských práv a svobod. V knize je zahrnuta stručná historie lidské svobody a demokracie. Část textu se věnuje tyranii většiny, což je problém nesvobodných demokracií. Příkladem nesvobodných demokracií je dle Zakarii Putinovo Rusko či Chávezova Venezuela. Autor se snaží také odhalit důvody, proč je v arabských státech demokracie těžko udržitelná. Současně však neopomíjí ani kritiku přílišné demokratizace politiky, která je charakteristická pro USA. Jedním z velice mála negativ, které se dají knize vytknout, je kladení přílišného důrazu na ekonomický rozvoj, jenž se Zakariovi jeví jako nejdůležitější faktor udržení a rozvoje demokracie v zemi,

a v této souvislosti opomíjení prvků jako národní jednoty či vzdělání. Autor se v textu také odvolává na některé databáze či statistické údaje², které by ovšem stály za upřesnění. Kniha Fareeda Zakarii však celkově přináší podnětné myšlenky, střízlivý pohled na dění ve světě a výborný náhled na téma demokracie. Silnými stránkami knihy jsou tedy inovativnost, široký záběr a kvalitní zpracování textu.

Z hlediska analytické části této práce je vhodné vyzdvihnout publikace českého odborníka na Polsko, politologa Michala Kubáta. Jedná se o dvě (Kubát 2000; Kubát 2005) Kubátovy knihy *Politika v Polsku po roce 1989: volby, volební systémy a jejich politické konsekvence* a *Demokracie v Polsku: Politický systém Polské republiky (1989–2005)*, které se dle autora věnují jednomu z nejzajímavějších politických systémů ve středovýchodní Evropě. Tyto dvě publikace se svým obsahem často překrývají a v první řadě se věnují vývoji a změnám polského politického systému od roku 1989. Knihy obsahují popis konsolidace polské demokracie z hlediska vytváření ústavy, nejvyšších státních orgánů, nezávislých soudů, reforem volebního systému a strukturování stranického systému. I přesto, že se v mnoha částech těchto publikací výklad omezuje pouze na základní vhled do dané problematiky bez bližšího vysvětlení, jsou pro české politologické prostředí jednoznačným přínosem. Drobné nedostatky Kubátových publikací částečně vyplňuje kniha Andrzeje Chwalby *Polsko 1989–2008: Dějiny současnosti*, která vede k hlubšímu pochopení některých událostí v polské politice. Tato publikace je psána formou historické eseje, která přináší zpracování polských dějin současnosti od pádu komunismu až po vstup Polska do EU. Fakta nacházející se v tomto textu jsou současně podložena zajímavými průzkumy³ a statistickými daty.

Jelikož se Kubátovy publikace věnují Polsku detailněji pouze do roku 2005 a kniha Andrzeje Chwalby do roku 2008, je následně možné konstatovat mezeru českého politologického prostředí ve věci analyzování polského politického systému. Další podstatné informace o nedávném vývoji v Polsku jsou proto získávány z cizojazyčných

² Jedná se například o konstatování, že „podle databáze, která registruje jednotlivé země z hlediska demokracie a ústavnosti, v posledním desetiletí zřetelně narůstá počet neliberálních demokracií. V roce 1990 takto bylo možné kategorizovat jen 22 % demokratizujících se zemí; v roce 1992 toto číslo vzrostlo na 35 %; v roce 1997 to bylo už 50 %, od té doby se však poněkud snížilo“ (Zakaria 2012: 122). V tomto případě by bylo vhodné specifikovat, o kterou databázi se jedná, aby se čtenář mohl následně informovat o vývoji tohoto jevu v následujícím období po vydání knihy.

³ Jedná se například o průzkum, který se v podkapitole *Občané a stát* zaměřuje na názor občanů ohledně slušnosti politiků vzhledem k ostatním obyvatelům (Chwalba 2009: 56) či názor občanů na angažovanost katolické církve v politickém životě (Chwalba 2009: 175) a další.

zdrojů. K významným zahraničním odborníkům věnujícím se analýze polských parlamentních voleb a celkové analýze nedávných událostí na polské politické scéně je možné řadit polské politology Alekse Szczerbiaka a Radosława Markowského, jejichž články podstatně obohatí tuto práci.

1. Demokracie

Termín demokracie pochází ze starověkého Řecka. Řeční filozofové klasifikovali vlády podle počtu obyvatel zapojených do procesu vládnutí (Janda, Berry, Goldman 1989: 35). Dle Platóna by mělo mít dokonalé státní zřízení společné ženy, společné děti i veškerou výchovu, rovněž tak společné činnosti ve válce i v míru, a králi by se měli stát ti z nich, kteří se osvědčili jako nejlepší ve filozofii i nejschopnější k válce. Všechna ostatní státní zřízení byla dle Platóna pochybná a na základě tohoto výkladu poté stanovil čtyři formy vládnutí. Z dokonalého zřízení, tedy z aristokracie, stát degeneruje na timokracii (vláda ctižádostivých šlechticů). Z timokracie vzniká oligarchie (vláda malé skupiny bohatých na úkor chudých), kterou Platón označil jako ústavu plnou četných vad. Po oligarchii následuje demokracie (Platón 2001: 246). Demokracie dle Platóna „vzniká kdykoli chudí zvítězí a z přívrženců druhé strany jedny pobijí, jiné vyženou z obce, zbylým pak dají rovné právo v občanském životě i v úřadech a úřady jsou v ní obsazovány většinou losem“ (tamtéž: 260). Demokracie posléze degeneruje v nejhorší zřízení a to tyranii (vláda jednoho ve svůj prospěch). Tyranii Platón označil jako nejvíce nesnesitelnou a nejzavrženíhodnější formu vládnutí (tamtéž: 275). Podle poměru občanů, podle počtu suverénů a také podle toho, jak dané zřízení uskutečňuje spravedlnost, rozlišoval také Aristoteles šest forem vládnutí. Správné ústavy jsou dle Aristotela monarchie (vláda jednoho ve prospěch všech), aristokracie (vláda dokonalých) a politeiá (spořádaná demokracie, republika, vláda mnohých nejlepších), pochybné jsou demokracie (vláda svobodných a nezámožných jako většina), oligarchie a tyranie (Aristoteles 1998: 28). Platón a Aristoteles se tedy shodovali v pohledu na demokracii, kterou oba považovali za špatnou formu státního zřízení. Souhrnně však Řekové, s největší pravděpodobností Athéňané, razili termín *demokratia* složený z řeckých slov *démos* (lid) a *kratos* (vládnout). Demokracie je tedy vláda lidu. Athénská demokracie silně ovlivnila politickou filozofii a v průběhu historie mnohokrát sloužila jako zářný příklad podílu občanů na moci neboli, řečeno jinými slovy, jako vzor participační demokracie (Dahl 2001: 17).

Koncept demokracie a demokratického vládnutí se proměňoval v průběhu let až do dnešní podoby. Ze současných myslitelů se problematikou demokracie zabývá také italský politolog a filozof Giovanni Sartori. Dle Sartoriho má problém definování demokracie dvě stránky – deskriptivní a normativní. Jedna nemůže být bez druhé a ani jednu není možno nahradit druhou. Sartori zdůrazňuje, že „a) demokratický ideál

nedefinuje demokratickou skutečnost a naopak, skutečná demokracie není a nemůže být totožná s ideální demokracií, a b) demokracie je výsledkem interakce ideálů a reality, která ji formuje, tlaku toho, co by mělo být, a odporu toho, co je“ (Sartori 1993: 10; Goňcová, Lysý, Rybář 2013: 194–195). Sartori přichází s myšlenkou, že dochází k devalvaci pojmu demokracie. Nacházíme se dle něj ve věku zmatení v chápání pojmu demokracie, jelikož se jím zaštiťuje kdekdo.

Se Sartorim se v problematice definování demokracie shoduje Robert A. Dahl, který píše, že pojem demokracie je užíván v nečekaně vysokém počtu různých významů⁴. V souvislosti s demokratickým vládnutím je ale přesvědčen, že v současnosti existuje nejméně pět kritérií, jejichž splnění by zaručilo, že všichni budou mít skutečně rovný přístup k účasti na rozhodování, a zároveň můžeme tato kritéria považovat za praktické výhody demokratického vládnutí. Ideální demokracie by měla umožnit efektivní participaci, volební rovnost, dosahování poučeného porozumění, uplatňování kontroly nad nastolováním témat (agendy) k projednání a zapojení všech dospělých. Na základě splnění těchto kritérií má demokracie kladné důsledky. Ideální demokracie by měla zabránit vzniku tyranie, zajistit základní práva, politickou rovnost a všeobecnou svobodu, umožnit lidem, aby rozhodovali sami o sobě, umožnit mravní samostatnost a rozvoj člověka, chránit osobní zájmy lidí a usilovat o mír a prosperitu (Dahl 2001: 40–46).

Od samotného vzniku pojmu demokracie se setkáváme se vzrůstajícím zájmem o její výzkum, což s sebou přináší mnohem častější interpretace tohoto konceptu a definování nových typů demokracie. Vznikají tzv. demokracie s adjektivy⁵ jako třeba neliberální, defektní, delegativní, klientelistická, deliberativní⁶, volební, zastupitelská atd. V souvislosti s historickým vývojem demokracie vymezil David Held v knize *Models of Democracy* čtyři klasické modely. K těmto čtyřem modelům řadí klasickou demokracii starověkých Athén, republikánství, liberální demokracii a přímou demokracii (Held 2006). O Polsku, kterému se tato práce věnuje, je možné konstatovat, že do roku

⁴ Fáze demokratizace od roku 1980 podnítila zájem o to, jak definovat a měřit demokracii. Přední političtí teoretici, politologové a odborníci přispěli do svazku *Defining and Measuring Democracy* (Beetham 1994), který nabízí integrovanou analýzu klíčových debat a témat týkajících se definování demokracie.

⁵ Viz o demokracii s adjektivy: Collier, David, Levitsky, Steven. 1997. „Democracy with Adjectives: Conceptual Innovation in Comparative Research.“ *Cambridge University Press* 49 (3), 430–451.

⁶ S teorií deliberativní demokracie jako první přišel německý filozof a sociolog Jürgen Habermas. Tento autor píše, že v deliberativní demokracii musí být vytvářen prostor uvnitř veřejné sféry pro neformální politickou komunikaci, který je běžně utvářen uvnitř občanské společnosti (Habermas, Shapiro 2002). Viz také *Communicative Power in Habermas's Theory of Democracy* od Jeffreyho Flynna (Flynn 2004).

2015 dodržovalo zásady liberální demokracie, proto se následující podkapitola věnuje modelu liberální demokracie. Je potřebné totiž zjistit, jestli v Polsku dochází k rezignaci na liberální demokracii a přechodu k neliberální demokracii, jak se o této zemi v současné době vyjadřují některé zdroje, nebo se jedná pouze o jakousi anomálii ve vývoji polského politického systému. Za tímto účelem je tedy nutné ujasnit si hlavní podstaty jak liberální, tak neliberální demokracie.

1. 1 Liberální demokracie

Podobně jako pojem demokracie si také liberální demokracie, někdy též ústavní demokracie, prošla řadou proměn a má svou historii. Pro lepší pochopení dnešní situace se nebudeme zabývat hlubší historií definic liberální demokracie, ale přesuneme se na přelom 20. a 21. století. Američtí odborníci Kenneth A. Bollen a Pamela Paxton si v roce 2000 vytvořili vlastní pracovní definici liberální demokracie. Liberální demokracie je založena na systému, který umožňuje demokratická pravidla a politické svobody. První dimenze demokratických pravidel spočívá v odpovědnosti vlád občanům a v právu každého občana podílet se na vládě přímo, nebo prostřednictvím volených zástupců. Dimenze politických svobod je naplněna, pokud občané mají svobodu vyjadřovat své politické názory prostřednictvím jakéhokoli média a pokud se mohou svobodně shromažďovat a sdružovat (Bollen, Paxton 2000: 59–60).

Robert A. Dahl však přišel s mnohem přesnější, ucelenější a propracovanější definicí. Dahl konstatuje, že pro moderní zastupitelskou demokracii jsou typické a podstatné následující prvky, které můžeme současně považovat za výhody liberální demokracie:

1. *Volení státní činitelé.* Kontrola nad rozhodováním státní moci je ústavně svěřena státním činitelům, kteří jsou voleni občany.
2. *Svobodné, spravedlivé a časté volby.* Volení státní činitelé jsou vybírání v často konaných a spravedlivě probíhajících volbách, u kterých se nevyskytují žádné projevy násilí.
3. *Svoboda projevu.* Občané mají právo se vyjadřovat k široce definovaným politickým záležitostem, včetně kritiky státních činitelů, způsobu vládnutí, společenského zřízení, společensko-ekonomického řádu a převládající ideologie.

4. *Přístup k alternativním zdrojům informací.* Občané mají právo vyhledávat alternativní a nezávislé zdroje informací a získávat informace. Je zapotřebí, aby alternativní zdroje informací skutečně existovaly, a aby nebyly pod kontrolou vlády či jakékoli jediné politické skupiny pokoušející se ovlivňovat politické názory a postoje veřejnosti. Všechny alternativní zdroje informací musí být účinně chráněny zákonem.
5. *Svoboda shromažďování a sdružování.* Občané mají právo vytvářet nezávislá sdružení nebo organizace, včetně nezávislých politických stran a zájmových skupin.
6. *Občanství zahrnující všechny dospělé lidi (inkluzivní občanství).* Žádnému člověku nesmí být upírána práva, jež jsou dostupná ostatním občanům. Musí mu být přiznávána práva a příležitosti nezbytné po efektivní fungování všech zmíněných prvků moderní zastupitelské demokracie (Dahl 2001: 81–82).

Na druhou stranu někteří politologové konstatují, že liberální demokracie není ideálním typem demokracie. Současné liberální demokracie dle nich čelí některým zásadním problémům. Obecně vzato je liberální demokracie ohrožena dvěma navzájem souvisejícími trendy – trendem depolitizace a trendem populistické politiky. Pokud bychom se zaměřili na praxi masové demokracie 20. a 21. století se všeobecným volebním právem, lze konstatovat, že není možné vládnout bez určité dávky populismu. Nebezpečí dnešních liberálních demokracií tkví v medializaci a personalizaci politiky. Depolitizace dle nich spočívá v posilování politické role soudů a soudců, určitý pokles moci parlamentu ve prospěch exekutivy a státní správy, úpadek parlamentů jako místa politické debaty na úkor technokratizace jejich provozu. Trend populistické politiky a trend depolitizace se prolínají a můžeme si je představit jako určitou spirálu, v níž vyšší požadavky stimulují další transfer kompetencí mimo dosah přímé politické kontroly (Hloušek, Kopeček, Šedo 2011: 248–249).

Podobný názor jako výše zmínění autoři předložil Richard Youngs v článku *Exploring „Non-Western Democracy“* (Youngs 2015), ve kterém konstatoval, že jedním z ústředních bodů v politologických debatách se stala budoucnost demokracie. Youngs v článku uvádí, že v současné době je předkládáno mnoho argumentů týkající se toho, že západní liberální demokracie ztratila svou důvěryhodnost a že je možná na čase upřednostňovat také nezápadní politické modely. Nezápadní země by dle něj totiž mohly nabídnout nové nápady demokratických inovací (tamtéž: 140). Z českého

politologického prostředí s podobným pohledem na tuto problematiku bychom mohli jmenovat další autory, kterými jsou Milan Znoj, Jan Bíba a Jana Vargovčíková. Tento autorský kolektiv publikoval knihu *Demokracie v postliberální konstelaci* (Znoj, Bíba, Vargovčíková 2014). I přesto, že demokracie má v sobě nepochybně kouzlo a přitažlivost, konstatují, že ani liberální demokracie v zemích vyspělého Západu nejsou příliš uspokojivou zárukou demokracie. Zdá se, že v současné době prožíváme krizi liberální demokracie. Příznaky této krize jsou nepřehlédnutelné. V nových demokraciích střední Evropy je veřejnost rozladěna, slábne legitimita demokratických institucí, v úpadku jsou politické strany, které byly hybateli přechodu k demokracii, a na vzestupu je spíše šovinistický populismus (Znoj, Bíba, Vargovčíková 2014: 7–8).

1. 2 Hybridní demokracie

V roce 2002 Steven Levitsky a Lucan A. Way ve své studii konstatovali fakt, že autoritativní režimy jsou historický fenomén, který můžeme pozorovat na různých místech světa. Formálně v těchto systémech existuje demokracie, mocenské struktury však brání její realizaci kontrolou médií a represí vůči opozici. V této souvislosti hovoří o hybridním režimu⁷ (Levitsky, Way 2002: 60–61). Larry J. Diamond problematiku modelu hybridního režimu dále rozpracovává. Označuje jej za problém volební demokracie (Diamond 2002: 22). Německo-polský politolog Jerzy Maćków poukazuje na nebezpečí, kdy hybridní demokracie může směřovat jak k demokracii, tak k totalitě. Tento politolog tvrdí, že hybridní demokracie může být i přes své nedostatky inspirativním zdrojem nejen pro institucionalizaci demokracie, ale především začátkem cesty k její realizaci (Maćków 2009).

Evropa zažívá rozmach hybridní demokracie po pádu nedemokratických režimů. V této souvislosti se jedná především o střední a jihovýchodní Evropu. Tento typ demokracie vnikal do států z důvodu zastavení vývoje režimů mezi demokratickými a totalitními formami vládnutí. Představa byla taková, že jakýkoliv režim, který povolil uspořádání svobodných a spravedlivých voleb, se ihned považoval za demokratický.

⁷ Politolog Jaroslav Bílek se v článku „Hybridní režimy jako svébytná kategorie politických režimů: Komparace vybraných přístupů.“ (Bílek 2015) pro *Středoevropské politické studie* snaží přispět do teoretické diskuze o soudobých formách nedemokratických režimů tématem, které bylo dosud opomíjeno. Jedná se o komparaci soudobých přístupů upřednostňujících trichotomickou klasifikaci hybridních režimů.

Problémem však je, že takto vzniklé demokracie trpí masivní korupcí a nejsou schopné zavést vládu práva, což právě činí demokracie efektivními. Na základě toho je nutné rozlišovat mezi demokraciemi efektivními a neefektivními. Mezi neefektivní můžeme řadit procesualní demokracie, autoritářské demokracie a hybridní demokracie. Pod pojmem hybridní demokracie je možné nalézat klasifikaci demokratických režimů, která zahrnuje typy jako neliberální demokracie, defektní demokracie, elektorální (formální) demokracie, pseudodemokracie a delegativní demokracie (Milá 2010: 472–473). Obecněji řečeno představují hybridní demokracie nejednoznačné systémy, které kombinují rétorické přijetí liberální demokracie, existenci formálních demokratických institucí a respekt k limitované oblasti občanských a politických svobod s neliberálními, nebo dokonce autoritářskými rysy (Menocal, Fritz, Rakner 2008: 30). Následující podkapitola věnuje se podskupině hybridních režimů, a to neliberální demokracii, je jádrem teoretické části této práce, jelikož na základě analýzy hlavních podstat neliberální demokracie je následně možné pojmenovat stav politického systému, ve kterém se Polsko v současné době nachází.

1. 2. 1 Neliberální demokracie

Jak již bylo popsáno výše, neliberální demokracie je zařazena mezi hybridní režimy. S pojmem neliberální demokracie je spojováno jméno Fareed Zakaria. Fareed Zakaria je americký spisovatel, politolog a žurnalista indického původu, který jako první použil pojem neliberální demokracie, a sice v roce 1997 ve svém článku *The Rise of Illiberal Democracy*, který byl publikován v časopise *Foreign Affairs* (Zakaria 1997).

Neliberální demokracie je označení pro takový systém demokratické vlády, ve které jsou formálně respektována pravidla demokratického procesu, tedy volby, které však nemusí být zárukou dodržování základních lidských práv a svobod – především svobody projevu, tisku a shromažďování. Neliberální demokracie v sobě nese prvky demokracie a autoritářství. Zakaria označuje neliberální demokracii za znepokojující fenomén mezinárodního života, který můžeme sledovat od Peru po Palestinu, od Sierra Leone po Slovensko a od Pákistánu po Filipíny. V článku Zakaria konstatuje, že problém neliberální demokracie bylo dlouho obtížné rozeznat, neboť po téměř jedno století znamenalo na Západě slovo demokracie demokracii liberální – tedy politický systém, který se vyznačoval nejen svobodnými a spravedlivými volbami, ale také vládou zákona,

oddělením mocí a ochranou základních svobod: svobody projevu, shromažďování, náboženského vyznání a vlastnictví. Souhrn těchto prvků můžeme označovat jako konstituční liberalismus. Jeden z problémů spočívá také v nedostatečné artikulaci vztahu mezi liberalismem a demokracií. Dle Zakarii jsou liberalismus a demokracie vzájemně propletené pouze v západním politickém systému. To samé však nemusí fungovat ve zbytku světa. Demokracie v 90. letech vzkvétala, nic takového podle něj neplatilo o liberalismu. Polovina zemí, které tehdy přecházely k demokracii, si vedla lépe v politických svobodách než v občanských právech. V těchto případech se jednalo o neliberální demokracie. Zakaria píše, že pokud se ve státě vyskytne neliberální demokracie, nejedná se o nějaký přechodný či dočasný stav. Neliberální demokracie totiž získávají legitimitu ze skutečnosti, že jsou přiměřeně demokratické. Pokud tedy ve státech s neliberální demokracií dochází vůbec k nějakému pohybu, pak směrem k dalšímu stupňování neliberálnosti. Je možné konstatovat, že do dnešního dne jen málo neliberálních demokracií vyzrálo v demokracie liberální. Dle Zakarii je však možné, že tím, jak si státy na celém světě zvykly na různé varianty kapitalismu, po nějaké době také přijmou a budou snášet různé formy demokracie. Může se ukázat, že západní liberální demokracie není na demokratické cestě cílem, ale pouze jednou z mnoha možných alternativ (Zakaria 1997: 22–24).

Za počátek neliberální demokracie v Evropě můžeme považovat Rusko za Borise Jelcina. Jelcin využíval svou moc a popularitu k vydávání prezidentských nařízeních například tím, že zrušil systém regionálních a místních úřadů, odstranil gubernátory z jejich pozic, zbavil předsedu ústavního soudu jeho funkce apod. Zde můžeme vidět jeden z charakteristických znaků neliberální demokracie, kterým je přítomnost charismatických, popř. silných vůdců, kteří se dovolávají vlády ve jménu lidu⁸. Je možné konstatovat, že Jelcin při každé příležitosti oslaboval legislativu i soudy a nerespektoval systém brzd a pojistek. Skeptický pohled na ruskou cestu k demokracii odůvodňuje Zakaria porušováním klíčových aspektů demokratizace. „Přestože v Rusku je teoreticky zajištěno více svobod (v praxi ovšem porušovaných), bude v případě, že Rusko půjde dál svou cestou k autokracii, narůstat korupce zabudovaná do hospodářského i politického systému a Rusko zůstane sice demokratické, leč nesvobodné.“ (Zakaria 2012: 85–87)

⁸ Pokud bychom se v kontextu této diplomové práce zaměřili na region střední Evropy, viděl Zakaria přesně takový znak, takového vůdce v 90. letech ve slovenském premiérovi Vladimíru Mečiarovi (Zakaria 1997).

Proto bychom dle Zakarii měli dnes, tváří v tvář šířícímu se viru neliberalismu, klást důraz na upevňování demokracie tam, kde se již zakořenila a podporovat postupný rozvoj konstitučního liberalismu po celém světě, namísto toho, abychom hledali nové země k demokratizaci a nová místa konání voleb (Zakaria 1997: 42).

Jak je známo, většina teorií je velmi často modifikována jinými odborníky, teorie se postupně vyvíjí. Toto tvrzení však neplatí u teorie neliberální demokracie nastolené Fareedem Zakariou. Tak jak byla teorie představena Zakariou, zůstává dodnes. Ostatní odborníci tuto teorii obvykle využijí jako podklad k teoretické části svých článků či vědeckých knih, popřípadě se pouze zmíní, že existuje další typ demokracie jako neliberální demokracie. Je nutné konstatovat, že v zahraničí se fenoménu neliberální demokracie věnují odborníci, politologové a sociologové v mnohem větším měřítku, než je tomu v českém prostředí. Je však podstatné vědět, jak se rozvíjela a jakým směrem se v průběhu posledních 20 let, po představení teorie Zakariou, vydala politologická diskuze na téma neliberální demokracie. Následuje tedy náhled na některé způsoby pojetí neliberální demokracie jinými odborníky.

Dva roky po vydání Zakariova článku se německý politolog Wolfgang Merkel snaží neliberální demokracii strukturovat a zařadit. Ve své knize *Systemtransformation/ Eine Einführung in die Theorie und Empirie der Transformationsforschung* se snaží uchopit ty demokracie, které se ve svém fungování v určitém ohledu vychylují od kvalitativně odlišné liberální demokracie. Vytvořil tak skupinu defektních demokracií⁹, ke kterým řadí demokracii exkluzivní (z rasových, či náboženských důvodů je v této demokracii vylučována část obyvatelstva z plnoprávného politického postavení), demokracii doménní (demokracie, ve které mohou ozbrojené složky vetovat rozhodnutí zvolená vládou), demokracii delegativní (moci zákonodárná a soudní jsou omezeny na úkor moci výkonné a silného prezidenta) a demokracii neliberální. Neliberální demokracii označuje za systém, ve kterém vláda porušuje základní principy práva, lidská práva, obchází parlamentní procedury a ovlivňuje justici (Merkel 1999: 37–38).

Podle amerického politologa Larryho J. Diamonda existuje pouze nepatrné množství skutečných liberálních demokracií. Dle Diamonda bývaly doby, kdy bylo jednoduché klasifikovat režimy, avšak v současnosti je empirická realita mnohem

⁹ Viz o defektních demokraciích: Merkel, Wolfgang. 2004. „Embedded and Defective Democracies.“ *Democratization* 11 (5): 33–58.

složitější, než tomu bylo před dvěma desetiletími, a proto se neustále vede nekonečný dialog o tom, jak režimy klasifikovat. Nicméně státy, které jsou na pomezí demokracie a autoritářského režimu, nazývá Diamond pseudodemocraciami. Ve své práci došel k závěru, že i autoritářské režimy se při přechodu mohou stát democraciami. Konstatuje, že demokracie, nové či staré, liberální či neliberální, se mohou také stát demokratičtějšími (Diamond 2002). Tímto konstatováním se však odklání od Zakariova přesvědčení, že pokud ve státech s neliberální democracií dochází vůbec k nějakému pohybu, pak směrem k dalšímu stupňování neliberálnosti, nikoli ke zvyšování demokratického potenciálu.

Neliberální demokracie se vyskytují po celém světě. Američtí politologové Peter H. Smith a Melissa R. Ziegler představují koncept neliberální demokracie v regionu Latinské Ameriky. Jejich článek zkoumá výskyt liberální a neliberální demokracie v tomto prostoru mezi lety 1978 až 2004. Dokazují, že neliberální demokracie, která kombinuje svobodné a spravedlivé volby se systematickým omezením práv občanů, se v tomto regionu stala jakousi normou. Konstatují, že režimní přechod v této oblasti obvykle nekončil liberální democracií, ale naopak neliberální democracií (Smith, Ziegler 2008: 31). Německý politolog Heidrun Zinecker si pro analýzu této problematiky vybral pouze jeden ze států Latinské Ameriky, Kolumbii (Zinecker 2009). Jedná se o ukázkou odborných článků věnujících se případovým studiím jednoho či více států, kterých samozřejmě existuje mnohem více¹⁰.

V posledních dvou letech se však nejvíce autorů věnovalo fenoménu neliberální demokracie v Evropě, a to především v postkomunistické Evropě. Na základě skutečnosti, že se v současnosti o neliberální democracii silně hovoří v souvislosti s Maďarskem, věnují se také současné studie z velké míry tomuto státu. Studie reagují na prvky neliberální demokracie prosazené v praxi. Praxi neliberální demokracie je možné pozorovat na případu Maďarska v roce 2012, kdy začaly platit kontroverzní změny ústavy navržené maďarským premiérem Viktorem Orbánem. Novelizace maďarské ústavy nespočívá v pouhé změně oficiálního názvu z Maďarské republiky na Maďarsko, ale hlavní problém jak dle maďarských, tak zahraničních kritiků tkví v prosazení a posílení pravomocí vládnoucí strany. Tato skutečnost totiž znamená, že jiné politické strany nebo

¹⁰ V souvislosti s tímto tématem by měla být doporučena kniha Carstena Q. Schneidera *The Consolidation of Democracy/Comparing Europe and Latin America* (Schneider 2009), která je velice dobře zpracovaná knihou věnující se komparaci Evropy a Latinské Ameriky v konsolidaci demokracie.

skupiny mohou jen stěží ovlivňovat nebo kontrolovat budoucí vývoj společnosti a státu. Nová ústava soustředí politickou moc v rukou parlamentu a ukládá silné politické většině možnost jmenovat soudce a další důležité osoby. V této situaci není prakticky možné, a pokud ano, tak velice obtížně, změnit řadu zákonů z důvodu existence kvalifikované parlamentní většiny. Ústavní text má mnoho autoritářských rysů a je extrémně nacionalistický vzhledem k hodnotám, které zdůrazňuje (Nergelius 2012: 6–7). Změna ústavy byla však pouhým začátkem v přetváření Maďarska v neliberální demokracii. Z dalších skutečností prosazujících myšlenku neliberální demokracie, které prosadila vláda Viktora Orbána, může být jmenováno znárodnění soukromých důchodů, převzetí kontroly nad financemi, centrální bankou a investory, novela zákona o sdělovacích prostředcích, reagování na současnou uprchlickou krizi, která zasáhla celou Evropu a s tím související Orbánovy útoky na ústavní soud v souvislosti s odmítáním přijetí kvót na přerozdělení migrantů atd. Aby potvrdil domněnky o budování neliberální demokracie v Maďarsku, řekl v roce 2014 premiér Viktor Orbán tato slova: „Nemyslím si, že naše členství v Evropské unii nám brání budovat nový neliberální stát založený na národních hodnotách.“ Orbán prohlásil, že v současnosti probíhá ve světě soutěž o to, kdo vytvoří stát, který povede národ k úspěchu. „Svět se dnes pokouší pochopit systémy, které nejsou západní, nejsou liberální, možná nejsou ani demokraciemi, a navzdory tomu jsou úspěšné.“ (Mahony 2014) Konstatoval také, že vzorem neliberální demokracie jsou pro něj státy jako Rusko, Turecko, Čína, Singapur a Indie. Toto Orbánovo prohlášení Zakaria silně kritizoval. Ve své eseji z roku 1997 se zmiňuje o neliberální demokracii jako o nebezpečném trendu a nikdy si neuměl představit, že by některý z evropských národních vůdců použil tento termín jako odznak cti (Zakaria 2014). Viktor Orbán se znovu ke stavu demokracie v současném světě vyjádřil v listopadu 2016, kdy v amerických prezidentských volbách zvítězil republikánský kandidát Donald Trump. Orbán o Trumpově vítězství prohlásil, že se jedná o konec období uplynulých dvaceti let, které označuje za tzv. „liberální nedemokracii“, a že se západní civilizace konečně vymaní z omezení této ideologie. Toto označení začal Orbán používat i v souvislosti s obdobím posledních dvaceti let v Maďarsku, které se dle něj nyní může konečně vrátit k „opravdové demokracii“ (Pasha-Robinson 2016).

Na tuto praxi neliberální demokracie reagovala v roce 2015 maďarská právnička Renáta Uitz. Ve svém článku se zaměřila na právní stránku věci a analyzuje v něm, jak vede maďarský ústavní vývoj k degradaci ústavního režimu. Uvádí, že rutinní srovnávací

analýza ústavního zákona v Maďarsku dokazuje postupný ústavní úpadek (Uitz 2015: 279). Další tři odborníky, věnující se Maďarsku v kontextu neliberální demokracie, spojuje s Renátou Uitz také působení na Central European University. Jedná se o Annastiinu Kallius, Daniela Monterescu, Prema K. Rajarama, kteří společně publikovali článek věnující se otázce hranic, neliberální demokracie a politice uprchlické krize v Maďarsku. Dle nich bylo z řady strategií imobilizace, kterou maďarský stát uzákonil, nejvíce viditelné právě postavení plotu na hranicích se Srbskem a Chorvatskem. Ve svém článku se věnují popsání skutečných událostí, které se v Maďarsku v rámci odmítání hromadného vpuštění uprchlíků na své území odehrávaly. Není to poprvé, kdy se Viktor Orbán dostal do politického souboje s EU. Orbán kritizuje navržené kvóty na přijetí uprchlíků s konstatováním, že jeho země má již „romskou populaci, se kterou Maďaři musí žít“. Studie ukazuje solidaritu některých Maďarů nehledě na politicky vyhraněný názor Viktora Orbána. Ve studii jsou představeny některé případy skupin obyvatel, které se vzepřely zákonu o ukrývání migrantů a uprchlíků ve svých domovech a pomohly uprchlíkům dostat se na rakouské hranice. Autoři tímto upozorňují na tříštění vertikální politiky (Kallius, Monterescu, Rajaram 2016: 25–37).

V politické debatě na téma odvrácení se evropských států od liberálních hodnot se v nejvíce případech hovoří o Maďarsku a Polsku¹¹. Jak píše Bojan Bugarič a Tom Ginsburg, za posledních 25 let byly ústavní soudy hlavními hráči v řízení střední a východní Evropy a byly také pravděpodobně nejdůležitějšími obránci právního státu v tomto regionu. Přesto se v posledních několika letech odhalila institucionální křehkost ústavních soudů tváří v tvář neliberální demokracii, kdy se některé země rozhodly výrazně omezit moc ústavních soudů¹². Bez rychlého a trvalého tlaku uspěje demontáž tvrdě vybojovaných svobod společně s demontáží právního státu, a nakonec budeme opět hovořit o východní Evropě, která je blíže k Rusku než na Západ. Obecněji řečeno bychom měli být skeptičtější ve spoléhání se na právo na ochranu demokracie v budoucích demokratických vlnách (Bugarič, Ginsburg 2016).

¹¹ O případu Bulharska v tomto kontextu viz Dawson, James, Hanley, Seán. 2016. „East Central Europe: The Fading Mirage of the ‘Liberal Consensus’.“ *Journal of Democracy* 27 (1).

¹² Tamás Csillag a Ivan Szelényi píše, že i když žádná z dalších středoevropských zemí (kromě Maďarska a Polska) nemá charismatického vůdce, potenciál stát se neliberální demokracií se vyskytuje ve všech těchto zemích. Viz o neliberální demokracii v Maďarsku a Putinově Rusku: Csillag, Tomás, Szelényi, Iván. 2015. „Drifting from Liberal Democracy: Traditionalist/Neo-conservative Ideology of Managed Illiberal Democratic Capitalism in Post-communist Europe.“ *East European Journal of Society and Politics* 1 (1): 18–48.

Autoři Ulrich Sedelmaier, R. D. Kelemen, Michael Blauberger a Józef M. Fiszer ve svých textech představili myšlenku, která spočívá v reflexi funkce EU v udržování demokracie v evropských státech. EU je v současnosti konfrontována novým demokratickým deficitem na národních úrovních. V řadě evropských zemí došlo k erozi demokracie a právního státu. Dle Evropské komise (dále EK) tento jev nastal především v Maďarsku a Polsku. V návaznosti na jednotlivé oblasti politologického výzkumu se v příspěvku R. D. Kelemena a Michaela Blaubergera diskutuje nad silnými a slabými stránkami, různými zárukami a taktikami EU, popřípadě zda EU může mít vliv na úpadek demokracie v členských zemích. Pravděpodobně největším problémem EU je nedostatek vhodných právních nástrojů a nedostatek politické vůle zasáhnout. Vzestup neliberální demokracie nemusí být pouze otázkou daného státu, ale také způsobu fungování EU (Kelemen, Blauberger 2016: 1–3). Podle polského politologa Józefa M. Fiszera zlomem bylo vytvoření společné měny, EU by však neměla stagnovat a měla by vyvinout model efektivnějšího a hlubšího zasahování do záležitostí každého členského státu, které jsou v rozporu s hlavními prvky demokracie a svobody (Fiszer 2016: 383). Když Kelemen, Blauberger a Fiszer přišli s výzvou k politické akci EU vůči členským státům, vyjádřil Sedelmaier větší skepsi vůči účinnosti takového přístupu a zdůrazňuje spor mezi zásahem EU a národní suverenitou (Sedelmaier 2016).

Jak již bylo jednou konstatováno, v českém prostředí¹³ se o neliberální demokracii zajímal poměrně malý počet odborníků. Mohli bychom však alespoň najít a vyzdvihnout dva české odborníky, kteří mají společný pohled na problematiku neliberální demokracie. Oba vidí problém růstu neliberálních demokracií v nerozvinutých občanských společnostech a řešení shledávají právě v posilování občanské společnosti a sociálního kapitálu. Otázkou je, zda můžeme v tomto kontextu hledat jakýsi společný přístup českých autorů k tomuto tématu. Prvním odborníkem je politolog Jiří Pehe. Autor ve svém článku pro *Hospodářské noviny* z roku 2003 *Demokracie bez demokratů* ještě nepíše (a z časového hlediska ani nemůže psát) o konkrétní situaci v Maďarsku či Polsku, ale postkomunistické země zde již zmiňuje. Neliberální demokracii chápe jako systém, ve kterém se konají volby, vlády se střídají, ale přesto neexistuje účinná kontrola těch,

¹³ Pro názornost: V českém prostředí využili neliberální demokracii jako podklad k teoretické části své práce Vít Hloušek a Lubomír Kopeček. Autoři se věnují konsolidaci demokracie a hybridním režimům ve slovenském a chorvatském případě. Viz Kopeček, Lubomír, Hloušek Vít. 2003. „Konsolidace demokracie a hybridní režimy – slovenský a chorvatský případ.“ *Středoevropské politické studie* 4 (5).

kteří mají moc. Problémem je, že se v takových systémech nerozvinula demokratická veřejnost. Jsou to demokracie bez demokratů. Je totiž nesmírně obtížné vytvořit otevřenou společnost, v níž se jak politici, tak řadoví občané chovají demokraticky. „Vidíme to názorně v post-komunistických zemích. Politici mají i třináct let po pádu komunistického režimu snahu ovládnout zdroje nezávislosti, jako jsou média veřejné služby nebo centrální banky. Ti z nich, kteří jsou zrovna u moci, často chtějí přepisovat ústavy či volební zákony tak, jak to nejlépe vyhovuje právě jim. Pasivní veřejnost neumí politiky účinně kontrolovat. Navzdory fungujícím demokratickým mechanismům má mnoho lidí pocit, že nemohou nic ovlivnit, ani zabránit všudypřítomné korupci.“ (Pehe 2003)

S poměrně jasnou reakcí na neliberální demokracii přišla druhá autorka, kterou je potřebné zmínit, slovenská politoložka Marta Goňcová. Neliberální demokracie je dle ní proces, ve kterém je demokratický způsob vlády zredukován na pouhou technologii a formální pravidla a režim nemá zájem o spoluúčast občana. Goňcová konstatuje, že je v této situaci zapotřebí silné veřejnosti, mladé generace, která bude mít určité ideje a vize vývoje společnosti. V této souvislosti píše o návratu nepolitické politiky, kde bude méně stranické politiky, vytvoří se decentralizovaný model rozhodování za spoluúčasti politických stran, ale také občanské společnosti a dalších ohnisek moci (Goňcová 2010: 148).

Na základě vhledu do diskuze o neliberální demokracii jak v zahraničí, tak v českém prostředí, si čtenář mohl srovnat určité prvky, které vedou k budování neliberální demokracie ve světě. Následující kapitola předkládá možný postup budování neliberální demokracie ve členských státech EU.

1. 2. 1. 1 Jak vybudovat neliberální demokracii v Evropské unii

Na základě sledování neliberální demokracie v Maďarsku je možné vytvořit postup budování neliberální demokracie v EU. Teoretický podklad si vytvoříme na základě struktury článku maďarské politoložky a novinářky Eszter Zalanové. Jak tedy funguje neliberální demokracie ve středoevropské praxi?

Je potřeba:

1. Vyhrát volby (před volbami neslibovat nic konkrétního).
2. Demontovat ústavní kontrolu a oslabit další instituce zřízené za účelem dohledu nad vaší činností.
3. Převzít kontrolu nad státními sdělovacími prostředky a snažit se co nejvíce vytlačit soukromá média.
4. Převzít kontrolu nad financemi, investory a bankami a ovládnout oligarchy.
5. Zdiskreditovat opozici a západní kritiky.
6. Vytvořit si jednoho nebo více nepřátel.
7. Přepsat volební pravidla (Zalan 2016).

Těchto sedm podstat vývoje maďarského politického systému od roku 2010 je následně v práci testováno na případu Polska. Jak v maďarských, tak v polských volbách zvítězily strany, které následně začaly narušovat podstatu liberální demokracie. Cílem je tedy zjistit, v kolika bodech se Polsko s tímto postupem shoduje, do jaké míry je možné o Polsku hovořit jako o systému s neliberální demokracií, či zda se v případě Polska jedná jen o jakousi anomálii v politickém systému, která bude retrospektivně brána jako součást vývoje evropských demokratických politických systémů.

2. Charakteristika polského politického systému od roku 1989

Revoluce roku 1989 ukončily vládu komunistických režimů v zemích sovětského bloku. Tzv. „kulaté stoly“, které byly definovány historiky a komentátory jako vyjednávání mezi komunistickým režimem a opozicí, se v Polsku konaly od února do dubna 1989 a díky nim byla započata systematická transformace této země (Zechowska 2013: 60). Přestože bylo Polsko prvním státem sovětského bloku, kde došlo k ukončení komunistické nadvlády, ucelená Ústava zde byla schválena až v roce 1997¹⁴, čímž byla završena první úroveň konsolidace demokracie dle teorie Wolfganga Merkela¹⁵, a to ústavní konsolidace. Je ale nutné zdůraznit, že ústavní proměnlivost v Polsku nebyla zápasem o samotnou podstatu politického systému (demokracie vs. návrat k autoritarismu) a nebyla tudíž překážkou úspěšného konsolidování polské demokracie (Kubát 2004: 271). Polsko prošlo v průběhu své existence bouřlivým institucionálním vývojem. „Politický vývoj formující se demokracie byl poznamenán nejen hlubokými reformami a přeměnami¹⁶, ale i vyostřenými konflikty, problematickou politickou kulturou, polarizací a personalizací politiky, relativní vratkostí vládních kabinetů, roztržičností politického spektra včetně parlamentního zastoupení, lustračními a korupčními aférami či prudkými změnami volebních preferencí: stávalo se, že strany předchozí vládní koalice se nedostávaly v nejbližších volbách do parlamentu, pravidelně

¹⁴ 29. prosince 1989 totiž došlo pouze k novelizaci ústavy z roku 1952, která změnila název státu z Polské lidové republiky na Polskou republiku. Polsko se tak ve shodě se západními standardy stalo demokratickým právním státem, v němž nejvyšší moc náleží lidu reprezentovanému představiteli zvolenými do Sejmu (dolní komora Parlamentu Polské republiky), Senátu a územní samosprávy. Z ústavy byla odstraněna ideologická preambule, byly zrušeny body o vedoucí roli Polské sjednocené dělnické strany a přátelství se Sovětským svazem. Bylo zde zároveň nově začleněno prohlášení o rovnoprávnosti všech forem vlastnictví a garantována svoboda podnikání (Chwalba 2009: 27). Příprava nové ústavy zabrala mnoho času, proto Sejm 17. listopadu 1992 schválil „malou ústavu“ a nová polská ústava, která je dodnes hlavním právním textem státu, byla přijata až v roce 1997.

¹⁵ Dle Wolfganga Merkela je po přechodu k demokracii nutná stabilizace režimu ve všech sférách. Politický systém je pozitivně konsolidován jen vlivem elit, které nesmějí ustoupit a musí dohlížet na proces transformace. Proces transformace je založen na čtyřech úrovních konsolidace. První úroveň – ústavní konsolidace (odkazuje na klíčovou politiku, vytvoření ústavního rámce a základních pravidel hry), druhá úroveň – zastupitelská konsolidace (vytvoření stran, zájmových skupin, kolektivních aktérů), třetí úroveň – behaviorální konsolidace (vznik ozbrojených sil, podnikatelské činnosti, radikálních hnutí a skupin), čtvrtá úroveň – konsolidace občanské/politické kultury (vliv chování aktérů na celou společnost a vytváření politické kultury). Z hlediska obsahu práce je možné analyzovat pouze první dvě úrovně konsolidace. Více o teorii konsolidace demokracie Wolfganga Merkela: Merkel, Wolfgang. 2008. „Plausible Theory, Unexpected Results: The Rapid Democratic Consolidation in Central and Eastern Europe.“ *International Politics and Society* 2: 11–29.

¹⁶ Podstatné změny se týkaly také polského volebního systému. Viz Benoit, Kenneth, Hayden, Jacqueline. 2004. „Institutional Change and Persistence: The Evolution of Poland's Electoral System, 1989–2001.“ *The Journal of Politics* 66 (2): 396–427.

docházelo k přeskupování politických sil, zanikání a vznikání politických subjektů atd.“ (Řezník 2010: 477–478) Podle Michala Kubáta lze o Polsku hovořit jako o racionalizovaném parlamentním systému¹⁷, kde důležitou roli pro chod systému mají konkrétní osobnosti premiéra (Kubát 2009). Na základě předchozích tvrzení se následující část práce věnuje charakteristice polských vlád, premiérů a stranického systému, obecněji řečeno se jedná o základní náhled na vývoj politického systému od roku 1989. Analýza těchto prvků je podstatná, jelikož dle ní je možné zjistit, jakým způsobem Polsko došlo ke svému nynějšímu systému. Můžeme tak předpokládat určité propojení předchozího vývoje se současnou situací na polské politické scéně.

2. 1 Polské parlamentní volby v roce 1989 – pád komunismu

Aby mohla být započata druhá úroveň konsolidace demokracie – zastupitelská konsolidace, bylo potřeba uskutečnit první parlamentní volby od pádu komunismu. V rámci dohod u kulatého stolu bylo sjednáno, že se volby do Sejmu musí konat v nejbližších týdnech. Byl ustanoven nový volební systém a voleb se mohla účastnit také opozice, což bylo v prostoru mezi Berlínem a Vladivostokem novinkou. Nejdůležitějším datem se stal 4. červen 1989. Volby, které se v tento den konaly, rozhodly o změně směřování politiky, i když byly demokratické pouze do určité míry (jen 35 % míst v Sejmu se obsazovalo svobodnou volbou). V těchto volbách získala Solidarita¹⁸ všech 161 mandátů obsazovaných do Sejmu svobodnou volbou a 99 ze sta možných senátorských křesel. Voliči tak jednoznačně odmítli dosavadní stranickou elitu (Chwalba 2009: 21). Rozhodnutí voličů odráželo snahu odstranit komunismus mnohem více než konkrétní ideologické preference. Polští sociologové argumentovali, že tato volba vycházela především z expresivní a symbolické funkce. To znamená, že rozhodnutí voličů bylo spíše založeno na prokomunistických nebo antikomunistických pocitech než na ideologické a stranické identifikaci a že v Polsku v té době vznikla určitá tradice

¹⁷ Podstata racionalizovaného parlamentního systému spočívá v posílení exekutivy (vlády v čele s premiérem, nikoli prezidenta) se současným respektováním parlamentu. Parlament se stává spíše podporovatelem vlády než jejím mocenským konkurentem. Důležité je uvést, že se nejedná o posílení prezidenta na úkor vlády, jelikož toto by byl krok směrem k poloprezidencialismu, nikoli k racionalizaci (Kubát 2009).

¹⁸ Odborové hnutí Solidarita získalo mimořádnou prestiž i na Západě, kde se toto hnutí stalo nejmarkantnějším symbolem opozice v celé východní Evropě (Řezník 2010: 477).

politické loajality vůči Solidaritě (Antoszewski 1996: 163–164). Parlamentní volby tak pro Polsko znamenaly konec jedné dějinné epochy a zrození Třetí Polské republiky. Detailní zisk počtu mandátů v parlamentních volbách v roce 1989 přibližuje tab. 1.

Tab. 1: Výsledky polských parlamentních voleb v roce 1989¹⁹

Název politického uskupení	% mandátů*	Počet mandátů (z celkových 460)
Polská sjednocená dělnická strana (PZPR)	37,61	173
Občanský výbor Solidarita (KO)	35	161
Sjednocená lidová strana (ZSL)	16,52	76
Demokratická strana (SD)	5,87	27
Sdružení PAX (PAX)	2,17	10
Křesťanská sociální unie (UChS)	1,74	8
Polský katolicko-sociální svaz (PZKS)	1,09	5

Zdroj dat: Kubát 2000: 51, vlastní tabulka (zahrnuta pouze politická uskupení, která získala alespoň jeden mandát)

* Procenta mandátů jsou uváděna z důvodu nedostupnosti dat o procentech hlasů (polosoutěživé volby). Údaje o procentech hlasů jsou proto uváděny jen u plně demokratických soutěživých voleb.

Úkolem nově zvoleného Sejmu bylo ustavit novou vládu a zvolit prezidenta. Po neúspěšném pokusu o sestavení vlády generálem Czesławem Kiszczakem vznikla 12. září 1989 první nekomunistická vláda ve středovýchodní Evropě. Tuto vládu sestavil jeden z vůdců Solidarity Tadeusz Mazowiecki. Ve vládě se objevili ministři za Solidaritu, Sjednocenou lidovou stranu (ZSL; Zjednoczone Stronnictwo Ludowe), Polskou sjednocenou dělnickou stranu (PZPR; Polska Zjednoczona Partia Robotnicza), Demokratickou stranu (SD; Stronnictwo Demokratyczne) a jeden nezávislý ministr (Kubát 2000: 52).

Vláda Tadeusze Mazowieckého výslovně odmítla politiku lustrace a dekomunizace. Tato vize byla Mazowieckým představena v jeho inauguračním projevu, kdy se zavázal k tomu, že bude udělána tlustá čára za komunistickou minulostí ve jménu smíru a transformace. Mazowiecki tímto krokem zamýšlel symbolicky rozdělit staré a nové Polsko a oddělit jeho vládní zodpovědnost od toho, co napáchal minulý režim. Dekomunizace byla novou vládou prováděna spíše formou demontáží komunistického mocenského monopolu a posuzováním příznivců předchozího režimu na základě jejich

¹⁹ Volební účast v těchto volbách činila 62,3 % (Chwalba 2009: 54).

skutečné výkonnosti a loajality vůči nové vládě. Mazowieckého motivy k prohloubení tohoto druhu politiky byly smíšené. Částečně byly založené na klasických liberálních argumentech proti používání kolektivní viny na bývalých režimních funkcionářích, nicméně existovaly také pragmatické faktory podporující tuto politiku. Nejdůležitějším z nich byla pravděpodobně skutečnost, že hledat pomstu prostřednictvím lustrace a dekomunizace bylo vnímáno jako politicky destabilizující (Szczzerbiak 2002: 556).

Politika Mazowieckého vlády byla podporována hlavně umírněnými a liberálními solidaritními skupinami. Na druhou stranu vyvolávala kritiku ze strany pravicových politiků, kteří jí vyčítali, že chrání, jak se říkalo „přemalovaného rudého“. Padly dokonce názory, že Třetí republika je jen „PLR s volbami“, že je to „zakuklená PLR“ nebo „přechodná republika“. „Tyto a podobné názory ztěžují přetrvávání mýtu vlády premiéra Mazowieckého jako vlády velkého přelomu ve společenském vědomí. Ale nestaly se ani v nejmenším základem mýtu opačného: mýtu prohrané vlády, ztracených šancí.“ (Chwalba 2009: 24)

Je nutné poznamenat, že oblast záležitostí, do nichž se tato vláda pustila, byla velmi rozsáhlá, což nahrává jejímu pozitivnímu hodnocení. V momentě převzetí moci vyjadřovalo sympatie Mazowieckého vládě 84 % respondentů, o tři měsíce později to bylo dokonce 90 %. Důvěra začala klesat na začátku roku 1990, kdy nastával čas obtížných a bolestných reforem, zejména ekonomických (tzv. Balcerowiczův plán²⁰), a následně urputných bojů uvnitř Solidarity. Z velkého kapitálu důvěry tedy moc nezbylo. Dnes, s odstupem času a bez tehdejšího politického napětí, občané hodnotí Mazowieckého vládu lépe než na podzim 1990. Rozsah změn a práce vykonaných touto a dalšími vládami Solidarity vzbuzuje úctu a čas rezignovanosti a obtíží upadá do zapomnění (Chwalba 2009: 24–25).

Pokud bychom se zaměřili na období po pádu komunismu z hlediska stranického systému, je nutné konstatovat, že do roku 1991 byl stranický systém v Polsku polarizovaný a fragmentovaný, což bylo zejména důsledkem rozpadu Solidarity. V letech 1990–1991 překročil počet registrovaných politických stran stovku (Cabada 2008; Kubát et al. 2004: 288; Kubát 2005: 107).

²⁰ Balcerowiczův plán byl program ekonomických reforem a restrukturalizace směrem k tržní ekonomice, odbourávání rozpočtových dotací, privatizaci a překonávání hyperinflace. Plán tak spojoval krátkodobé cíle s dlouhodobými strategiemi (Řezník 2010: 481).

2. 2 Polské parlamentní volby v roce 1991 – roztržštěnost a politická nestabilita

Parlamentní volby 1989 a prezidentské volby 1990²¹ způsobily rozklad, kterému podlehl především bipolární systém dvou protilehlých politických táborů: komunistů a jejich satelitů na jedné straně a solidaritní opozice na straně druhé. PZPR již neexistovala, lidová strana prošla zásadní proměnou a Solidarita se rozpadla (Kubát 2000: 65). Přijímání nového volebního systému bylo zdlouhavé a komplikované. Konečná podoba systému v roce 1991 byla, na rozdíl od dvoukolového většinového systému z roku 1989, proporční. Byl schválen listinný poměrný volební systém (Šedo 2007: 41).

Před parlamentními volbami v roce 1991 se projevila vysoká míra roztržštěnosti polské politické scény. V prvních svobodných parlamentních volbách totiž soupeřilo o veřejnou funkci až 111 politických uskupení, které kandidovaly buď samostatně, nebo v koalicích (Forestiere 2010: 920). Postkomunistický tábor zastupovala koalice Spojenství demokratické levice (SLD; Sojusz Lewicy Demokratycznej), která byla zformována v červenci 1991. Tato koalice byla přímým nástupcem bývalé vládnoucí komunistické strany (PZPR) a byla tvořena více než 30 levicovými organizacemi (odborníky, malé strany, atd.). Postsolidaritní blok byl reprezentován Demokratickou unií (UD; Unia Demokratyczna), Liberálně demokratickým kongresem (KLD; Kongres Liberalno-Demokratyczny), Unií svobody (UW; Unia Wolności) a dalšími (Domański 2008: 171).

Do Sejmu se nakonec dostalo 29 politických uskupení. Volby vyhrála UD (12,32 %) a na druhém místě se umístilo SLD (11,99 %). Je však nutné podotknout, že parlamentní volby v roce 1991 nepřinesly výrazného volebního vítěze. Detailní zisk počtu hlasů a přerozdělení mandátů v parlamentních volbách v roce 1991 přibližuje tab. 2.

²¹ V druhém kole prezidentských voleb s velkou převahou zvítězil Lech Wałęsa, přičemž získal nadpoloviční většinu hlasů. Lech Wałęsa kritizoval vládu Tadeusze Mazowieckého a sliboval zmírnění důsledků Balcerowiczova plánu. Volby znamenaly změnu ve vztazích mezi nejvyššími státními institucemi. Z voleb vyšel silný prezident, který si byl vědom své legitimizace a v politické praxi ji intenzivně využíval. Po volbách padla vláda Tadeusze Mazowieckého, který podal demisi a Lech Wałęsa povolal „prezidentský“ kabinet Jana K. Bieleckého (Liberálně demokratický kongres, Dohoda středu, Křesťansko-národní sjednocení, Demokratická strana). „Celé funkční období prezidenta Lecha Wałęsy (až do prezidentských voleb 1995) se vyznačovalo silnou pozicí prezidenta a jeho kanceláře (ať již v pozitivním či negativním smyslu).“ (Kubát 2000: 63–64)

Tab. 2: Výsledky polských parlamentních voleb v roce 1991²²

Název politického uskupení	% hlasů	Počet mandátů (z celkových 460)
Demokratická unie (UD)	12,32	62
Spojenectví demokratické levice (SLD)	11,99	60
Polská lidová strana - programové spojení (PSL-SP)*	9,22	50
Volební katolická akce (WAK)**	8,98	50
Konfederace nezávislého Polska (KPN)***	8,88	51
Občanská dohoda středu (POC)	8,71	44
Liberálně demokratický kongres (KLD)	7,49	37
Polská lidová strana - lidová dohoda (PSL-PL)	5,47	28
Nezávislý samosprávný odborový svaz „Solidarita“ (NSZZ „S“)	5,05	27
Polská strana přátel piva (PPPP)	3,27	16
Německá menšina (MN)****	1,17	7
Křesťanská demokracie (ChD)	2,25	5
Solidarita práce (SP)	2,06	4
Strana křesťanských demokratů (PChD)	1,12	4
Unie reálné politiky (UPR)	2,25	3
„X“	0,47	3
Hnutí slezské autonomie (RAŚ)	0,36	2
Demokratická strana (SD)	1,42	1
Demokraticko-sociální hnutí (RDS)	0,46	1
Svaz Podhalanů (ZP)	0,22	1
Velkopolská sociálně demokratická unie (WUS)	0,20	1
Křesťansko-sociální unie (UChS)*****	0,12	1
Nezávislý samosprávný odborový svaz „Solidarita '80“ (NSZZ „S '80“)	0,11	1
Unie Velkopolanů a Lubušanů (UWL)	0,08	1

Zdroj dat: Kubát 2000: 69; Internetowy System Aktów Prawnych – 1991, vlastní tabulka (zahrnuta pouze politická uskupení, která získala alespoň jeden mandát)

* „K PSL-SP byly připočítány hlasy a dva mandáty kandidátních listin Lidové volební dohody „Piast“ (Tarnov) a Lidová jednota (Bydhošť).“ (Kubát 2000: 69)

** „K WAK byly připočítány hlasy a mandát poslance M. Gila zvoleného v Krakově z jiné kandidátní listiny, která však byla v bloku s koalicí WAK. Poslanec Gil se stal členem klubu PChD.“ (tamtéž: 69)

*** „Ke KPN byly připočítány hlasy a mandáty čtyř poslanců Polského západního svazu (PZZ) a jedné poslankyně z krakovského Spojenectví žen proti těžkostem života.“ (tamtéž: 69)

**** Na etnické menšiny se nevztahuje uzavírací klauzule.

***** „Poslanec UChS byl zvolen ve městě Białystok z kandidátní listiny Pravoslavných.“ (tamtéž 69)

²² Volební účast v těchto volbách činila 43,2 % (Chwalba 2009: 54).

Hlavním povolebním problémem se stalo sestavování vlády (Millard 1992: 845–846). Vláda Jana K. Bieleckého podala po volbách demisi a vzhledem k rozdrobenosti Sejmu navrhl prezident republiky Lech Wałęsa na post premiéra sám sebe. Tato myšlenka však narazila na odpor a na polské politické scéně se rozhořel ostrý spor. Prezident nakonec musel ustoupit a vládu sestavil Jan Olszewski (Dohoda středu; Porozumienie Centrum; PC). Jednalo se o menšinovou vládu složenou z ministrů PC, Křesťansko-národního sjednocení (ZChN; Zjednoczenie Chrześcijańsko-Narodowe), Polské lidové strany – lidová dohoda (PSL-PL; Polskie Stronnictwo Ludowe-Porozumienie Ludowe) a nezávislých ministrů (Kubát 2000: 68–71).

Tato vláda byla jediná, která se důsledně opírala o strany s katolickou, národoveckou a konzervativní orientací. Poměrně nešťastným krokem byl návrat k otázce dekomunizace a lustrací. Premiér Olszewski přišel s naprosto opačným přístupem než Tadeusz Mazowiecki a sliboval vyrovnání se s komunismem, včetně přijetí zákazu zastávat veřejné úřady lidem z někdejšího aparátu PZPR. Tento rozchod s filozofií tlusté čáry poukazuje na nejednotnost polské politické scény. Nepodařená lustrační akce způsobila nejen odvolání této vlády a potíže s vytvořením nové vlády, ale také hluboce rozdělila postsolidaritní tábor (Chwalba 2009: 41–42). Někteří postsolidaritní vůdci totiž vůbec nesouhlasili s návratem k otázce dekomunizace a lustrací, jiní zase obviňovali premiéra Jana Olszewského z nedostatečného „vyčištění“ státu od komunistů (Kuninski 1997: 250). Téma lustrace a dekomunizace bylo odsunuto do vzdálené budoucnosti a zůstává otázkou, zda byl tento způsob správným, nebo špatným řešením.

Této situace využil prezident Lech Wałęsa a jmenoval premiérem předsedu PSL Waldemara Pawlaka. Jeho vládě však nebyla vyslovena důvěra. Nakonec se podařilo sestavit vládu až představitelce UD Hanně Suchocké. Vláda Hanny Suchocké se skládala z ministrů UD, ZChN, KLD, PSL-PL, Strany křesťanských demokratů (PChD; Partia Chrześcijańskich Demokratów), Lidově křesťanské strany (SLCh; Stronnictwo Ludowo-Chrześcijańskie), Polského hospodářského programu (PPG; Polski Program Gospodarczy) a nezávislých ministrů (Kubát 2000: 71–72). „V důsledku složitých a nepřehledných konfliktů mezi politickými stranami v Sejmu (bez ohledu na ideovou orientaci) a také dlouhodobého konfliktu mezi pravicí a prezidentem republiky Lechem Wałęsou nakonec po necelém roce působení padla i vláda Hanny Suchocké, jelikož jí Sejm vyslovil nedůvěru.“ (tamtéž: 73)

Vývoj politického systému mezi lety 1991–1993 byl charakteristický nebývalou nestálostí politických uskupení, střídáním vlád a spory mezi prezidentem a některými stranami. Po parlamentních volbách 1991 se zformoval rozptýlený multipartismus bez dominující strany. Ideologická vzdálenost stran nebyla tak velká, respektive se ve stranickém systému nevyskytly relevantní antisystémové strany²³. S jistou opatrností lze tvrdit, že převládaly spíše dostředivé tendence mezistranické rivality. Formování stranického systému však nebylo ani zdaleka ukončeno (Kubát 2000: 71–72; Kubát 2005: 107–108).

2. 3 Polské parlamentní volby v roce 1993 – triumf postkomunistické levice

Jelikož byla vládě Hanny Suchocké vyslovena nedůvěra, prezident Lech Wałęsa rozpustil Sejm a vypsal předčasné parlamentní volby. Lze konstatovat, že se těchto voleb účastnilo oproti minulým volbám méně uskupení. Fragmentace stranického systému však způsobila překvapivé a dramatické politické turbulence. V parlamentních volbách v roce 1993 většina postsolidaritních stran doplatila na pozměněnou uzavírací klauzuli²⁴ a důsledkem toho propadlo 34,52 % všech odevzdaných platných hlasů a do Sejmu se dostalo již jen šest politických uskupení (O'Dwyer 2004: 538). V důsledku roztržičnosti na pravici a na základě nového volebního zákona, který zvýhodňoval větší strany, můžeme parlamentní volby v roce 1993 označovat jako triumf postkomunistické levice²⁵.

²³ Neobjevila se zde štěpící osa demokracie vs. návrat k autoritarismu, jelikož postkomunistické SLD demokratizaci akceptovalo (Kubát 2005: 107–108).

²⁴ V rámci změny volebního systému pro volby do Sejmu byla mimo jiné také zavedena 5% uzavírací klauzule pro samostatně kandidující strany a 8% pro koalice. Tyto klauzule platily pro regionální volební obvody. Pro jeden celostátní obvod platila 7% uzavírací klauzule. Volební klauzule nebyly uplatňovány pro reprezentaci národnostních menšin (Kubát 2000: 34).

²⁵ Mezi hlavní příčiny volebního úspěchu postkomunistů pět let po pádu komunismu řadí polský sociolog a politolog Jerzy J. Wiatr především ekonomickou problematiku. První postsolidaritní vlády byly z určité části zatíženy velkými neúspěchy v této oblasti. Další příčiny byly spíše politického rázu. Postsolidaritní vlády vytvořily černobílé vidění světa (praví vlastenci vs. zrádci) a tímto schématem od sebe odradily většinu společnosti. Druhá politická příčina se týkala katolické církve. Ve volbách propadly strany, které byly spjaty s katolickou církví. Hlavním nepřítelem církve se po pádu komunismu stala tzv. laická levice a liberální občanská pravice, což byla uskupení, která se těšila značné přízni občanů. Postavení církve neprosperovala ani skutečnost, že uvnitř církve začaly dominovat konzervativní síly, s jejich požadavky se většina společnosti odmítla ztotožnit. Problémem také byla skutečnost, že se v Polsku nacházelo více malých katolických stran a nezformovala se pouze jedna velká křesťanskodemokratická strana západního typu. Další příčinou vítězství postkomunistů mohl být také konflikt mezi prezidentem Lechem Wałęsou a postupně všemi pravicovými politiky (tzv. válka nahoře; wojna na górze). Všechny tyto skutečnosti ještě

SLD a PSL získaly dohromady 65,86 % mandátů a vytvořily spolu většinovou vládní koalici, která vládla následující čtyři roky (Kaminski 2001: 295). Detailní zisk počtu hlasů a přerozdělení mandátů v parlamentních volbách v roce 1993 přibližuje tab. 3.

Tab. 3: Výsledky polských parlamentních voleb v roce 1993²⁶

Název politického uskupení	% hlasů	Počet mandátů (z celkových 460)
Spojenectví demokratické levice (SLD)	20,41	171
Polská lidová strana (PSL)	15,40	132
Demokratická unie (UD)	10,59	74
Unie práce (UP)	7,28	41
Konfederace nezávislého Polska (KPN)	5,77	22
Nestraničský blok na podporu reforem (BBWR)	5,41	16
Německá menšina (MN)*	0,62	4

Zdroj dat: Kubát 2000: 75; Internetowy System Aktów Prawnych – 1993, vlastní tabulka (zahrnuta pouze politická uskupení, která získala alespoň jeden mandát)

* Na etnické menšiny se nevztahuje uzavírací klauzule.

Poznámka: Katolický volební výbor „Vlast“ (KKW „O“) sice získal 6,37 % hlasů, avšak jednalo se o koalici, která by pro získání mandátu musela překročit 8% volební klauzuli (Kubát 2000: 75).

Období po parlamentních volbách v roce 1993 vykazovalo určitou míru stability. Vládní složení sil se udrželo v takřka nezměněné politické podobě po celé funkční období. Střídání vlád, které bylo pro Polsko typické, však nevymizelo. Od roku 1993 do roku 1997 se v Polsku vystřídal pět kabinetů²⁷. Změny ve vládě se však týkaly pouze nepatrných přesunů resortů mezi jednotlivými stranami. Všech pět kabinetů bylo složeno z ministrů SLD, PSL a nezávislých ministrů. První vládu sestavil předseda menší koaliční strany PSL Waldemar Pawlak (Kubát 2000: 76–77). Tři ministry této vlády (ministra vnitra, ministra obrany a ministra zahraničí) navrhl a jmenoval sám prezident Lech Wałęsa. Dle tzv. malé ústavy mělo být jmenování těchto ministrů s prezidentem

navíc doplnila existence roztržité pravice a konsolidované levice a v důsledku toho v parlamentních volbách v roce 1993 triumfovala postkomunistická levice (Wiatr, Jerzy J. 1993).

²⁶ Volební účast v těchto volbách činila 52,13 % (Chwalba 2009: 54).

²⁷ Prakticky se jednalo pouze o tři premiéry, ale pět kabinetů, jelikož vláda Waldemara Pawlaka byla rekonstruována v květnu 1994 a vláda Józefa Oleksyho v lednu 1996 (Kubát 2000: 77).

konzultováno, Lech Wałęsa si to však vyložil po svém a jmenoval tyto ministry sám (Chan 1995: 140).

Vláda Waldemara Pawlaka se netěšila velké podpoře veřejného mínění a docházelo také ke sporům mezi koaličními partnery. S narůstající politickou krizí a v důsledku nátlaku odstoupil Waldemar Pawlak z pozice premiéra a v roce 1995 byl zvolen novým premiérem Józef Oleksy ze SLD. Ani tato vláda nebyla natolik výkonná, aby si svou pozici udržela déle. Rozpad vlády Józefa Oleksyho měl dramatický charakter, který souvisel s obviněním premiéra Józefa Oleksyho ministrem vnitra Andrzejem Milczanowským z údajné spolupráce s varšavským rezidentem ruské rozvědky. Premiér tato obvinění odmítl, ale i přesto byl nucen podat demisi, kterou již přijal nový prezident Aleksander Kwaśniewski²⁸. Následně byla sestavena nová vláda Włodzimierza Cimoszewicze ze SLD. Tento kabinet vydržel bez větších skandálů až do parlamentních voleb v roce 1997 (Centrum Edukacji Obywatelskiej: 130).

I přes vítězství SLD a PSL se i nadále jednalo o stranický systém, který se blíží systému malých stran. Dle Sartoriho klasifikace se stranický systém v Polsku po parlamentních volbách v roce 1993 více přiblížil umírněnému multipartismu a poprvé je možné zdůraznit, že nastalo období politické stabilizace (Kubát 2005: 108), což bychom mohli dle Merkelovy teorie považovat za postupnou, avšak ne příliš úspěšnou snahu o formování stranického systému a dokončování druhé úrovně konsolidace demokracie – zastupitelské konsolidace.

2. 4 Polské parlamentní volby v roce 1997 – konec vlády levice

Celý postsolidaritní tábor pochopil, že absence jednoty pravice v roce 1993 vedla k její volební porážce. V letech 1994–1996 si vůdci postsolidaritního tábora po řadě konzultací uvědomili nutnost sjednocení alespoň základních proudů tohoto tábora. Na základě toho založili 8. června 1996 novou politickou formaci Volební akce Solidarita (AWS; Akcja Wyborcza Solidarność), která se stala podstatnou konkurencí SLD

²⁸ Na konci pětiletého funkčního období prezidenta Lecha Wałęsy se konaly v řádném termínu v roce 1995 prezidentské volby. Boje o pozici prezidenta Polské republiky se znovu účastnil také Lech Wałęsa. Ve druhém kole však těsnou většinou zvítězil kandidát SDL Aleksander Kwaśniewski a stal se tak prezidentem republiky (Kubát 2000: 88). Prezident Kwaśniewski byl v následujících prezidentských volbách v roce 2000 znovuzvolen a obhájil tak svou pozici. Jeho vítězství se stalo triumfem jak pro něj, tak po celou postkomunistickou levici (tamtéž: 101).

(Chwalba 2009: 43). Nově zformované politické uskupení ve volbách v roce 1997 zvítězilo. Minimální vítěznou koalici vytvořila AWS s UW (společně disponovaly 56,7 % mandátů). Detailní zisk počtu hlasů a přerozdělení mandátů v těchto volbách přibližuje tab. 4.

Tab. 4: Výsledky polských parlamentních voleb v roce 1997²⁹

Název politického uskupení	% hlasů	Počet mandátů (z celkových 460)
Volební akce Solidarita (AWS)	33,83	201
Spojenectví demokratické levice (SLD)	27,13	164
Unie svobody (UW)	13,37	60
Polská lidová strana (PSL)	7,31	27
Hnutí za obnovu Polska (ROP)	5,56	6
Německá menšina (MN)*	0,39	2

Zdroj dat: Kubát 2000: 90; Internetowy System Aktów Prawnych – 1997, vlastní tabulka (zahrnuta pouze politická uskupení, která získala alespoň jeden mandát)

* Na etnické menšiny se nevztahuje uzavírací klauzule.

AWS a UW se shodly na zformování nové vlády v čele s premiérem Jerzy Buzkem (AWS). Vláda Jerzyho Buzka se hned ze začátku musela vyrovnat s tím, že v čele státu stál levicový prezident Aleksander Kwaśniewski, jenž disponoval právem suspenzivního veta³⁰, které mohl Sejm přehlasovat pouze 3/5 většinou. V situaci, kdy prezident skutečně využil tohoto práva, Sejm nebyl tuto 3/5 většinu převážně schopen získat. Za čtyři roky se to povedlo pouze jednou, avšak ve velmi příznačném případě zákona o Institutu národní paměti – Komisi pro stíhání zločinů proti polskému národu, což byl stěžejní příklad antikomunistické sebeidentifikace AWS. Koalice prosadila ještě několik zákonů, celkově však byla pro její fungování příznačná nejednotnost a nedisciplinovanost (Rojčík 2003).

²⁹ Volební účast v těchto volbách činila 47,93 % (Chwalba 2009: 54).

³⁰ Jedná se o veto, které pozbývá platnost při splnění určitých podmínek. V polském případě byla tedy danou podmínkou 3/5 většina Sejmu.

AWS se otřásala osobními a ideovými konflikty i korupčními aférami, což způsobilo, že začala rychle ztrácet podporu, a to i přes řadu svých úspěchů a zásluh³¹. Část občanů byla znepokojena slabostí premiéra Jerzyho Buzka, někteří byli zklamaní z nedodržených slibů lídrů AWS, kteří před volbami slibovali, že se budou řídit zájmem společnosti a státu. Na základě těchto faktů přestala být AWS vnímána jako morálně silné hnutí, jako hnutí čistých rukou, a začala být vnímána jako typická představitelka „kmenového partajního patriotismu“. Pravicovou vládní koalici provázely vnitřní spory, které vyvrcholily na jaře roku 2000 rozpadem této koalice. Následně vládla formálně jednobarevná menšinová vláda (pouze AWS) a premiérem zůstal Jerzy Buzek (Chwalba 2009: 43–44). Je však nutné poznamenat, že ve volebním období 1997–2001 došlo v polské politice k určitému posunu k lepšímu, jelikož nedocházelo ke střídání vlád a vláda Jerzyho Buzka byla jedinou vládou až do parlamentních voleb v roce 2001.

Mezi lety 1997–2001 se zdálo, že polští voliči měli jasnější a stabilnější politické preference. Dříve roztržitý a matoucí stranický systém se pomalu začal konsolidovat a stabilizoval se kolem čtyř hlavních politických uskupení (AWS, SLD, UW, PSL). Vyprofilovalo se pravolevé politické spektrum, kde hlavní stranou na pravici byla AWS a na levisi SLD. Stranický systém tedy v tomto období tendoval spíše k bipolaritě (Szczurbiak 2003: 729). Právě toto období bychom mohli považovat za dokončování zastupitelské konsolidace dle Merkelovy teorie čtyř úrovní konsolidace demokracie. I když systém posléze znovu směřoval k multipolaritě, prozatím bylo prodlouženo období politické stability, které začalo parlamentními volbami v roce 1993.

2. 5 Polské parlamentní volby v roce 2001 – vznik nových stran a vítězství levice

V roce 2001 nastala situace, kdy v čele státu stál znovuzvolený levicový prezident Aleksander Kwaśniewski a vládla ne příliš populární jednobarevná menšinová vláda. Období před parlamentními volbami v roce 2001 bylo také charakteristické rozpadem AWS, ze které vzešly dvě hlavní politické strany. Jednalo se o Občanskou platformu (PO;

³¹ Během působení koaliční vlády AWS a UW došlo k významnému posunu v zahraniční politice. Nejenže Polsko společně s Českou republikou a Maďarskem vstoupilo v roce 1999 do NATO, ale byla také zahájena přístupová jednání s EU (Davies 2003: 427–428).

Platforma Obywatelska) a Právo a spravedlnost (PiS; Prawo i Sprawiedliwość). PO se stala liberální stranou s konzervativními prvky, která byla zpočátku vedena trojicí zakladatelů této strany – Donaldem Tuskem, Maciejem Płażyńským a Andrzejem Olechowským. Strana PiS byla založena bratry Lechem a Jarosławem Kaczyńskými a prezentovala se jako konzervativní a antikomunistická strana, která striktně prosazovala zákon a pořádek a protikorupční politiku (Rae 2008: 105). Přestože se tyto dvě strany dále pokládaly za strany antikomunistické revoluce, nenavazovaly již bezprostředně na podzemní odborovou tradici a Solidaritu. Rozpad a konec AWS tak v určitém smyslu znamenal uzavření staré historie (Chwalba 2009: 44). Fragmentaci na pravici dovršil vznik nové katolicko-národní formace Ligy polských rodin (LPR; Liga Polskich Rodzin) s vyhraněně nepřátelským programem k integraci Polska do EU (Kopeček 2001).

Parlamentním volbám v roce 2001 předcházela změna volebního systému, který měl zaručit větší proporcionalitu³². Do Sejmu se dostalo sedm relevantních stran, včetně nových stran PO a PiS a extremistické LPR. Pravice však v těchto volbách zaplatila vysokou cenu za svůj způsob vládnutí a parlamentní volby v roce 2001 tak ovládla levice (Biskupski, Pula, Wróbel 2010: 303). Detailní zisk počtu hlasů a přerozdělení mandátů v těchto volbách přibližuje tab. 5.

³² Ke změně došlo ve věci přerozdělování mandátů, byl zrušen celostátní volební obvod, klesl počet regionálních obvodů, změnila se velikost volebních obvodů a změna nastala také v metodě přepočtů hlasů na mandáty, kdy se nově začala používat modifikovaná Sainte-Laguëova metoda. Viz (Šedo 2007: 42–43; Kubát 2004: 286).

Tab. 5: Výsledky polských parlamentních voleb v roce 2001³³

Název politického uskupení	% hlasů	Počet mandátů (z celkových 460)
Spojenectví demokratické levice - Unie práce (SLD-UP)	41,04	216
Občanská platforma (PO)	12,68	65
Sebeobrana (S)	10,20	53
Právo a spravedlnost (PiS)	9,50	44
Polská lidová strana (PSL)	8,98	42
Liga polských rodin (LPR)	7,87	38
Německá menšina (MN)*	0,36	2

Zdroj dat: Cabada 2008: 55; Internetowy System Aktów Prawnych – 2001, vlastní tabulka (zahrnuta pouze politická uskupení, která získala alespoň jeden mandát)

* Na etnické menšiny se nevztahuje uzavírací klauzule.

Poznámka: Volební akce Solidarita pravice (AWSP) sice získala 5,60 % hlasů, avšak jednalo se o koalici, která by pro získání mandátu musela překročit 8% volební klauzuli (Cabada 2008: 55).

Strana SLD znovu získala moc a vytvořila koalici s PSL a Uníí práce (UP; Unia Pracy). Premiérem se stal Leszek Miller (SLD). Hlavní problém této vlády nastal v situaci, kdy ve straně SLD začal převládat klientelismus a nepotismus. Tím, jak slábla SLD, slábla také vláda Leszka Millera, což po dvou letech vládnutí vyústilo v odchod PSL z vládní koalice (Biskupski, Pula, Wróbel 2010: 304–305). Následující období se pro vládu stávalo stále neúnosnější, k čemuž přispívaly mimo jiné také četné aféry. Dominance SLD se vytratila hned po jejím rozpadu na dvě strany – SLD a Sociální demokracii Polska (SdPI; Socjaldemokracja Polska). Po pádu vlády Leszka Millera byla vytvořena formálně jednobarevná menšinová vláda Marka Belky (SLD a nezávislí). Důvěru získala však až druhá vláda Marka Belky, která v Polsku působila až do parlamentních voleb v roce 2005 (Chwalba 2009: 47–48).

Stranický systém se po roce 2001 opět přiblížil systému malých stran. Vzniklo několik nových stran, některé strany se rozpadly a podporu začaly ve větší míře získávat rovněž extremistické strany. Je otázkou, zda lze řadit v té době nové uskupení Liga polských rodin mezi antisystémovou opozici. Pokud ano, bylo by obtížné charakterizovat polský politický systém po roce 2001 jako umírněný multipartismus (přestože jiné jeho

³³ Volební účast v těchto volbách činila 46,29 % (Chwalba 2009: 54).

znaky systém naplňuje). Každopádně se o tehdejší systém dá hovořit jako o vyváženém multipartismu (Kubát 2004: 289).

2. 6 Polské parlamentní volby v roce 2005 – vítězství pravice a úspěch populistických politických sil

V roce 2005 bylo Polsko již součástí EU. V témže roce došlo v Polsku poprvé od roku 1990 k tomu, že se parlamentní a prezidentské volby konaly ve stejném roce a ještě k tomu pouhých 14 dní po sobě. V parlamentních volbách v roce 2005³⁴ zvítězila nacionalisticko-konzervativní pravice. Největší podporu získala PiS a za ní se umístila PO. Do Sejmu se dostala také radikálně populistická strana Sebeobrana (S; Samoobrona)³⁵, SLD, extremistická strana LPR, PSL a dva mandáty získala německá menšina. Vládnoucí levice utrpěla drtivou porážku. Detailní zisk počtu hlasů a přerozdělení mandátů v těchto volbách přibližuje tab. 6. Lídr PO Jan Rokita po těchto volbách ve volebním studiu prohlásil, že těmito volbami skončil v Polsku postkomunismus. Vyjádřil se tak pravděpodobně i proto, že největší podíl hlasů získaly dvě nové strany. Situace, kdy voliči chtěli změnu, se projevila také v prezidentských volbách³⁶, ve kterých zvítězil kandidát PiS Lech Kaczyński (Chwalba 2009: 238).

³⁴ Pro parlamentní volby v roce 2005 byl mírně pozměněn volební systém, jelikož byla znovuzavedena d'Hondtova metoda přepočtu hlasů na mandáty (Markowski 2006: 814).

³⁵ Tato strana byla založena již v roce 1992, avšak celá devadesátá léta se jednalo o bezvýznamnou stranu. V čele strany stál nekonvenční a extrémně populistický politik Andrzej Lepper. K prudkému vzestupu Sebeobrony došlo před parlamentními volbami v roce 2001, poté získala necelých 11 % hlasů ve volbách do EP v roce 2004. V parlamentních volbách v roce 2005 se umístila jako třetí se ziskem 11,4 % hlasů. Vzhledem k jejímu ideologickému a programovému zařazení bylo tuto stranu velmi těžké definovat. S jistou opatrností bychom ji mohli zařadit mezi silně populistickou a radikální levice s jistými občasnými komunistickými rysy (Kubát 2005: 103–104).

³⁶ Viz o analýze polských prezidentských voleb v roce 2005: Miklová, Martina. 2006. „Prezidentské volby v Polsku v roce 2005.“ *Evropská volební studia* 1 (1): 119–130.

Tab. 6: Výsledky polských parlamentních voleb v roce 2005³⁷

Název politického uskupení	% hlasů	Počet mandátů (z celkových 460)
Právo a spravedlnost (PiS)	26,99	155
Občanská platforma (PO)	24,14	133
Sebeobrana (S)	11,41	56
Spojenectví demokratické levice (SLD)	11,31	55
Liga polských rodin (LPR)	7,97	34
Polská lidová strana (PSL)	6,96	25
Německá menšina (MN)*	0,29	2

Zdroj dat: <http://www.wybory2005.pkw.gov.pl/SJM/PL/WYN/M/index.htm>, vlastní tabulka (zahřmota pouze politická uskupení, která získala alespoň jeden mandát)

* Na etnické menšiny se nevztahuje uzavírací klauzule.

K sestavení vlády byl povolán Kazimierz Marcinkiewicz (PiS), který zahájil koaliční jednání s PO. Strany se však nedohodly na rozdělení ministerstev a nedosáhly ani žádného pokroku při řešení svých programových sporů. Nakonec byla vytvořena menšinová vláda Kazimierze Marcinkiewicze (PiS a nezávislí)³⁸. Tato vláda měla mnoho zásluh na návrzích zákonů týkajících se bezpečnosti, soudnictví, nových protikorupčních orgánů a lustrací, což svědčilo o tom, že PiS plnila své předvolební sliby. PiS však stále postrádala parlamentní většinu. Vláda Kazimierze Marcinkiewicze se změnila v koaliční vládu nacionálně-konzervativních stran s většinou v Sejmu, když byli do vlády v roce 2006 povoláni nacionalističtí a radikální politici. Ministrem zemědělství se stal předseda Sebeobraný Andrzej Lepper a ministrem školství byl zvolen předseda LPR Roman Giertych (Millard 2006: 1025–1029).

V polovině roku 2006 podal premiér Kazimierz Marcinkiewicz demisi a do čela vlády se postavil prezidentův bratr Jarosław Kaczyński. Ve funkcích prezidenta a premiéra tedy stanula dvojčata. Pro evropské demokracie to byla velmi výjimečná a ojedinělá situace. Vláda Jarosława Kaczyńského byla tvořena ministry z PiS, LPR, Sebeobraný a nezávislých ministrů. Postupem času však tuto vládu silně poznamenaly vnitrokoaliční rozpory a korupční aféry. Zástupci PiS v té době nabízeli vyšší posty ve

³⁷ Volební účast v těchto volbách činila 40,57 % (wybory2005.pkw.gov.pl).

³⁸ V době vlády Kazimierze Marcinkiewicze byl dle českého politologa Josefa Mlejnků předseda strany PiS Jarosław Kaczyński označován za „premiéra bez portfeje“ (Mlejnek 2011: 210). Mlejnek pod pojmem „premiér bez portfeje“ nachází politika, který se rozhodne „nezaujmut po vítězných parlamentních volbách žádnou exekutivní funkci (v níž by mohl snadno přijít o popularitu, zvláště v reformní vládě), ale zároveň může ovlivňovat chod vlády a politiku z pozice stranického lídra“ (tamtéž: 203).

státní a veřejné správě výměnou za vyjádření podpory vládě. Korupční aféra se týkala především místopředsedy vlády a ministra zemědělství Andrzeje Leppera, který byl v červenci 2007 nakonec z vlády odvolán. K odvolaným ministrům patřil také předseda LPR Roman Giertych. Krize vlády vedla k rozpadu koalice. Parlamentní většina rozhodla o zkrácení funkčního období stávajícímu Sejmu a na podzim roku 2007 se konaly předčasné volby (Best, Higley 2010: 185–193; Řezník 2010: 509).

Na základě parlamentních voleb v roce 2005 se dostalo do Sejmu šest politických stran. Fragmentace se nezměnila, došlo však ke zvýšení polarizace stranického systému. Dvě extremistické strany posílily a dokonce se dostaly do vlády (Cabada 2008). Polsko bychom v období 2005–2007 mohli na škále umístit mezi umírněný a extrémní pluralismus. Systém totiž obsahoval prvky obou typů pluralismu. K umírněnému pluralismu tento systém po dalším vývoji nemůžeme řadit z důvodu existence dvou extremistických, populistických stran Sebeobrany a LPR. Extrémním pluralismem Polsko v té době také úplně nebylo, neboť zde například existovala politická soutěž a vítězné strany se snažily naplnit předvolební sliby. Je však jasné, že Polsko stále tendovalo k multipartismu.

2. 7 Polské parlamentní volby v roce 2007 – rozpad vládní koalice a triumf opozice

Jak bylo uvedeno výše, parlamentní volby v roce 2007 byly předčasné a konaly se dva roky před pravidelnými volbami z důvodu rozpadu vládní koalice. Ve druhých předčasných volbách v historii Polska od roku 1990 se silně projevila nespokojenost a zklamání z předchozí vlády, které bylo zesíleno korupčními aférami. Do Sejmu se dostaly pouze čtyři politické strany (PO, PiS, LiD³⁹, PSL) a německá menšina, v čemž můžeme spatřovat určité oslabení multipartismu. Vítězem těchto voleb se stala PO (41,51 %). Strany dřívější vládní koalice byly poraženy, radikální strany nezískaly poprvé po více než deseti letech ani jeden mandát a bývalá vládní strana PiS přešla do opozice. Detailní zisk počtu hlasů a přerozdělení mandátů v těchto volbách přibližuje tab. 7. Po volbách byla sestavena koaliční vláda Donalda Tuska (PO), jež sestávala z ministrů

³⁹ Lewice a demokraci (LiD; Lewica i Demokraci).

liberálně-konzervativní PO, křesťansko-demokratické PSL a nezávislých ministrů (Markowski 2008: 1055; Szczerbiak 2007: 5–6).

Tab. 7: Výsledky polských parlamentních voleb v roce 2007⁴⁰

Název politického uskupení	% hlasů	Počet mandátů (z celkových 460)
Občanská platforma (PO)	41,51	209
Právo a spravedlnost (PiS)	32,11	166
Levice a demokrati (LiD)	13,15	53
Polská lidová strana (PSL)	8,91	31
Německá menšina (MN)*	0,20	1

Zdroj dat: <http://wybory2007.pkw.gov.pl/SJM/PL/WYN/M/index.htm>, vlastní tabulka (zahrnuta pouze politická uskupení, která získala alespoň jeden mandát)

* Na etnické menšiny se nevztahuje uzavírací klauzule.

V Polsku po předčasných parlamentních volbách v roce 2007 nastala situace, kdy byli prezident i premiér z jiných politických táborů a vláda Donalda Tuska se s touto situací musela vyrovnat. Nová vláda čelila změně zahraniční politiky Polska a snažila se smazat vzpomínky spojené se sebestředným způsobem vládnutí svých předchůdců. Bratři Lech a Jarosław Kaczyński bezvýhradně věřili, že by Polsko mělo využít každou příležitost k prosazování svých národních zájmů a využívat právo veta na celou řadu otázek. Vláda Donalda Tuska následovala jinou logiku a pracovala více prostřednictvím diskuze a přesvědčování než cestou obstrukce. Vláda měla silnou podporu veřejnosti a tedy potřebnou sebedůvěru ke změně pozice a vnímání Polska v rámci EU (Świeboda 2007: 1). Na konci roku 2007 ve věci EU vstoupilo Polsko bez větších potíží do schengenského prostoru a v roce 2008 Sejm schválil ratifikaci Lisabonské smlouvy (Cianciara 2009: 4).

V dubnu 2010 došlo k události, která způsobila zásadní zvrat v polském politickém i společenském prostředí. Při tragické havárii polského vládního letadla na letišti v ruském Smolensku zahynul prezident Lech Kaczyński spolu se svou ženou

⁴⁰ Volební účast v těchto volbách činila 53,88 % (wybory2007.pkw.gov.pl).

Mariou a dalšími více než devadesáti osobami⁴¹. Mezi oběťmi byli také místopředsedové Sejmu a Senátu, poslanci, guvernér Polské národní banky, ombudsman, šéf generálního štábu a řada dalších generálů, politiků, důstojníků a duchovních (Kulish, Barry, Pietrowski 2010). Po smrti prezidenta Lecha Kaczyńského se úřadu v souladu s ústavou dočasně ujal předseda Sejmu Bronisław Komorowski (PO). V tomtéž roce se uskutečnily prezidentské volby, ve kterých dočasný prezident Bronisław Komorowski zvítězil a zůstal tak v tomto úřadu dalších pět let. Vítězství kandidáta PO znamenalo konec období soužití, během kterého byla hlava státu členem opoziční strany (Rosset 2011: 241).

Je třeba zdůraznit roli vlády Donalda Tuska, která stanula v úřadu v polovině roku 2011, kdy se Polsko stalo předsedající zemí EU. Tato vláda dosáhla poměrně významných pokroků na poli EU a odborníci většinou označili polské předsednictví za úspěšné, i když zastíněné dluhovou krizí v eurozóně. Během tohoto předsednictví byl například přijat balíček šesti legislativních změn v pravidlech fungování eurozóny, byla podepsána přístupová smlouva s Chorvatskem a byl zaveden jednotný patent EU (Kaczyński 2011: 59). Vláda Donalda Tuska ve své funkci působila až do parlamentních voleb, které se uskutečnily v průběhu polského předsednictví EU, tedy v říjnu 2011.

Po parlamentních volbách v roce 2007 nastala poměrně odlišná situace od předchozího volebního období. Do Sejmu se dostaly pouze čtyři politické strany a dvě extremistické strany Sebeobrana a LPR již znovu nepřekročily 5% uzavírací klauzuli. Došlo tedy k poklesu počtu stran i ideologické vzdálenosti ve stranickém systému. O Polsku mezi lety 2007–2011 bychom proto mohli s jistotou hovořit jako o umírněném pluralismu. Je také nutné podotknout, že se ustálilo fungování vlád a nedocházelo k jejich neustálému střídání, které bylo specifické hlavně pro devadesátá léta.

⁴¹ Prezident společně s ostatními státními představiteli a dalšími osobami letěli do Katyně v Rusku, aby mohli uctít památku Poláků zavražděných během Katyňského masakru, ke kterému došlo v období druhé světové války (Kulish, Barry, Pietrowski 2010).

2. 8 Polské parlamentní volby v roce 2011 – obhájení funkce premiéra

Parlamentní volby v roce 2011 se uskutečnily během polského předsednictví EU. Na základě těchto voleb se do Sejmu dostalo pět politických stran (PO, PiS, RP⁴², PSL, SLD) a německá menšina. Voliči byli pravděpodobně spokojeni s působením a výkonem vlády Donalda Tuska, jelikož ve volbách znovu zvítězila nejsilnější parlamentní strana PO (39,2 %). Hlavním překvapením těchto voleb byl úspěch RP, které získalo 10 % hlasů. Do Sejmu se vrátila SLD, i když pouze s 8,24 % hlasů (Tworzecki 2012: 620). Následně byla sestavena druhá vláda Donalda Tuska, která měla stejné složení jako jeho první vláda (PO, PSL, nezávislí). Detailní zisk počtu hlasů a přerozdělení mandátů v parlamentních volbách v roce 2011 přibližuje tab. 8.

Tab. 8: Výsledky polských parlamentních voleb v roce 2011⁴³

Název politického uskupení	% hlasů	Počet mandátů (z celkových 460)
Občanská platforma (PO)	39,18	207
Právo a spravedlnost (PiS)	29,89	157
Palikotovo hnutí (RP)	10,02	40
Polská lidová strana (PSL)	8,36	28
Spojenectví demokratické levice (SLD)	8,24	27
Německá menšina (MN)*	0,19	1

Zdroj dat: <http://wybory2011.pkw.gov.pl/wsw/pl/000000.html>, vlastní tabulka (zahrnuta pouze politická uskupení, která získala alespoň jeden mandát)

* Na etnické menšiny se nevztahuje uzavírací klauzule.

Druhá vláda Donalda Tuska začala s ambiciózním reformním programem a uspěla při zavádění politicky obtížných reformních projektů, jakými jsou zvýšení věku odchodu do důchodu, snížení fiskálního deficitu a deregulace profesí. Vláda také do značné míry realizovala řadu školských reforem, které již byly rozpracovány během prvního

⁴² Palikotovo hnutí (RP; Ruch Palikota) založil v říjnu 2010 podnikatel a bývalý politik PO Janusz Palikot. Strategií RP bylo usilovat o podporu napříč různými skupinami, které do té doby nebyly zastoupeny v polské politice. Ve svém programu toto hnutí prosazovalo například zrušení výuky náboženství ve školách, legalizaci měkkých drog a zastavení výsadního postavení katolické církve v polském veřejném i politickém životě. Program se věnoval také otázkám potrátů a registrovaného partnerství (Tworzecki 2012: 619–620).

⁴³ Volební účast v těchto volbách činila 48,92 % (wybory2011.pkw.gov.pl).

funkčního období této vlády. Kromě toho byl Donald Tusk úspěšný v udržování jednoty v rámci své vlády (Matthes, Markowski, Bönker 2015: 21).

V září 2014 předal Donald Tusk svou demisi do rukou prezidenta Komorowského, jelikož jej evropští lídři jmenovali předsedou Evropské rady (Spiegel, Barker 2014). Novou premiérkou se stala předsedkyně Sejmu Ewa Kopaczová (PO), která byla druhou ženou v tomto úřadu od roku 1990. Změna vedení byla doprovázena také přeskupením kabinetu, ke změně stranického složení vlády (PO, PSL, nezávislí) však nedošlo (Matthes, Markowski, Bönker 2015: 2). Zásadním narušením nejen dle opozičních stran, ale také dle polských občanů byla změna v obsazení postu ministra zahraničních věcí, který převzal Grzegorz Schetyna a nahradil tak Radosława Sikorského. Sikorski byl důležitou politickou osobností první i druhé vlády Donalda Tuska z hlediska zahraničních vztahů a vnímání Polska, je zastáncem Ukrajiny a ostrým kritikem Ruska (Sobczak, Lowe 2014). Tento krok premiérky Ewy Kopaczové byl silně kritizován. Vláda Ewy Kopaczové v Polsku působila až do parlamentních voleb v roce 2015. Detailnějšímu rozboru některých kroků této vlády, jejímu vlivu na současnou vládu Beaty Szydłové a celkovému vývoji politické situace v roce 2015 se věnují následující kapitoly.

Parlamentní volby v roce 2011 byly směřovány k kontinuitě a změně. Kontinuita nastala, neboť poprvé v historii za 22 let polské postkomunistické politiky byla vládnoucí koalice znovuzvolena na další funkční období. Změna spočívala v oslabení PiS a v úspěchu RP (Tworzecki 2012: 620). V Sejmu se nacházelo pět politických stran. O Polsku mezi lety 2011–2015 můžeme stále hovořit převážně jako o umírněném pluralismu.

3. Politická situace v roce 2015

V roce 2015 se Polsko nacházelo v situaci, kdy post premiérky zastávala Ewa Kopaczová, která v září 2014 nahradila Donalda Tuska. Vláda Ewy Kopaczové byla tvořena zástupci PO, PSL a nezávislými ministry. V čele státu stál prezident Bronisław Komorowski (PO), který v roce 2010 nahradil tragicky zesnulého prezidenta Lecha Kaczyńskiego. Znovu také nastala situace, kdy se ve stejném roce konaly jak prezidentské, tak parlamentní volby. Polské prezidentské volby byly vyhlášeny na květen 2015 a parlamentní volby na říjen 2015. V následující části této práce je podstatné zaměřit se především na vládu Ewy Kopaczové, která podnikla poměrně kontroverzní krok, který se týkal Ústavního soudu Polské republiky (dále ústavní soud). Jednání hlavní vládní strany PO v oblasti ústavních záležitostí mělo podstatný vliv na vznik ústavní krize, která přetrvávala a byla posílena působením nové vlády, která byla sestavena v listopadu 2015.

3. 1 Situace před polskými parlamentními volbami v roce 2015

Aby mohla být analyzována situace před polskými parlamentními volbami v roce 2015, je vhodné věnovat se již některým podstatným událostem politické scény, které se odehrávaly už od roku 2013. Hlavní událostí, která je v Polsku stále stěžejním politickým tématem a která je jedním z prvotních náznaků směřování Polska k neliberální demokracii, je ústavní krize. Kořeny této krize je možné nalézt již v roce 2013. V červenci 2013 totiž prezident Bronisław Komorowski předložil Sejmu návrh zákona o ústavním soudu⁴⁴. Zdůvodnění návrhu zákona sepsal tým (složený také z bývalých soudců ústavního soudu), v jehož čele stál předseda ústavního soudu. Cílem návrhu bylo mimo jiné údajně zefektivnění řízení ústavního soudu a zavedení změn ve volbách soudců (Szuleka, Wolny, Szwed 2016: 12). Ve zdůvodnění předložení návrhu tým činitelů vysvětlil, že je potřeba vytvořit organizační podmínky, na základě kterých budou vykonávána účinná soudní rozhodnutí, je třeba stanovit kritéria pro volbu soudců

⁴⁴ Ústavní soud (Trybunał Konstytucyjny) je dle polské ústavy nezávislý na legislativní a výkonné moci. Ústavní soud přezkoumává ústavnost zákonů, mezinárodních smluv, předpisů, jakož i cíle a činnost politických stran. Rozhodnutí ústavního soudu jsou závazná a konečná. Ústavní soud se skládá z 15 soudců volených na devítileté funkční období. Při výkonu své funkce jsou ústavní soudci nezávislí a podléhají pouze ústavě. Ústavní soud hraje důležitou roli v polském systému ochrany lidských práv, jelikož každý, jehož ústavní svobody nebo práva byly porušeny, má právo odvolat se u ústavního soudu, který je následně povinen vydat rozhodnutí o souladu či nesouladu s ústavou (Szuleka, Wolny, Szwed 2016: 7).

ústavního soudu, jakož i zavést transparentní postup při výběru kandidátů na soudce, které by mohla navrhovat skupina poslanců a předsednictvo Sejmu (Návrh zákona o ústavním soudu, formulář č. 1590⁴⁵).

Po předložení návrhu tohoto zákona na něm začal Sejm pracovat. Práce v parlamentním výboru trvala více než rok a půl. Během této doby byly některé části návrhu odstraněny. V dubnu 2015 byla přijata zpráva parlamentního výboru. O několik týdnů později na posledním zasedání Výboru pro spravedlnost a lidská práva byla navrhována změna, která je považována za počátek ústavní krize. Poslanec tehdy vládnoucí PO Robert Kropiwnicki předložil návrh na přechodné ustanovení. Ustanovení určilo, že návrhy kandidátů na soudce ústavního soudu, kteří by měli nahradit pět soudců odcházejících v roce 2015 do důchodu, by měly být předloženy do 30 dnů od vstupu tohoto předpisu v platnost. Kropiwnicki argumentoval tím, že v důsledku ukončení výkonu funkce pěti soudců před ustanovenými parlamentními volbami vznikne problém možného blokování práce ústavního soudu po dobu přibližně šesti měsíců, jelikož by nový parlament nebyl schopen zvolit nové soudce okamžitě po volbách. Sejm toto ustanovení přijal na svém zasedání 28. května 2015. Posléze ustanovení podepsal také prezident Bronisław Komorowski. Ustanovení bylo po celou dobu silně kritizováno nejen ze strany polské Helsinské nadace pro lidská práva⁴⁶, ale i navzdory několika výzvám byl tento zákon přijat (Szuleka, Wolny, Szwed 2016: 15–16).

V průběhu května 2015 se konaly také prezidentské volby, ve kterých zvítězil kandidát PiS Andrzej Duda⁴⁷ s 51,55 % hlasů. Vítězství Andrzeje Dudy označil *The Financial Times* za otřes na polské politické scéně a posun doprava. Tyto volby představovaly významné a dalekosáhlé odmítnutí vládnoucí PO a předznamenaly také její možné svrhnutí v nadcházejících parlamentních volbách, které byly ustanoveny na

⁴⁵ Druk nr 1590. Przedstawiony przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej projekt ustawy o Trybunale Konstytucyjnym.

⁴⁶ Helsinská nadace pro lidská práva (HFHR) je jednou z nejzkušenějších odborných nevládních organizací působící v oblasti ochrany lidských práv v Evropě. Působí jak v Polsku, tak v zahraničí, a to zejména v Rusku, na Ukrajině, v Bělorusku, na Kavkazu a ve střední Asii (viz <http://www.hfhr.pl/fundacja/>)

⁴⁷ Andrzej Duda je polský politik a právník, který se stranou PiS začal spolupracovat v roce 2005 jako první poradce jejího poslaneckého klubu. Později se stal také ministrem spravedlnosti. V roce 2008 nastoupil Duda jako náměstek do kanceláře tehdejšího prezidenta Lecha Kaczyńskiego (PiS). V letech 2014–2015 zastával pozici poslance EP. Duda je označován za euroskeptika, který ve své kampani prohlásil: „Polský lid si přeje, aby se do politiky vrátila poctivost a další základní hodnoty. Pokud se má Polsko změnit k lepšímu, pokud se má zlepšit ekonomika a každodenní život tím, že vzniknou nová pracovní místa, porostou platy a sníží se daně, tak je nutné udělat v naší zemi zásadní změnu.“ (ČT24)

25. října 2015. Vítězství kandidáta PiS vzbudilo také obavy z možného narušení vztahů Polska s EU a Berlínem, jelikož PO vybudovala silné vazby s Německem a Polsko bylo v době vlády PO považováno za otevřeného a ochotného člena EU. PiS má naopak skeptičtější agendu vůči Evropské unii (Foy 2015). Prezident Andrzej Duda se ujal svého úřadu 6. srpna 2015. Při jeho nástupu do úřadu prezidenta vyvstávalo mnoho otázek týkajících se budoucího vývoje polského politického systému.

Nový zákon o ústavním soudu vstoupil v platnost na konci srpna 2015. Navzdory mnoha protestům bylo následně Sejmem 8. října 2015 zvoleno pět nových soudců⁴⁸. Skupina poslanců PiS však podala žádost o přezkoumání ústavnosti tohoto nového zákona a navíc nově zvolený prezident Andrzej Duda odmítl uvést těchto pět soudců do úřadu. Prezident rovněž vyjádřil názor, že při volbě soudců byla porušena demokratická pravidla (Szwed, Bychawska-Siniarska 2016: 2). V době, kdy ústavní soud zkoumal ústavnost nového zákona, se 25. října 2015 konaly parlamentní volby, kterým se detailně věnuje následující podkapitola.

3. 2 Polské parlamentní volby v roce 2015 – vítězství konzervativní pravice

Polské parlamentní volby v roce 2015 se konaly v době ústavní krize, která byla výsledkem kontroverzního kroku bývalého prezidenta Bronisława Komorowského a vládní strany PO. Předvolební kampaně pro parlamentní volby v roce 2015 byly zahájeny okamžitě po prezidentských volbách. Středobodem kampaně PiS se stala kritika vládní politiky týkající se důchodového věku⁴⁹. Slib PiS zvrátit reformu důchodového věku si získal významnou podporu odborů i široké veřejnosti (Szelewa 2016: 19). Ve své kampani se PiS zaměřila také na podporu rodin s dětmi. Hlavním bodem této politiky se stala snaha implementovat příspěvek pro rodiny zahrnující 500 zlotých měsíčně na druhé a každé další dítě v rodině (Prawo i Sprawiedliwość 2014: 108). Soustředěním se na sociální stát se konzervativní strana PiS obratně vyhýbala tématům společenských hodnot, aby neztratila umírněné voliče. Nejkontroverznější politik PiS, kterým byl

⁴⁸ Soudci, kteří byli vybráni v říjnu 2015: Roman Hauser, Andrzej Jakubecki, Krzysztof Ślęzak, Bronisław Sitek a Andrzej Sokala. Všichni tito soudci byli profesori právní vědy (Szuleka, Wolny, Swed 2016: 18).

⁴⁹ PO během svého volebního období zvýšila důchodový věk na 67 let. PiS ve své předvolební kampani slíbvala snížení věku pro odchod do důchodu na 60 let pro ženy a 65 let pro muže (Szelewa 2016: 19).

stranický lídr Jarosław Kaczyński, nehrál v této kampani aktivní veřejnou roli. V souladu s touto taktikou se kandidátkou PiS na post premiérky měla stát Beata Szydłová, která byla manažerkou prezidentské kampaně Andrzeje Dudy a současně také tajemnicí této strany. Během kampaně se PO snažila posílit image obránce liberálních hodnot. PO ještě před volbami uzákonila kontroverzní zákony týkající se oplodnění in vitro a transgenderových práv. V hospodářské politice strana nabízela větší změny v oblasti daňového práva a mzdových předpisů. Tyto kroky posunovaly PO v politickém spektru mírně doleva (Marcinkiewicz, Stegmaier 2016: 222–223).

Parlamentní volby v roce 2015 je možné označit jako vítězství konzervativní pravice, jelikož největší počet hlasů získala strana PiS (37,58 %). PiS v těchto volbách obdržela 235 křesel z celkových 460 a stala se tak první stranou od pádu komunismu, která získala parlamentní většinu. PiS získala parlamentní většinu vzhledem k relativně vysokému procentu hlasů, které získaly strany, jež nepřekročily uzavírací klauzuli⁵⁰, a současně díky bonusu pro vítěze, který je v polském volebním systému poskytován d'Hondtovou metodou. Voliči se po osmi letech rozhodli pro změnu a vládnoucí stranu PO tak odsunuli na druhé místo. Do Sejmu se na základě těchto voleb dostalo pět politických stran, včetně pravicového populistického hnutí Kukiz'15⁵¹, nové strany Nowoczesna⁵², PSL a německé menšiny (tamtéž: 223). Detailní zisk počtu hlasů a přerozdělení mandátů v parlamentních volbách v roce 2015 přibližuje tab. 9.

⁵⁰ Do Sejmu nevstoupila koalice Sjednocené levice (SLD, Twój Ruch, Polska Partia Socjalistyczna, UP a Partia Zieloni), která získala pouze 7,55 %. Nepřekročila tak 8% uzavírací klauzuli, kterou polský volební systém udává pro koalice (Marcinkiewicz, Stegmaier 2016: 223–224).

⁵¹ Pravicové populistické hnutí Kukiz'15 bylo založeno v roce 2015 rockovým hudebníkem Pawełem Kukizem. Toto hnutí ve své kampani prosazovalo většinový systém při volbách do Sejmu a zavedení prezidentského systému v Polsku. Hnutí získalo podporu především mezi mladými voliči (Rettman 2015).

⁵² Nowoczesna je liberální strana založena v květnu 2015 ekonomem Ryszardem Petru. Nově vytvořená strana se zaměřuje především na ekonomickou oblast. Slibovala zjednodušení daňového systému a podporu liberálních společenských hodnot a striktní oddělení církve a státu (Marcinkiewicz, Stegmaier 2016: 223).

Tab. 9: Výsledky polských parlamentních voleb v roce 2015⁵³

Název politického uskupení	% hlasů	Počet mandátů (z celkových 460)
Právo a spravedlnost (PiS)	37,58	235
Občanská platforma (PO)	24,09	138
Kukiz'15	8,81	42
Nowoczesna	7,60	28
Polská lidová strana (PSL)	5,13	16
Německá menšina (MN)*	0,18	1

Zdroj dat: http://parlament2015.pkw.gov.pl/349_wyniki_sejm, vlastní tabulka (zahrnuta pouze politická uskupení, která získala alespoň jeden mandát)

* Na etnické menšiny se nevztahuje uzavírací klauzule.

Drtivé vítězství PiS vedlo k vytvoření první jednobarevné většinové vlády v historii Polska od roku 1989. Hlavní vládní strana PiS do vlády přizvala dva členy strany Solidární Polsko Zbigniewa Ziobra (SP; Solidarna Polska) a jednoho člena strany Polsko spolu⁵⁴, přičemž takto složená vláda následně získala důvěru. I přesto, že se premiérkou stala Beata Szydłová, silné postavení a vliv Jaroslawa Kaczyńského zřetelně naznačuje její slabou pozici jak v rámci vlády, tak v rámci PiS (Marcinkiewicz, Stegmaier 2016: 224). Hlavní kroky vlády Beaty Szydłové, které jsou v rozporu s podstatou demokracie, jsou detailněji analyzovány ve čtvrté kapitole.

Polské parlamentní volby v roce 2015 svědčí o vzniku nového trendu ve vývoji evropské politiky, kdy se voliči velmi často i v jiných státech přiklání k novým stranám a opouštějí již etablované strany. Toto voličské chování je možné v případě Polska ilustrovat na úspěchu dvou nových politických uskupení (Kukiz'15, Nowoczesna), která se zformovala těsně před volbami. Rovněž můžeme konstatovat další změnu ve stranickém systému, ze kterého se znovu vytratila SLD. V Sejmu se stejně jako po předchozích volbách nacházelo pět politických stran a o Polsku se stále hovoří převážně jako o umírněném pluralismu.

V souvislosti s teoretickou částí této práce je na základě analyzování situace týkající se parlamentních voleb v roce 2015 možné zčásti potvrdit první bod postupu

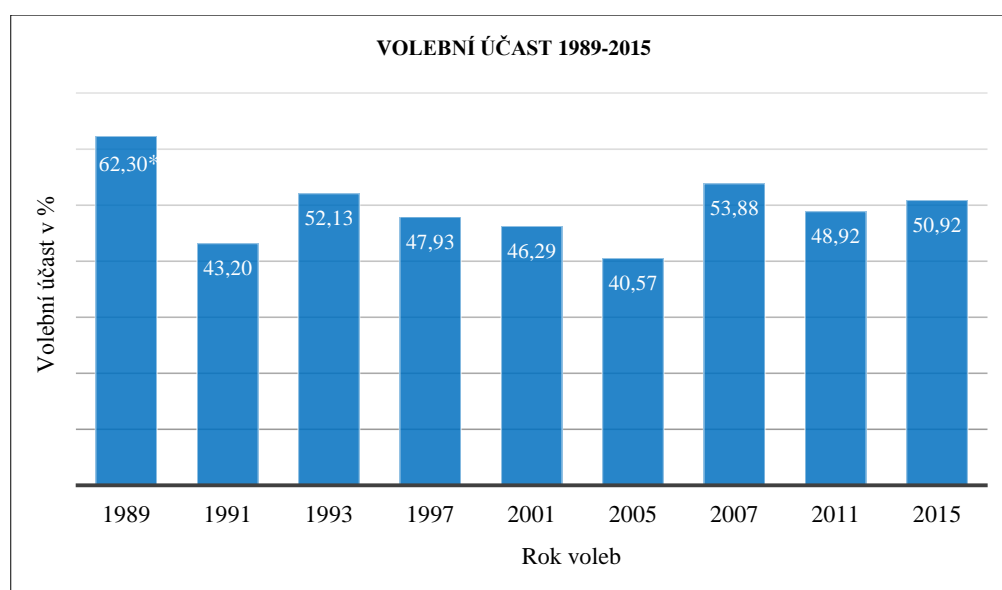
⁵³ Volební účast v těchto volbách činila 50,92 % (parlament2015.pkw.gov.pl).

⁵⁴ Polsko spolu (PR; Polska Razem) je sociálnědemokratická strana, která sympatizuje se španělskou stranou Podemos a řeckou stranou Syriza (Sierakowski 2015).

budování neliberální demokracie, který představila maďarská politoložka Eszter Zalanová. Strana PiS ve volbách zvítězila, podmínka však není zcela naplněna, jelikož strana ve své předvolební kampani voličům předkládala velice konkrétní sliby, které se věnovaly především snížení věku pro odchod do důchodu a zavedení příspěvku pro rodiny s dětmi.

Na závěr se můžeme podívat na volební účast za souhrnné období od prvních voleb z roku 1989 až do současnosti (graf 1).

Graf 1: Volební účast ve všech parlamentních volbách (1989–2015)

Zdroj dat: Chwalba 2009: 54; wybory2005.pkw.gov.pl; wybory2007.pkw.gov.pl; wybory2011.pkw.gov.pl; parlament2015.pkw.gov.pl, vlastní graf

* Procenta volební účasti v roce 1989 uvádí každý zdroj jinak: Chwalba (Chwalba 2009: 54) uvádí 62,3 %, Kubát (Kubát 2005: 128) uvádí 62,1 %, Gwiazda (Gwiazda 2016: 73) uvádí 62,3 %.

Nejvyšší volební účast můžeme dle grafu 1 pozorovat v parlamentních volbách v roce 1989. Volební účast v těchto volbách činila přibližně 62,3 %. I přesto, že se jedná o nejvyšší volební účast v rámci Polska, v porovnání s ostatními státy střední a východní Evropy (např. Československo, Rumunsko a Maďarsko), jež zaznamenaly volební účast nad 85 % (Gwiazda 2016: 73), se polská účast jeví jako poměrně nízká. Je otázkou, zda příčina nízké volební účasti spočívá v polosoutěživosti těchto voleb či nedůvěře v politické instituce té doby. V následujících volbách sledujeme pokles volební účasti o téměř 20 %. Příčinu je možné hledat v nespokojenosti občanů se způsobem převzetí

moci vládou Tadeusze Mazowieckého, která výslovně odmítla politiku lustrace a dekomunizace. Tento krok vlády se však netěšil přílišné popularitě. Nejnižší volební účast (40,57 %) přinesly parlamentní volby v roce 2005. Období před volbami bylo poznamenáno klientelismem, nepotismem, četnými aférami a rozpadem vládní koalice. V těchto volbách lze proto sledovat, jak se nespokojenost občanů může promítnout na nízké volební účasti. V posledních letech dosahuje volební účast v průměru 50 %.

Tab. 10 sumarizuje všechny polské vlády, délku jejich vládnutí a složení těchto vlád.

Tab. 10: Seznam vlád Polska od roku 1989

Pořadí vlády	Premiér	Délka vládnutí	Složení vlády
1.	Tadeusz Mazowiecki	(1989 - 1991)	Solidarita, ZSL, PZPR, SD
2.	Jan Krzysztof Bielecki	(leden - prosinec 1991)	KLD, PC, ZChN, SD
3.	Jan Olszewski	(1991 - 1992)	PC, ZChN, PSL-PL
4.	Waldemar Pawlak	(červen - červenec 1992)	neúspěch při sestavování vlády
5.	Hanna Suchocká	(1992 - 1993)	UD, ZChN, KLD, PSL-PL, PChD, SLCh, PPG
6.	Waldemar Pawlak	(1993 - 1995)	PSL, SLD
7.	Józef Oleksy	(1995 - 1996)	PSL, SLD
8.	Włodzimierz Cimoszewicz	(1996 - 1997)	PSL, SLD
9.	Jerzy Buzek	(1997 - 2001)	AWS, UW
10.	Leszek Miller	(2001 - 2004)	SLD, PSL, UP
11.	Marek Belka (první vláda - nezískala důvěru)	(květen - červen 2004)	SLD
12.	Marek Belka (druhá vláda)	(2004 - 2005)	SLD
13.	Kazimierz Marcinkiewicz	(2005 - 2006)	PiS
14.	Jaroslav Kaczyński	(2006 - 2007)	PiS, LPR, Sebeobrana
15.	Donald Tusk (první vláda)	(2007 - 2011)	PO, PSL
16.	Donald Tusk (druhá vláda)	(2011 - 2014)	PO, PSL
17.	Ewa Kopaczová	(2014 - 2015)	PO, PSL
18.	Beata Szydłová	(2015 - dosud)	PiS, Polsko spolu, SP

Zdroj dat: soubor dat získaných ze zdrojů* využitých ve druhé a třetí kapitole této DP, vlastní tabulka

* Z hlavních zdrojů lze jmenovat (Chwalba 2009), (Kubát 2005), (Řezník 2010).

Poznámka 1: Složení vlád v tabulce ilustruje pouze prvotní sestavení vlád (v den vyslovení důvěry vládě). Tabulka se nevěnuje několika změnám na postech ministrů, ke kterým došlo v průběhu vládnutí jednotlivých vlád.

Poznámka 2: Součástí všech zmíněných vlád byli také nezávislí ministři.

Na základě sumarizace můžeme konstatovat následující závěry týkající se hlavních podstat polského politického systému. Polsko má již osmnáctou vládu od roku 1989. Na postu premiéra se vystřídaly prozatím jen tři ženy a pouze Donald Tusk obhájil svou pozici, přičemž jeho dvě vlády byly nejdelším funkčním vládním obdobím. V prvních letech po přechodu Polska k demokracii byly vlády tvořeny více než třemi stranami, od poloviny 90. let jsou vlády složeny maximálně ze tří politických subjektů. Polsko lze z určitého hlediska postupem času označit za víceméně konsolidovaný systém, pro který bylo původně specifické střídání vlád, avšak v posledních letech dochází k ustálení tohoto trendu. Z hlediska volatility však Polsko konsolidovaným systémem není, neboť stále dochází k významným přesunům voličských preferencí.

4. Vláda Beaty Szydłové

Vláda Beaty Szydłové vzešla z parlamentních voleb v roce 2015. Tato vláda již ode dne získání důvěry začala podnikat politické kroky vyvolávající kontroverzi u představitelů opozičních stran i široké veřejnosti. Razantní nástup PiS k moci se projevil již během prvních hodin po nástupu nové vlády. Vláda Beaty Szydłové totiž ještě v noci odvolala čtyři generály, šéfy tajných služeb⁵⁵. Jednalo se o představitele civilních a vojenských speciálních služeb gen. Dariusza Łuczaka, gen. Macieja Hunię, gen. Radosława Kujawę a gen. Piotra Pytla. Nový ministr zahraničí Witold Waszczykowski odvolání obhájil těmito slovy: „Každá minuta působení těchto lidí v těchto pozicích by představovala pro Polsko větší hrozbu, než která plyne ze zahraničí.“ Zpochybnil také kvalifikaci a důvěryhodnost vnitrostátních služeb (Burnetko 2015). Současně se však strhla kritika tohoto kroku, a to především ze strany opozice. Bývalý ministr – koordinátor tajných služeb Marek Bernacki (PO) označil toto odvolání za noční útok na speciální služby, ke kterému došlo v demokratickém státě. Zároveň konstatoval, že se jedná o velmi nebezpečnou situaci pro stát. Odvolání taktéž kritizoval slovy, že rychlost změny nebyla v zájmu státu, jelikož bylo potřeba, aby odvolání představitelů tajných služeb předali své znalosti a kompetence svým nástupcům (Kośmiński 2015). Pravděpodobně lze chápat využití pravomocí a možností vlády odvolat představitele a dosadit vlastní loajální osoby do významných pozic, jelikož jsou tyto postupy známé i u jiných vlád, je však zarážející rychlost těchto změn, se kterými vláda Beaty Szydłové přišla. V souvislosti s teoretickou částí této práce je na základě nastalé situace týkající se oslabování instituce zřízené za účelem dohledu nejen nad politickou činností ve státě možné potvrdit druhý bod postupu budování neliberální demokracie.

Současně se nová vláda musela a stále musí vyrovnávat s již existující ústavní krizí, která byla výsledkem působení předchozí vlády. Lze se domnívat, že v průběhu výkonu vlády Beaty Szydłové polská demokracie doznala jistých změn ve smyslu odklonu od tradiční západní liberální formy k Zakariově konceptu neliberální demokracie. Konkrétní legislativní výstupy této vlády a změny v mechanismu fungování

⁵⁵ Šéfy tajných služeb AW a ABW (*Agencja Wywiadu* a *Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego*) jmenuje a odvolává předseda vlády po konzultaci s prezidentem, kolegiem pro speciální služby a parlamentním výborem pro speciální služby. Podobný postup se vztahuje také na představitele SKW a SWW (*Służba Kontrwywiadu Wojskowego* a *Służba Wywiadu Wojskowego*), ale to se děje na žádost ministra obrany (Kośmiński 2015).

klíčových státních institucí jsou předmětem detailnější analýzy v následujících podkapitolách.

4. 1 Novely zákona o ústavním soudu

Ústavní krize, kterou je možné stále v Polsku sledovat, spočívá ve velmi častém novelizování zákona o ústavním soudu. Jak již bylo popsáno v podkapitole 3. 1, prvotní návrhy novely zákona o ústavním soudu byly představeny již v červenci 2013. Cílem této novely bylo zefektivnit řízení ústavního soudu a zavést některé změny ve volbách soudců. Hlavní problém však nastal ve chvíli, kdy poslanec PO Robert Kropiwnicki představil návrh na přechodné ustanovení o volbě pěti nových soudců. Novela byla přijata 25. června 2015 a v říjnu Sejm zvolil pět nových soudců. Dva dny před parlamentními volbami skupina poslanců ze strany PiS podala návrh k ústavnímu soudu pro ověření ústavnosti přechodného ustanovení, které se stalo základem pro volbu pěti soudců.

4. 1. 1 Novela zákona o ústavním soudu z června a prosince 2015

Novela zákona o ústavním soudu ze dne 25. června 2015 byla tedy schválena ještě bývalou vládní stranou PO. Po volbách v roce 2015 se však sestavená vláda Beaty Szydłové pokusila následovat maďarskou cestu. Jedna z prvních legislativních iniciativ přijatých novou vládní většinou se týkala právě dané novely zákona o ústavním soudu z června 2015. Zástupci vládní většiny vysvětlili, že hlavním účelem pozměňujícího aktu bylo napravit chyby provedené předchozím Sejmem. V praxi však pozměňující akt představuje vážný útok na nezávislost ústavního soudu a jeho soudců⁵⁶. Přijetím zákona v listopadu 2015 Sejm zrušil platnost rezoluce z října 2015 o jmenování pěti ústavních soudců nynější opoziční stranou PO. Jednalo se o bezprecedentní krok. V historii polské politiky se nikdy předtím totiž nestalo, že by Sejm přijal usnesení, které by rušilo usnesení

⁵⁶ Nejdůležitější změny novely zákona o ústavním soudu z listopadu 2015: Ustanovení, které umožnilo předchozímu Sejmu zvolit pět ústavních soudců, bylo zrušeno. Funkční období předsedy a místopředsedy ústavního soudu skončí do tří měsíců od vstupu tohoto předpisu v platnost. Návrhy kandidátů na nové soudce měly být představeny do sedmi dnů od vstupu tohoto předpisu v platnost. Samotná přísaha soudců by měla být provedena do 30 dnů od zvolení soudců Sejmem. Předseda ústavního soudu by měl být zvolen prezidentem ze tří uchazečů, které předkládá Valné shromáždění soudců ústavního soudu. Funkční období předsedy ústavního soudu trvá tři roky s možností jednoho znovuzvolení (Szuleka, Wolny, Szwed 2016: 21).

předchozího Sejmu. Dle poslanců PO by jedinou institucí, která by mohla blokovat reformy, měl být pouze ústavní soud. Současně se k tomuto kroku vyjádřil politik Krzysztof Brejza (PO) těmito slovy: „Tento den se zapíše do historie. Studenti budou psát diplomové práce a doktorandi disertační práce na téma návratu k principům jednoty moci. Váš kompas (pozn. kompas vládnoucí strany PiS) je nastaven na špatný směr – rozhodli jste se směřovat na východ.“⁵⁷ Nová rezoluce však byla ve Sbírce zákonů publikována i přesto, že neexistoval žádný právní základ pro takové zveřejnění a vláda taktéž následně zahájila řízení ve věci zvolení nových pěti soudců. Situace se opakovala znovu a v souvislosti s touto situací podala PO návrh k ústavnímu soudu na přezkoumání ústavnosti této nové rezoluce (Szuleka, Wolny, Szwed 2016: 19–22).

I přesto, že ústavní soud vyzval Sejm, aby se zdržel jakýchkoli akcí ve věci volby nových soudců ústavního soudu, dokud nebude vydán rozsudek, Sejm přijal usnesení o volbě pěti nových soudců a na začátku prosince 2015 bylo pět nových soudců skutečně jmenováno. Posléze však ústavní soud rozhodl, že přechodné ustanovení, které umožnilo zvolení všech pěti soudců najednou, bylo částečně neústavní. Ústavní bylo jmenování pouze tří soudců, jejichž funkční období by vypršelo v listopadu 2015. Nicméně volba soudců, jejichž funkční období by skončilo v prosinci 2015, byla v rozporu s ústavou.⁵⁸ V rozporu s ústavou se jevílo také regulování délky funkčního období předsedy a místopředsedy ústavního soudu. Následně byly tyto kroky nové vlády silně kritizovány ze strany komisařů pro lidská práva a to nejen z toho důvodu, že rozhodnutí ústavního soudu byla vždy zveřejněna až po několika týdnech (tamtéž: 23–26).

Několik dnů po rozhodnutí o neústavnosti některých kroků hlavní vládní strany PiS předložili poslanci PiS další návrh novely zákona o ústavním soudu. Novela stanovila: minimální počet přítomných soudců nutných pro platnost rozhodnutí z 9 na 13; rozhodnutí musí být prováděna dvoutřetinovou většinou, nikoli prostou většinou, jako tomu bývalo; případy musí být posuzovány v pořadí, v jakém byly podány, a to bez výjimky; slyšení nemohou být organizována dříve než po třech až šesti měsících po oznámení informací smluvním stranám; ve zvlášť závažných případech může Sejm odvolat soudce z jeho funkce; disciplinární řízení může být zahájeno proti soudcům

⁵⁷ Poslanec Krzysztof Brejza, nahrávka ze schůze Sejmu z 25. listopadu 2015.

⁵⁸ Anglická verze rozsudku K 34/15 z 3. prosince 2015 je dostupná na webových stránkách ústavního soudu.

ústavního soudu na základě návrhu ministra spravedlnosti nebo prezidenta (Bugarič, Ginsburg 2016: 6; Szuleka, Wolny, Szwed 2016: 30). Na konci prosince byla tato novela zákona podepsána prezidentem a vešla tak v platnost.

Den poté, co novela zákona z prosince 2015 vešla v platnost, podal žádost o přezkoumání ústavnosti první předseda Nejvyššího soudu Polské republiky, o pár dní později se s žádostí přidali také další významní představitelé a instituce jako komisař pro lidská práva, Národní rada Nejvyššího soudu Polské republiky a dvě frakce poslanců. Helsinská nadace pro lidská práva v této souvislosti zdůraznila, že „souhrn změn, které mění zákon o ústavním soudu, si klade za cíl zvýšit vliv legislativní a exekutivní moci a zpomalit řízení ústavního soudu tak, aby nebyly možné včasné a účinné kontroly zákonů“ (Szuleka, Wolny, Szwed 2016: 32).

Na začátku prosince 2015 skupina devíti polských organizací (Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Naczelna Rada Adwokacka, INPRIS – Instytut Prawa i Społeczeństwa, Centrum Edukacji Obywatelskiej, Instytut Spraw Publicznych, Fundacja Panoptykon, Fundacja im. Stefana Batorego, Forum Obywatelskiego Rozwoju, Sieć Obywatelska Watchdog Polska) zaslala dopis Benátské komisi⁵⁹, ve kterém byly uvedeny změny, k nimž došlo v souvislosti s ústavním soudem. V situaci možného narušování základních demokratických hodnot Rada Evropy pověřila Benátskou komisi vyšetřováním stavu právního státu v Polsku. Benátská komise zahájila svou práci 13. ledna 2016 (Rankin 2016).

4. 1. 1 Stanovisko Benátské komise

V souvislosti s novelou zákona o ústavním soudu z prosince 2015 navštívila v únoru 2016 delegace Benátské komise Polsko. V průběhu návštěvy se delegace setkala se zástupci Sejmu, Senátu, ministerstva spravedlnosti, ústavního soudu, jakož i s komisařem pro lidská práva a nevládními organizacemi. O měsíc později, 11. března

⁵⁹ Benátská komise je poradní orgán Rady Evropy. Tato komise se pro případ vyšetřování právního státu v Polsku skládala ze šesti následujících členů, nezávislých odborníků na ústavní právo vybraných všemi členy Rady Evropy: Veronika Bílková (Česká republika), Sarah Clevelandová (USA), Michael Frendo (Malta), Christoph Grabenwarter (Rakousko), Jean-Claude Scholsem (Belgie), Kaarlo Tuori (Finsko) (Council of Europe, Opinion no. 833/2015).

2016, vydala Benátská komise stanovisko k prvotní novele zákona o ústavním soudu ze dne 25. června 2015 (Council of Europe, Opinion no. 833/2015: 3).

Komise byla velmi kritická ke krokům, které byly vedeny Sejmem v souvislosti s ústavním soudem. Ve stanovisku byla kritizována volba soudců ústavního soudu jak předchozím, tak nynějším Sejmem. Není totiž v souladu s demokratickými prvky dosazovat si vlastní loajální osoby do vysokých postů, jako tomu bylo v případě ústavního soudu. Komise nesouhlasila ani s tím, že by ústavní soud směl rozhodovat pouze za přítomnosti 13 z 15 soudců, a to dvoutřetinovou většinou oproti předchozímu systému rozhodování, kdy k rozhodování stačilo devět soudců a prostá většina. Ve stanovisku bylo zmíněno, že požadavkem konstituční demokracie je existence systému brzd a rovnováh, což má být zajištěno efektivním fungováním ústavního soudu. Nicméně v situaci ústavní krize v Polsku, kdy ústavní soud nemůže vykonávat svou činnost efektivním způsobem, je v nebezpečí nejen právní stát, ale také demokracie a lidská práva. Komise tak konstatovala, že je potřeba najít řešení současného sporu o složení ústavního soudu. Proto také vyzvala všechny státní orgány a zejména Sejm, aby plně respektovaly a prováděly rozsudky ústavního soudu (tamtéž: 23-25).

Je možné konstatovat, že stanovisko Benátské komise ke sporu s polským ústavním soudem bylo pro polskou vládu a také celou stranu PiS velmi nepříznivé. Okamžitě po zveřejnění tohoto stanoviska se strhla diskuze, v níž někteří členové vlády vyjádřili údiv a rozhořčení nad tím, že se stanovisko Benátské komise dostalo do médií. Následně se k záležitosti vyjádřila také premiérka Beata Szydłová, která zmínila, že stanovisko Benátské komise není v žádném případě závazné a stát se nemusí řídit jejími doporučeními, nebo dokonce upravovat zákon, jelikož Polsko je nezávislou zemí (Szuleka 2016).

O měsíc později od vydání stanoviska Benátské komise, tedy 13. dubna 2016, vydal také EP ustanovení o situaci v Polsku. EP svým ustanovením navazoval na výsledky vyšetřování Benátské komise a ve všech bodech se s touto komisí shodoval. EP rovněž konstatoval, že je „vážně znepokojen tím, že faktické ochromení polského ústavního soudu představuje hrozbu pro demokracii, lidská práva a právní stát“. EP současně vyzval polskou vládu, aby plně provedla doporučení Benátské komise, a souhlasil s názorem, podle něhož polská ústava stejně jako evropské a mezinárodní normy vyžadují, aby byla rozhodnutí ústavních soudů respektována. EP na závěr ustanovení vyjádřil naději, že „strukturovaný dialog mezi polskou vládou a Benátskou

komisí povede rovněž k tomu, že polská vláda přehodnotí i jiná svá rozhodnutí, která vyvolávají obavy v souvislosti s jejich legalitou a potenciálními důsledky pro základní práva“ (Evropský parlament 2016, Situace v Polsku).

4. 1. 2 Novela zákona o ústavním soudu z července 2016

Poslanci polského Sejmu a vláda Beaty Szydłové nedbali stanovisek Benátské komise či EP a na konci dubna skupina poslanců PiS představila další novelu zákona o ústavním soudu. Po několika měsících pozměňování novely, konzultování a schvalování v obou komorách polského parlamentu prezident Andrzej Duda tuto novelu podepsal na konci července 2016. Nejdůležitější body novely hlásaly okamžité převzetí povinností všemi soudci, kteří složili přísahu, dále také nutnost odložit projednávání ústavního soudu v případě nepřítomnosti generálního prokurátora, kterým je v Polsku ministr spravedlnosti, a nutnost odložit projednávání také v případě podání námitek nejméně čtyř soudců (Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, sierpień 2016).

Již od začátku novela vyvolávala řadu obav týkajících se ústavní povahy. Poté, co byla novela schválena, členové Helsinské nadace pro lidská práva vydali společné prohlášení: „Zákon zrazuje princip dělby moci a dláždí cestu k diktatuře parlamentní většiny, která není omezena ústavou. Jedná se o útok na ústavní demokracii. My protestujeme.“ (Szuleka, Wolny, Szwed 2016: 39). Současně den po zveřejnění novely ve Sbírce zákonů, dvě skupiny poslanců, komisař pro lidská práva a následně také první předseda Nejvyššího soudu znovu podali žádost o přezkoumání ústavnosti vydané novely. Ústavní soud v polovině srpna rozhodl, že novela je částečně v rozporu s ústavou. Rozhodnutí o neústavnosti některých částí novely mohlo způsobit značné problémy při uplatňování práva, rozsudek však nebyl zveřejněn (tamtéž: 41).

Ústavní krize v Polsku se naplno projevila v roce 2015 a můžeme ji sledovat dodnes. Pro názornost je potřebné zmínit dva názory významných představitelů, kteří se nezávisle na sobě vyjádřili k situaci v Polsku. Lucemburský ministr zahraničních věcí Jean Asselborn se k situaci v Polsku vyjádřil v době předsednictví Lucemburska v Radě Evropy těmito slovy: „Vývoj ve Varšavě bohužel připomíná kurz, který je specifický pro diktátorské režimy.“ (Reuters.com) Předseda EP Martin Schulz hovořil v podobném duchu, když uvedl: „Nedávný vývoj v Polsku má charakteristiku puče a změny jsou dramatické.“ (Dziennik.pl) Vláda však nadále pokračuje v ignorování veškerých názorů,

posudků a doporučení, které se Polsku dostaly ze strany EU, Rady Evropy, Organizace spojených národů, různých států a mezinárodních nevládních organizací.

4. 1. 2. 1 Stanovisko Benátské komise

Jelikož Benátská komise neustále monitoruje vývoj právního státu v Polsku, vydala stanovisko také k novele o ústavním soudu z července 2016. Novela zákona dle Benátské komise obsahuje určitá zlepšení od předchozí novely. Zlepšení se týká především snížení počtů soudců nutných při rozhodování ze 13 na 11 (z celkových 15). Tento počet je stále poměrně vysoký, ale nevyvolává stejné námitky. Důležitou změnou je návrat k prosté většině při rozhodování nebo eliminování síly polského prezidenta ve věcech ústavního soudu (Council of Europe, Opinion 860/2016: 23).

Benátská komise a současně také EU nicméně konstatují, že účinek těchto zlepšení je velmi omezený, neboť další četná ustanovení i přesto výrazně brání účinnému výkonu práce ústavního soudu, narušují nezávislost a legislativní a exekutivní moc stále drží významnou moc nad kontrolou fungování soudu. Nedostatky ukazují, že namísto odblokování vážné situace ústavního soudu Sejm i vláda nadále pokračují v jeho napadání a vytvářejí překážky pro efektivní fungování systému, čímž prodlužují ústavní krizi. Ústavní soud tak nemůže hrát svou roli jako strážce demokracie, právního státu a lidských práv (tamtéž: 23–24). Benátská komise nadále pokračuje v monitorování situace v Polsku.

V souvislosti s teoretickou částí této práce je na základě analyzování situace týkající se ústavní krize a neustálého novelizování zákona o ústavním soudu ve prospěch vládnoucí strany možné potvrdit druhý, pátý a šestý bod postupu budování neliberální demokracie. Druhý bod postupu byl potvrzen, jelikož se polská vláda svými zásahy do fungování ústavního soudu snaží demontovat ústavní kontrolu a oslabovat další instituce zřízené za účelem dohledu nad její činností. Původní spor se rozrostl do mnohem většího problému, který představuje hrozbu pro fungování demokratického státu. Pátý bod týkající se zdiskreditování opozice byl naplněn v souvislosti s vysvětlováním zástupců vládní většiny, že hlavním účelem pozměňujících aktů, které vláda prosazuje, je napravit chyby provedené předchozím Sejmem. Dle strany PiS byly všechny špatné kroky vykonány PO a úkolem PiS je nyní přijít s efektivním řešením. PiS postupně diskredituje také zahraniční kritiky, kterými jsou například Benátská komise či EU. Nejen vyjádření

premiérky Beaty Szydłové, která zmínila, že stanovisko Benátské komise není v žádném případě závazné a stát se nemusí řídit jejími doporučeními nebo dokonce upravovat zákon, jelikož Polsko je nezávislou zemí, samo o sobě svědčí o snaze zdiskreditovat každou instituci, která se nechvalně vyjádří k situaci, jež se v Polsku v současné době odehrává. Tímto se dostáváme také k šestému bodu, který hlásá vytvoření si jednoho nebo více nepřátel. PiS označuje za svého nepřítele především EU, která dle strany nemá právo vměšovat se do vnitřních záležitostí země. Nepřítelem vládnoucí strany se stala také skupina devíti polských organizací, která na začátku prosince 2015 zaslala Benátské komisi dopis, v němž žádala o přezkoumání změn, ke kterým došlo v souvislosti s ústavním soudem. V neposlední řadě se nepřítelem PiS stala opoziční strana PO, která se údajně snaží svou kritikou podryvat postavení PiS ve státě.

4. 2 Novela zákona o veřejnoprávních médiích

Jednobarevná vláda konzervativců se v době ústavní krize nevěnovala pouze novele zákona o ústavním soudu, ale také oblasti veřejnoprávních médií. Ani v této oblasti se poslanci PiS nezastavili a chopili se příležitosti další změny v polském systému. Poslanci PiS se vždy v souvislosti s rychlostí změn, které v Sejmu prosazovali, zaštiťovali verzí, která míní, že Poláci čekají od PiS velké změny, proto se jim je strana snaží představovat, co nejdříve je to možné. Na konci prosince 2015 tak Sejm schválil další kontroverzní novelu. Novela zákona o veřejnoprávních médiích má pouze čtyři články, avšak jako celek útočí na demokratické hodnoty polského systému. Vládní strana PiS novelu obhajuje tzv. snahou vrátit veřejnoprávní média Polákům a také tím, že polská veřejnoprávní média opomíjejí křesťanství a polské tradice (Kublik 2015).

Se vstupem novely v platnost byly ukončeny mandáty členů vedení a dozorčích rad veřejnoprávních médií – Polské televize a Polského rozhlasu. Z novely zmizela především zmínka o explicitní a otevřené soutěži pro členy dozorčích rad, kterou organizovala Národní rada pro rozhlasové a televizní vysílání. Pravomoc jmenovat a odvolávat představitele veřejnoprávních médií tak přešla na ministra státní pokladny, což znamená, že si vláda bude moci dosazovat loajální osoby do důležitých pozic⁶⁰

⁶⁰ Viz Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. 2015. „Warszawa, dnia 7 stycznia 2016 r. Poz. 25 USTAWA z dnia 30 grudnia 2015 r. o zmianie ustawy o radiofonii i telewizji.“

(Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, grudzień 2015). PiS se k tomuto kroku pravděpodobně odhodlala z důvodu narůstající kritiky vlády ze strany médií. Z ústavy však tímto krokem zaniká pojistka nezávislosti médií na vládě a tyto změny jsou neslučitelné s doporučeními Rady Evropy.

Okamžitě se objevily kritické reakce na tuto další polskou novelu zákona. První místopředseda EK Frans Timmermans zaslal dopis polskému ministru zahraničních věcí a ministru spravedlnosti, v němž zdůraznil, že svoboda sdělovacích prostředků a pluralita je zásadní pro fungování EU. Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (dále OBSE) vyjádřila hluboké znepokojení ve věci této novely. Zástupkyně OBSE pro svobodu sdělovacích prostředků Dunja Mijatović ve svém prohlášení píše: „Obávám se, že narychlo zavedené změny ohrozí základní podmínky nezávislosti, objektivity a nestrannosti veřejnoprávních médií.“ Její obavy sdílí také skupiny jako Reportéři bez hranic a Asociace evropských novinářů (Cienski 2015).

Na základě analyzování situace týkající se novely zákona o veřejnoprávních médiích je možné potvrdit třetí bod postupu budování neliberální demokracie. Poslanci PiS touto novelou zákona, která ukončila otevřenou soutěž pro členy dozorcích rad a umožnila straně dosazovat vlastní loajální osoby na vedoucí pozice, převzali kontrolu nad státními sdělovacími prostředky. Převzetí kontroly nad veřejnoprávními médii vytváří větší možnosti a dává polské vládě moc nad nastolováním agendy a s tím souvisejícím možným ovlivňováním veřejného mínění.

4. 3 Novela zákona o policejním dohledu

Od sestavení vlády Beaty Szydłové se na její způsob vedení politiky hrnula kritika z mnoha stran. Je však nutné akceptovat skutečnost, že se pro vedení politiky tímto směrem Poláci rozhodli sami ve svobodných a demokratických volbách. Poslanci PiS pokračovali v získávání moci nad důležitými institucemi a dalšími oblastmi a v lednu 2016 schválili další novelu zákona týkající se policejního dohledu.

V únoru 2016 tak vstoupila v platnost nová pravidla, která rozšiřují možnosti policejního dohledu. Účelem novely je právo shromažďovat telekomunikační, internetové a poštovní údaje. Detailněji se jedná o právo policie odposlouchávat telefonní hovory, vytvářet video a audio nahrávky z veřejných prostorů (tramvaje, autobusy a jiné),

číst e-maily, SMS zprávy a chaty, zaznamenávat údaje na discích počítačů, serverů, získávat údaje z telefonů, tabletů, smartphonů, nebo kontrolovat obsah poštovních zásilek. Policie má tedy navíc od předchozího zákona nově přístup k poštovním a především internetovým datům. Data mohou být zpracována bez vědomí a souhlasu uživatelů a není ani potřeba získat soudní oprávnění⁶¹ (Łukaszewicz 2016).

Tato novela vzbudila kontroverzi a odpor u opozice a nevládních organizací. Podle kritiků, a to především z řad opozice, mohou nové policejní pravomoci ohrožovat právo občanů na soukromí. Na Právnické fakultě Univerzity v Lodži se současně sešlo několik odborníků z řad právníků, inspektorů pro ochranu osobních údajů, členů Helsinské nadace pro lidská práva, novinářů a dalších, kteří vedli diskusi na téma novely zákona o policejním dohledu. V diskusi bylo poukazováno na příliš velký rozsah pravomocí policie a dalších služeb. Členové debaty konstatovali skutečnost negativního vlivu novely, jelikož může dojít k silnému narušení důvěry ve společnost. Tato důvěra může být narušena především v souvislosti s lékaři, právníky a novináři, kteří jsou povinni zachovávat služební tajemství (Kwiatkowski 2016). Novela má několik dalších dopadů, které se snažila identifikovat také Benátská komise⁶².

4. 3. 1 Stanovisko Benátské komise

Benátská komise ve věci novely zákona o policejním dohledu navštívila Polsko v dubnu 2016 a své stanovisko následně vydala v červnu 2016. Komise ve svém stanovisku poznamenává, že mnohé státy v současné době čelí hrozbám plynoucím z terorismu a organizovaného zločinu. Dle Evropského soudu pro lidská práva mají jednotlivé státy možnost rozhodovat o tom, jak vytvořit rovnováhu mezi bezpečností a svobodou. Polská legislativa v této souvislosti tedy určitě není jediná, která by měla přitahovat kritiku (Council of Europe, Opinion no. 839/2016: 31).

U polské novely je však nutné podotknout, že procesní záruky a materiální podmínky, které jsou v novele stanoveny k implementování tajného sledování, jsou stále

⁶¹ Viz Kancelaria Sejmu. 2016. „USTAWA z dnia 15 stycznia 2016 r. o zmianie ustawy o Policji oraz niektórych innych ustaw.“

⁶² Benátská komise se pro případ vyšetřování novely zákona o policejním dohledu skládala ze tří následujících členů: Iain Cameron (Švédsko), Regina Kienerová (Švýcarsko), Ben Vermeulen (Nizozemí) (Council of Europe, Opinion no. 839/2016).

nedostačující k tomu, aby se zabránilo nadměrnému využívání a neodůvodněnému zasahování do soukromí jednotlivců. Benátská komise polské vládě doporučila, aby byla posílena zásada proporcionality tím, že bude zajištěna možnost získávat osobní data jen v nejzávažnějších a naléhavých případech. Mělo by být zakázáno sledování komunikace v právních případech, současně by také měla být omezena doba sledování při získávání dat a informací. Jedno z posledních doporučení se věnuje nutnosti vytvořit účinný mechanismus dohledu nad specifickými operacemi ze strany nezávislého orgánu. Takový subjekt by měl mít nezbytné vyšetřovací pravomoci a odborné znalosti a musí být schopen používat vhodně opravné prostředky (tamtéž: 32).

4. 4 Usnesení Evropského parlamentu ze dne 14. září 2016 o nedávném vývoji v Polsku

Polsko bylo od prvních legislativních změn prosazených PiS kritizováno z několika stran. Ani EU nesouhlasila s těmito změnami, což byl důvod, proč EP vydal necelý rok po parlamentních volbách v roce 2015, tedy 14. září 2016, usnesení, ve kterém se věnoval nedávnému vývoji v Polsku a jeho dopadu na základní práva, jak je stanovuje Listina základních práv EU. Vzhledem k tomu, že Polsko musí dodržovat mezinárodní právo, kterým je vázáno, a jelikož je EU „založena na hodnotách úcty k lidské důstojnosti, svobody, demokracie, rovnosti, právního státu a dodržování lidských práv, včetně práv osob náležejících k menšinám, a vzhledem k tomu, že tyto hodnoty jsou společné členských státům ve společnosti vyznačující se pluralismem, zákazem diskriminace, tolerancí, spravedlností, solidaritou a rovností žen a mužů“ (Evropský parlament 2016, Usnesení EP: 2), vyjádřil EP znepokojení nad nedávným politickým vývojem v Polsku.

EP se postupně vyjádřil ke všem kontroverzním novelám. Zprvu se věnoval novelám zákona o ústavním soudu a s tím souvisejícím sporem týkajícím se sestavování a fungování ústavního soudu a nezveřejňování rozsudků. EP konstatoval, že dělba moci a nezávislost soudnictví jsou základem demokratického systému a nesmí být podřívány, proto tyto změny vyvolaly obavy ohledně záruk dodržování právního státu. Současně je EP také nespokojen s tím, že otázky, jež ohrožují právní stát v Polsku, nebyly navzdory diskuzím s polskými orgány uspokojivě vyřešeny. Následně byl prostor věnován novele zákona o veřejnoprávních médiích. „Přijaté a nově navržené změny polského zákona o sdělovacích prostředcích, zejména pokud jde o jejich správu, redakční nezávislost a institucionální autonomii

veřejnoprávních sdělovacích prostředků, vyvolaly obavy ohledně toho, zda je dodržována svoboda projevu a svoboda sdělovacích prostředků a pluralismus.“ (tamtéž: 2–3)

V souvislosti s novelou zákona o policejním dohledu a novým protiteroristickým zákonem⁶³ EP znovu shledal obavy týkající se možného nadužívání nebo neoprávněného zasahování do soukromí a ochrany údajů jednotlivců. Kritika EP se dostala až k novele trestního řádu a zákona o prokuratuře⁶⁴. Zde se reakce věnuje nutnosti dodržovat Listinu základních práv ve věci práva na spravedlivý proces, presumpce nevinu a práva na obhajobu, což je nedávno přijatými novelami narušeno. Nový zákon o veřejné službě⁶⁵ podle všeho podřívá účinnost, nestrannost, profesionálnost a politicky neutrální systém veřejné služby, což má tvořit základní prvek demokratické správy (tamtéž: 3–4).

EP v závěru svého usnesení vyjádřil „politování a obavu, že dosud nebylo nalezeno kompromisní řešení a že nebyla provedena doporučení Benátské komise ze dne 11. března 2016“. Současně také vyzval polskou vládu, aby na základě zásady loajální spolupráce vedla dialog s Benátskou komisí a aby využila tří měsíců, jež komise poskytla, k tomu, aby zapojila všechny strany zastoupené v polském Sejmu do procesu za účelem nalezení kompromisu, který by ukončil probíhající ústavní krizi (tamtéž: 4–5). EU tak zkritizovala většinu legislativních kroků, které prosadila parlamentní většina strany PiS. Z hlediska analýzy kritiky EP je možné pokládat EU za jeden z nejkritičtějších subjektů věnujících se situaci v Polsku.

4. 4. 1 Situace a konkrétní události po vydání usnesení EP

K tomu, aby bylo možné vytvořit celkový přehled o situaci v Polsku, je nutné reflektovat některé konkrétní, někdy také kontroverzní události, které se udály až po

⁶³ Nový protiteroristický zákon byl schválen 10. června 2016. Dle autorů zákona má jít o zvýšení efektivity polského protiteroristického systému, čímž má být zajištěna bezpečnost občanů. Tento zákon umožňuje zaznamenávání údajů z telefonické a internetové komunikace u podezřelých osob včetně cizinců. Zákon také stanovuje, že v tzv. naléhavých situacích představitel vnitřní bezpečnosti (ABW) a generální prokurátor budou moci rozhodnout o blokování internetových stránek. Opozice se v této souvislosti obává, že i tento zákon může výrazně omezit občanské svobody a dojde k zavedení cenzury internetu. Zároveň zákon hrubě porušuje právo cizince na soukromí (Siedlecka 2016). Viz Kancelaria Sejmu. 2016. „USTAWA z dnia 10 czerwca 2016 r. o działaniach antyterrorystycznych.“

⁶⁴ Viz Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. 2016. „USTAWA z dnia 11 marca 2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw.“

⁶⁵ Viz Internetowy System Aktów Prawnych. 2016. „Ustawa z dnia 30 grudnia 2015 r. o zmianie ustawy o służbie cywilnej oraz niektórych innych ustaw.“

vydání usnesení EP. Souhrnně je však nutné podotknout, že ve většině dalších kroků, které PiS následně učinila, se nijak obzvlášť nezaměřovala na stanoviska a názory EU a jiných kritiků.

Již v září 2016 bylo možné zhodnotit působení vlády Beaty Szydłové ve finančním sektoru. Polsko se i v této oblasti vydalo maďarskou cestou, což lze potvrdit jednou z nejsledovanějších událostí zářijového Ekonomického fóra v polské Krynici, kde se setkalo množství politiků a ekonomů z padesáti zemí celého světa. Předseda strany PiS Jarosław Kaczyński na této konferenci totiž udělil titul Člověka roku maďarskému premiérovi Viktoru Orbánovi, čímž dal současně najevo, že se Polsko inspiruje Maďarskem nejen v oblasti politiky, ale současně i ve sféře ekonomiky. Stěžejní myšlenkou celé této konference se pro Polsko stala tzv. repolonizace bank⁶⁶ (Prusek, Sudak 2016). Vládní strana PiS již v únoru 2016 zavedla speciální bankovní daň, což však vedlo ke ztrátě atraktivity u zahraničních investorů. Bankovní daň byla kritizována místními bankami, EK a Mezinárodním měnovým fondem. Současně se už od svého zvolení strana snaží převzít kontrolu nad bankami v zemi tím, že stát kupuje akcie bank od zahraničních investorů. Změny v dohledu nad bankami jsou sice současnými vedoucími představiteli Polské národní banky a Komise pro finanční dohled chváleny a na první pohled nejsou některé změny až tak kontroverzní, avšak rozložení hlavních faktorů ve své podstatě odhalilo výrazné nedostatky a množství otázek (Samcik 2016). Kroky směrem k repolonizaci nesouvisí jen s bankovním sektorem, ale také s firemním či zemědělským sektorem. Důsledkem toho, že domácí investoři přebírají vedoucí roli v bankách a dalších sférách, stává se repolonizace skutečností (Frączyk 2016). Na základě analyzování situace týkající se polského ekonomického sektoru je možné potvrdit čtvrtý bod postupu budování neliberální demokracie. Můžeme totiž ve výsledku konstatovat, že stát, tedy v současné době především vláda Beaty Szydłové a strana PiS, postupně přebírá kontrolu nad financemi, zahraničními investory a bankami.

Následně na začátku října 2016 zažilo Polsko vlnu protestů a stávek žen, které protestovaly proti kontroverznímu návrhu zákona na úplný zákaz potratů, který prosazovala konzervativní vláda PiS. Oficiální statistiky ukazují několik set legálních potratů prováděných v Polsku každým rokem, desítky tisíc jsou však prováděny

⁶⁶ Repolonizace spočívá především v myšlence, že vedení polské ekonomiky mají převzít Poláci. Dle Jarosława Kaczyńskiego je potřebné budovat polský kapitalismus zakládáním domácích soukromých firem (Palata 2016).

nelegálně. Na protest proti návrhu zákona byly uzavřeny některé vládní úřady, restaurace a další podniky. Ženám i lékařům by mohlo hrozit vězení, a to až pětiletý trest za nedovolené ukončení těhotenství (Gocłowski, Goettig 2016). Po bouřlivé debatě byl však návrh v Sejmu nakonec odmítnut. Podle agentury Reuters se jednalo o velkou porážku konzervativní vlády a mocné katolické církve a tudíž i první neúspěch PiS na poli domácí politiky (Sobczak, Goettig 2016).

Jedinou oblastí, ve které Sejm mírně zohlednil ustanovení EP, byla ze všech stran kritizovaná polská ústavní krize. Den před vypršením ultimáta EU, na konci října 2016, Sejm představil návrh reformy ústavního soudu. 30. listopadu 2016 Sejm v pozměněné podobě přijal návrh zákona o organizaci a způsobu řízení ústavního soudu⁶⁷ a postavení soudců ústavního soudu⁶⁸. Nový zákon upouští především od nutnosti chronologického pořadí projednávání případů před soudem. Chronologické pořadí bylo původně kritizováno z toho důvodu, že kontroverzními novelami strany PiS by se ústavní soud zabýval teprve po letech. Nicméně změny nebyly převratné a opozice znovu kritizovala možnost PiS ovlivnit volbu budoucího předsedy ústavního soudu ve svůj prospěch. To se také potvrdilo v prosinci 2016, kdy byla Julia Przyłębska⁶⁹ zvolena předsedkyní ústavního soudu (Wilgocki 2016).

Jak již bylo popsáno výše v podkapitole 2. 7, v dubnu 2010 zahynulo při havárii vládního letadla v ruském Smolensku více než 90 osob včetně tehdejšího polského prezidenta Lecha Kaczyńskiego, dvojčete předsedy PiS Jarosława Kaczyńskiego. Jarosław Kaczyński se nikdy nespokojil s rozhodnutím, že se jednalo o pouhou havárii, při které chyboval kapitán. Tímto verdiktem byl totiž případ uzavřen tehdejší vládou Donalda Tuska (PO). Jarosław Kaczyński se v minulosti nechal slyšet, že za tehdejší havárii je odpovědná právě vláda Donalda Tuska. Dalším kontroverzním krokem strany PiS ve snaze dokázat, že se jednalo o atentát v důsledku polsko-ruského spiknutí, bylo rozhodnutí o exhumaci ostatků Lecha Kaczyńskiego a jeho choti Marie v listopadu 2016.

⁶⁷ Viz Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. 2016. „Ustawa z dnia 30 listopada 2016 r. o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym.“

⁶⁸ Viz Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. 2016. „Ustawa z dnia 30 listopada 2016 r. o statusie sędziów Trybunału Konstytucyjnego.“

⁶⁹ Na předsedu ústavního soudu byly nominovány dvě osoby. Julia Przyłębska byla nominována prezidentem Andrzejem Dudou, věrným zastáncem všech kontroverzních kroků PiS. Druhý nominovaný byl také vybrán stranou PiS - Mariusz Muszyński. Volby se zúčastnili pouze soudci zvolení stranou PiS (Wilgocki 2016).

Vládní úředníci ospravedlňovali exhumaci celou řadou údajných nesrovnalostí v předchozích šetřeních. Vládní kritici na druhou stranu tvrdili, že PiS bylo motivováno spíše touhou po pomstě než zjištěním pravdy o havárii (Davies 2016). Tento kontroverzní krok s sebou současně nesl rozdělení polské veřejnosti na dva tábory. Někteří s postupem souhlasili, jiní exhumaci označili za bezohledné a kruté rozhodnutí (Easton 2016). Po první pitvě však odborníci konstatovali, že poranění orgánů Lecha Kaczyńského a jeho manželky Marie je typické pro oběti dopravních katastrof a na palubě nedošlo k žádnému výbuchu, který by mohl potvrdit teorii Jarosława Kaczyńského o atentátu či polsko-ruském spiknutí. Jak bývalý prezident, tak jeho manželka byli o několik dnů později znovu pochováni na Wawelu (Kojzar 2016). V souvislosti s rozdělením polské veřejnosti na dva názorově rozdílné tábory ve věci této exhumace se jednalo o událost, která mohla významně poškodit hodnocení důvěry či popularity strany PiS.

V listopadu 2016 strana PiS také naplnila jeden ze svých hlavních předvolebních slibů⁷⁰. Mezi mnoha legislativními změnami si strana našla čas ke schválení snížení věku pro odchod do důchodu. Dolní věková hranice pro odchod do důchodu byla schválena na 60 let u žen a 65 let u mužů. Tato změna začne platit od 1. října 2017. Vláda zároveň uklidňuje, že každý občan si bude moci vybrat, zda chce odejít do důchodu, nebo pokračovat v práci. Zákon byl kritizován opozicí a ekonomy z důvodu demografie. Polsko si totiž nemůže dovolit snížit věk odchodu do důchodu, jelikož se neustále prodlužuje průměrná délka života a nižší důchodový věk bude znamenat větší výdaje na důchody a dávky. I přes tuto kritiku bylo snížení důchodového věku schváleno (Kostrzewski 2016).

Prosinec 2016 přinesl další protesty proti krokům vlády, které dle opozice i veřejnosti ohrožují demokracii. Opoziční zákonodárci svolali 17. prosince 2016 protest před budovu Sejmu kvůli novele zákona o veřejnoprávních médiích a především kvůli novému návrhu PiS, jehož cílem je omezit médiím a novinářům přístup do parlamentní budovy. Nicméně protest se prodloužil a v okamžiku, kdy se dozvěděli, že byl dle kritiků v rozporu se zákonem schválen státní rozpočet na rok 2017, zablokovali protestující východy z budovy Sejmu. Jelikož opoziční poslanci stran PO, Nowoczesna a PSL obsadili řečnický pult, poslanci PiS přesunuli hlasování na jiné místo bez přístupu médií

⁷⁰ Další předvolební slib týkající se podpory rodin s dětmi, tedy zavedení příspěvku pro rodiny zahrnující 500 zlotých měsíčně na druhé a každé další dítě v rodině, byl schválen již v únoru 2016 (Kostrzewski, Miączyński 2016).

a schválili rozpočet. Je nutné konstatovat, že se tak stalo poprvé od roku 1989 (Florkiewicz 2016). PO blokovala jednání Sejmu až do poloviny ledna 2017, kdy ukončila svůj protest na základě oznámení PiS, že novinářům nebude omezován přístup do parlamentní budovy. Protest však zvýšil obavu EU o stav demokracie v Polsku (Berendt 2017).

Pokud bychom měli shrnout kroky, které podnikla strana PiS od svého zvolení v parlamentních volbách v roce 2015, je nutné podotknout, že se nejednalo o kroky, které prosazovala především Beata Szydłová jako premiérka, ale hlavní postavou, která stojí za většinou kontroverzních novel a událostí, je předseda strany PiS Jarosław Kaczyński, který v této souvislosti blízce spolupracuje s prezidentem Andrzejem Dudou. Polsko se tak dostalo do koloběhu kontroverzních událostí, ve kterých hlavní roli hraje strana PiS. V Polsku je na obranu strany PiS často opakovaná verze proklamující, že si občané tuto stranu zvolili ve svobodných a demokratických volbách, proto je také důležité zaměřit se na hodnocení polské demokracie ze strany veřejnosti. Následující kapitola se proto věnuje průzkumům veřejného mínění ve věci postojů občanů k demokracii jako formě vládnutí, spokojenosti občanů s fungováním polské demokracie a důvěry občanů v Sejm, vládu a politiky.

5. Hodnocení polské demokracie

Polsko je od konce roku 2015 probíráno v mnoha zemích, organizacích, institucích i médiích jako stát, který se pravděpodobně rozhodl jít maďarskou cestou neliberální demokracie, tedy stát, který se inspiroval kroky Viktora Orbána a jeho strany Fidesz. Jak již bylo zmíněno ve čtvrté kapitole, polská demokracie a svoboda jsou od parlamentních voleb v roce 2015 z mnoha stran velice často zpochybňovány a kritizovány. Jelikož byla v předchozích kapitolách analyzována situace od zvolení PiS jako nejsilnější strany, je potřebné se věnovat také skutečnosti, jak se k celé situaci staví společnost. Následující podkapitoly se zaměřují na polské občany a jejich postoj k demokracii, spokojenost občanů s fungováním demokracie a míru důvěry v Sejm, vládu a politiky, které si v roce 2015 zvolili. Je zde analyzován pohled občanů na kontroverzní novely, události a situaci, která od voleb nastala. K hodnocení polské demokracie je v poslední podkapitole připojeno také hodnocení a výsledky organizace Freedom House z hlediska politických práv a občanských svobod.

5. 1 Průzkumy veřejného mínění

Průzkumy veřejného mínění v Polsku zajišťuje firma CBOS (Centrum Badania Opinii Społecznej). Jedná se o veřejně financované nezávislé výzkumné centrum. Od počátku 90. let CBOS provádí průzkumy pravidelně každý měsíc. Jedinečná povaha CBOS byla Sejmem uznána 20. února 1997. Od této chvíle byla kvalita výzkumné práce pod dohledem Rady CBOS, která zahrnuje odborníky ze sedmi akademických institucí a zástupce Sejmu, Senátu, prezidenta republiky a premiéra. CBOS využívá širokou škálu technik sběru dat včetně face-to-face a telefonických rozhovorů, různé skupinové diskuze a emailové průzkumy⁷¹.

V současné době CBOS provádí každý měsíc průzkum „Aktuální problémy a události“, který zahrnuje vždy okolo 1000 respondentů (v případě potřeby doplnění na základě jednorázového průzkumu). Kvótní výběr využívá těchto charakteristik: věk, pohlaví a typ místa bydliště (venkov, malé, střední či velké město). Tazatelé v souvislosti s průzkumem důvěry využívají především metodu face-to-face za využití techniky

⁷¹ Viz webové stránky CBOS.

CAPI⁷². Poslední zveřejněná data zkoumané důvěry polských občanů v demokracii, Sejm, vládu a politiky jsou v době psaní této diplomové práce zpřístupněna na webových stránkách pouze do prosince 2016, což je zohledněno v následujících tabulkách a grafech.

5. 1. 1 Postoj polských občanů k demokracii

Téměř od počátku 90. let můžeme sledovat postoj Poláků k demokracii a jejich názory na fungování demokracie v zemi. Jelikož se však tato data vyskytují v rámci měření CBOS nepravidelně, je vhodné zaměřit se na vztah polských občanů k demokracii již od prvního měření. Postoj k demokracii je hodnocen od října 1992 do června 2016. Je také možné porovnat tyto postoje k demokracii před a po vítězství strany PiS v parlamentních volbách v roce 2015. CBOS se v této záležitosti ptá respondentů na otázku: „Souhlasíte, nebo nesouhlasíte s tvrzením, že demokracie je lepší než jakákoli jiná forma vládnutí?“⁷³ Respondenti mohou odpovídat třemi způsoby – souhlasím, nesouhlasím, těžko říci⁷⁴.

Tab. 11: Postoj polských občanů k demokracii (1992–2016)

měsíc/rok	X/92	VI/93	V/95	X/97	III/99	IV/2000	X/2000	XI/01	III/02	V/04	II/06	XI/06	IV/07	V/07
souhlasím	52	62	67	63	64	71	70	63	66	60	61	62	63	59
nesouhlasím	15	11	17	16	19	12	12	17	14	18	15	18	16	19
těžko říci	33	27	16	21	17	17	18	20	20	22	24	20	21	22

měsíc/rok	XI/07	VII/08	I/09	III/10	VIII/11	XI/11	VII/13	III/14	VI/14	XI/15	I/16	VI/16
souhlasím	74	65	68	68	65	68	62	68	66	64	70	69
nesouhlasím	11	17	14	18	17	19	21	17	14	24	18	18
těžko říci	15	18	18	14	18	13	17	15	20	12	12	13

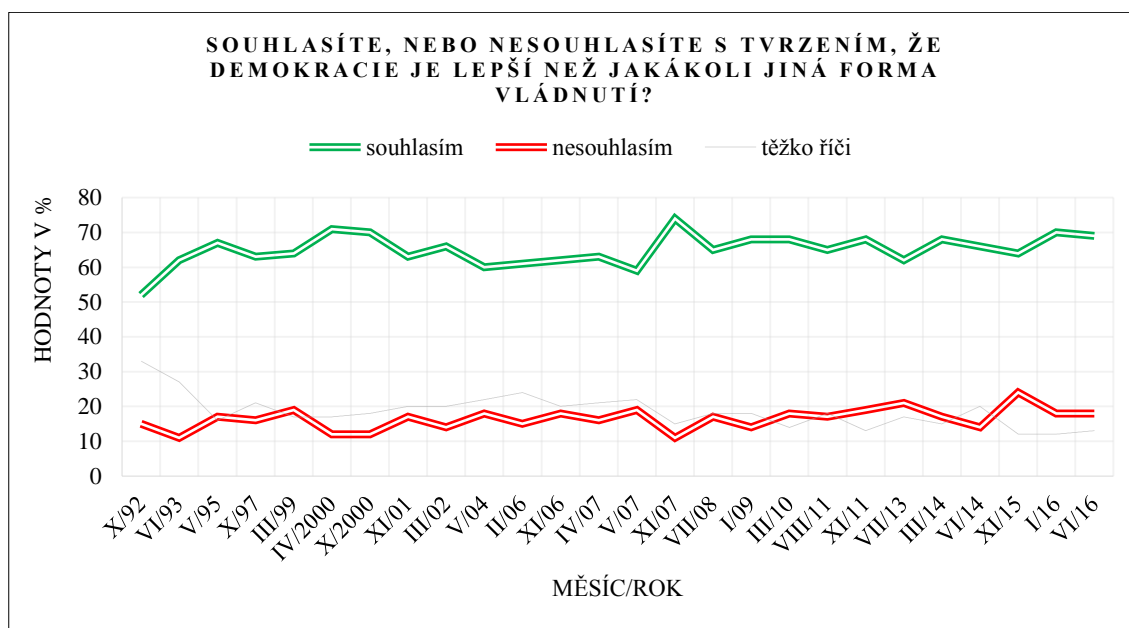
Zdroj dat: CBOS. 2016. „Opinie o demokracji.“, vlastní tabulka (hodnoty v %)

⁷² CAPI (Computer Assisted Personal Interview) je technika realizace průzkumů, která spočívá v tom, že tazatel přečte otázku zobrazenou na obrazovce počítače (tabletu), označí respondentovu odpověď, nebo doslova uloží obsah respondentova projevu. Počítačový software sleduje průběh rozhovoru kontrolováním procesu kladení dalších otázek. Pomocí přenosných počítačů zabere sběr dat méně času a je méně zatížen rizikem chyb (cbos.pl).

⁷³ Přeloženo z polštiny. Původní znění: „Czy zgadza się Pan(i) czy też nie zgadza ze stwierdzeniem, że demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów?“

⁷⁴ Přeloženo z polštiny. Původní znění: zgadzam się (souhlasím), nie zgadzam się (nesouhlasím) a trudno powiedzieć (těžko říci).

Graf 2: Postoj polských občanů k demokracii (1992–2016)

Zdroj dat: CBOS. 2016. „Opinie o demokracji.“, vlastní graf

Na základě hodnocení postojů polských občanů k demokracii je z dlouhodobého hlediska možné konstatovat, že polský národ spíše souhlasí s tvrzením, že demokracie je lepší než jakákoli jiná forma vládnutí. Nejnižší hodnota podpory demokracie byla naměřena v říjnu 1992, kdy pouze 52 % Poláků podporovalo demokracii a zároveň 33 % občanů reagovalo odpovědí „těžko říci“. Tento jev lze odůvodnit neznalostí podstat demokracie a nastolením nového systému po pádu komunismu, se kterým Poláci neměli zkušenost. Nejvyšší naměřenou hodnotu tvrzení, že demokracie je lepší než jakákoli jiná forma, lze na základě tabulky (tab. 11) nalézt v listopadu 2007, kdy 74 % polských občanů bylo prodemokraticky smýšlejících. Příčinu vyššího hodnocení demokracie v tomto období lze spatřovat v možnosti změny premiérů a vlád v případě, kdy jsou občané nespokojeni se svými zástupci, což demokracie nabízí. Na konci října 2007 se totiž konaly předčasné parlamentní volby, ve kterých se projevila nespokojenost a zklamání z předchozí vlády Jarosława Kaczyńskiego, která byla doprovázena korupčními skandály. Současně Poláci Jarosława Kaczyńskiego dlouhodobě označují za politika s nízkou důvěrou. V parlamentních volbách v roce 2007 zvítězila PO (41,51 %) a byla sestavena první vláda Donalda Tuska, která byla silně podporována veřejností.

Vyšší hodnocení tvrzení o demokracii jako nejlepší formě vládnutí můžeme sledovat i v období vlády Beaty Szydłové (v tab. 11 měřené období od listopadu 2015 do

června 2016), kdy je demokracie stále vysoce podporována, avšak zároveň se mírně zvyšuje také procento nesouhlasu s tímto tvrzením, čímž se projevuje nespokojenost části občanů se současnou kvalitou polské demokracie. Nejzřetelnější je v tomto období pokles úrovně politického odcizení vyjádřený lhostejností k tomu, jaký politický systém v Polsku je (odpověď „těžko říci“). Na základě toho je možné konstatovat, že v současné době je v Polsku nejnižší úroveň politického odcizení od přechodu k demokracii.

5. 1. 2 Spokojenost občanů s fungováním polské demokracie

Při hodnocení spokojenosti občanů s fungováním polské demokracie je vhodné se z hlediska nepravidelnosti měření agenturou CBOS zaměřit na delší období. Míra spokojenosti polských občanů je proto měřena od listopadu 1993 do června 2016. Při dotazování ve věci fungování polské demokracie musí respondenti odpovědět, zda jsou „spokojeni“, „nespokojeni“, nebo „těžko říci“⁷⁵.

Tab. 12: Spokojenost občanů s fungováním polské demokracie (1993–2016)

měsíc/rok	XI/93	V/95	X/95	XI/96	X/97	V/98	III/99	XII/99	IV/2000	X/2000	XI/01	III/02	III/03
spokojen/a	36	24	30	44	40	41	28	35	27	37	34	24	22
nespokojen/a	52	67	58	47	50	46	62	56	64	51	53	64	67
těžko říci	12	9	12	9	10	13	10	9	9	12	14	12	11

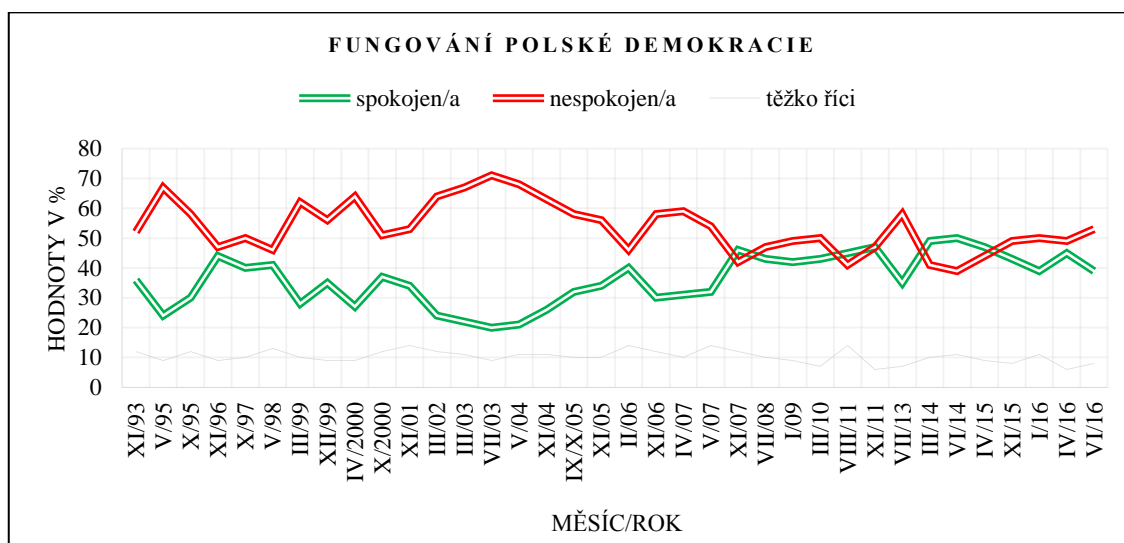
měsíc/rok	VII/03	V/04	XI/04	IX/X/05	XI/05	II/06	XI/06	IV/07	V/07	XI/07	VII/08	I/09	III/10
spokojen/a	20	21	26	32	34	40	30	31	32	46	43	42	43
nespokojen/a	71	68	63	58	56	46	58	59	54	42	47	49	50
těžko říci	9	11	11	10	10	14	12	10	14	12	10	9	7

měsíc/rok	VIII/11	XI/11	VII/13	III/14	VI/14	IV/15	XI/15	I/16	IV/16	VI/16
spokojen/a	45	47	35	49	50	47	43	39	45	39
nespokojen/a	41	47	58	41	39	44	49	50	49	53
těžko říci	14	6	7	10	11	9	8	11	6	8

Zdroj dat: CBOS. 2016. „Opinie o demokracji.“, vlastní tabulka (hodnoty v %)

⁷⁵ Přeloženo z polštiny. Původní znění: zadowoleni (spokojeni), niezadowoleni (nespokojeni) a trudno powiedzieć (těžko říci).

Graf 3: Spokojenost občanů s fungováním polské demokracie (1993–2016)

Zdroj dat: CBOS. 2016. „Opinie o demokracji.“, vlastní graf

Spokojenost občanů s fungováním polské demokracie se od roku 1993 proměňovala v závislosti na konkrétních vládách a událostech. Od počátku roku 2002 můžeme sledovat viditelný nárůst míry nespokojenosti s fungováním polské demokracie. Tato nespokojenost vyvrcholila v polovině roku 2003, kdy s fungováním demokracie byla spokojena pouze pětina občanů. Silný nárůst míry nespokojenosti je možné odůvodnit okolnostmi, které se týkaly tehdejší situace na polské politické scéně. Po vládě pravice nastoupila v roce 2001 k moci znovu levice. Současně v tomto období vznikly rozpadem AWS nové strany PO a PiS. Toto nepříznivé období doplňovaly časté změny volebního systému ve prospěch vládnoucích stran a v politice současně převládaly korupční aféry, klientelismus a vznik extremistických stran. Právě tyto neustálé změny a nestálost polské politické scény jsou možnými příčinami vysoké míry nespokojenosti s fungováním demokracie v tomto období.

Od konce roku 2007, tedy od nástupu vlády Donalda Tuska, která je dlouhodobě označována jako vláda se silnou podporou veřejnosti, již můžeme sledovat postupný nárůst míry spokojenosti s fungováním demokracie. Avšak od nástupu vlády Beaty Szydłové v listopadu 2015 je možné znovu pozorovat nárůst nespokojenosti s fungováním demokracie. V posledním zkoumaném měsíci (červen 2016) bylo s fungováním polské demokracie nespokojeno 53 % občanů, což je pravděpodobně zapříčiněno kroky vlády Beaty Szydłové, které útočí na hlavní podstaty liberální demokracie.

5. 1. 3 Hodnocení Sejmu

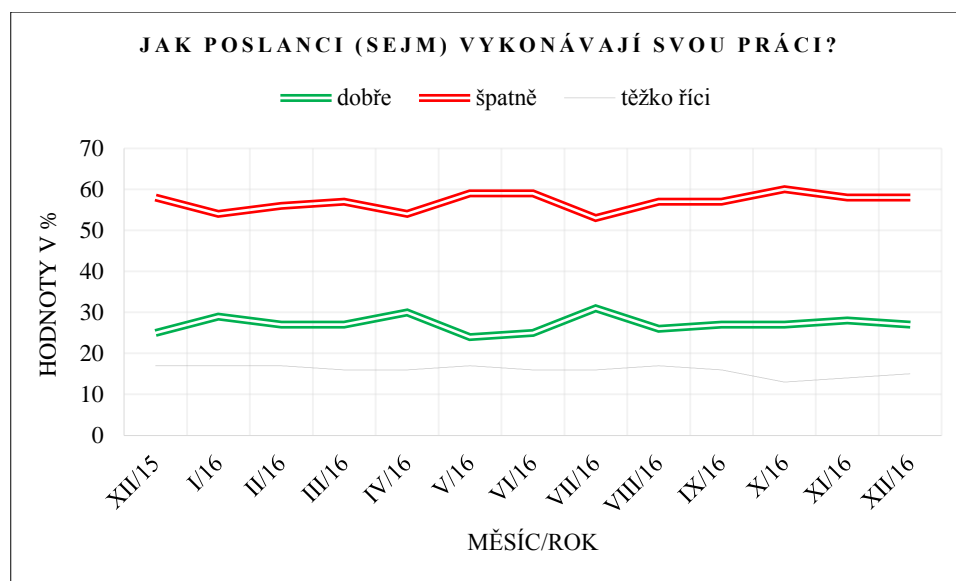
Hodnocení výkonnosti Sejmu je měřeno od prosince 2015, kdy začal nový Sejm po parlamentních volbách v říjnu 2015 kompletně vykonávat svou funkci, do prosince 2016. Analyzován je tak jeden rok výkonnosti Sejmu. V části dotazníku týkající se hodnocení výkonnosti Sejmu respondenti odpovídají na otázku, zda poslanci vykonávají svou práci „dobře“, „špatně“, nebo „těžko říci“⁷⁶.

Tab. 13: Hodnocení Sejmu (prosinec 2015 – prosinec 2016)

měsíc/rok	XII/15	I/16	II/16	III/16	IV/16	V/16	VI/16	VII/16	VIII/16	IX/16	X/16	XI/16	XII/16
dobře	25	29	27	27	30	24	25	31	26	27	27	28	27
špatně	58	54	56	57	54	59	59	53	57	57	60	58	58
těžko říci	17	17	17	16	16	17	16	16	17	16	13	14	15

Zdroj dat: CBOS. 2016. „Opinie o działalności parlamentu, prezydenta i Trybunału Konstytucyjnego.“, vlastní tabulka (hodnoty v %)

Graf 4: Hodnocení Sejmu (prosinec 2015 – prosinec 2016)

Zdroj dat: CBOS. 2016. „Opinie o działalności parlamentu, prezydenta i Trybunału Konstytucyjnego.“, vlastní graf

Výkonnost Sejmu a zároveň také práce poslanců jsou hodnoceny každý měsíc. Za zkoumané období (prosinec 2015 – prosinec 2016) hodnocení působení Sejmu

⁷⁶ Přeloženo z polštiny. Původní znění: dobra (dobře), zła (špatně) a trudno powiedzieć (těžko říci).

(parlamentní většinu má strana PiS) si více než polovina polských občanů myslí, že poslanci vykonávají svou práci špatně. Nespokojenost s výkonností Sejmu se pohybuje mezi 53–60 %. Zároveň je s výkonností Sejmu spokojena v průměru pouze čtvrtina polských občanů. V této souvislosti se souhrnně jedná o velmi nízké hodnocení práce poslanců, což současně poukazuje na stabilní nedůvěru v Sejm a jeho praktiky. Ke klesající důvěře v Sejm přispívají také prosazené kontroverzní novely o ústavním soudu, veřejnoprávních médiích, policejním dohledu a další situace, které jsou dílem nynějšího Sejmu. Nízké hodnocení výkonnosti Sejmu je však dlouhodobé a ve své podstatě na toto hodnocení obvykle nemá zásadní vliv ani složení Sejmu. Polsko v dlouhodobém poklesu důvěry v dolní komoru není osamělý případ a tento jev je možné nalézt také v dalších zemích střední a východní Evropy.

5. 1. 4 Hodnocení vlády Beaty Szydłové

První hodnocení vlády Beaty Szydłové agenturou CBOS bylo realizováno v prosinci 2015, jelikož vláda získala důvěru až v polovině listopadu 2015. Vláda Beaty Szydłové je v této práci hodnocena za období od prosince 2015 do prosince 2016, jedná se tedy o rok působení této vlády v Polsku. V záležitosti hodnocení vlády vyjadřují polští občané svůj vztah k současné vládě. V dotazníku se respondenti musí označit za podporovatele či odpůrce vlády, nebo mohou mít neutrální postoj vůči vládě⁷⁷.

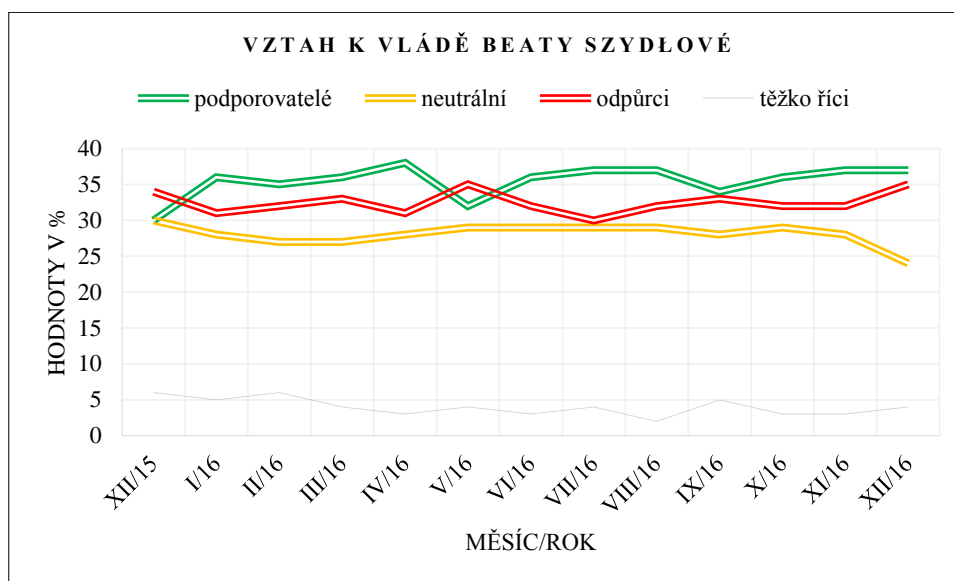
Tab. 14: Hodnocení vlády Beaty Szydłové (prosinec 2015 – prosinec 2016)

měsíc/rok	XII/15	I/16	II/16	III/16	IV/16	V/16	VI/16	VII/16	VIII/16	IX/16	X/16	XI/16	XII/16
podporovatelé	30	36	35	36	38	32	36	37	37	34	36	37	37
neutrální	30	28	27	27	28	29	29	29	29	28	29	28	24
odpůrci	34	31	32	33	31	35	32	30	32	33	32	32	35
těžko říci	6	5	6	4	3	4	3	4	2	5	3	3	4

Zdroj dat: CBOS. 2016. „Stosunek do rządu w grudniu.“, vlastní tabulka (hodnoty v %)

⁷⁷ Přeloženo z polštiny. Původní znění: zwolennicy (podporovatelé), przeciwnicy (odpůrci) a obojętni (neutrální, popř. lhostejní).

Graf 5: Hodnocení vlády Beaty Szydłové (prosinec 2015 – prosinec 2016)

Zdroj dat: CBOS. 2016. „Stosunek do rządu w grudniu.“, vlastní graf

V období vlády Beaty Szydłové lze pozorovat výrazné rozdělení polské společnosti. V průměru takřka třetina občanů se ve zkoumaném období označuje za podporovatele této vlády, třetina za odpůrce a třetina občanů se označuje za neutrální ve vztahu k této vládě. První měsíc vlády byl z hlediska podporovatelů hodnocen nejhůře. Zlepšení vládního hodnocení se však dostavilo hned v lednu 2016, kdy byla strana PiS pravděpodobně oceněna za aktivitu a rychlost nastolovaných změn. Významný pokles podporovatelů vlády lze spatřovat v květnu 2016 (32 %), kdy bylo odpůrců vlády více než podporovatelů. Příčinou může být rostoucí kritika Polska z mnoha stran. Jedná se například o situaci, kdy v reakci na rychlé změny v Polsku vydala v březnu 2016 Benátská komise stanovisko, ve kterém konstatuje, že v nebezpečí je nejen právní stát, ale také demokracie a lidská práva. K tomuto stanovisku se následně v dubnu přidává také EP.

Celkově je však možné konstatovat, že vládu podporují občané, kteří jsou ideologicky spjatí se stranou PiS. Jedná se o občany s pravicovou orientací, kteří jsou nábožensky založeni. Tito občané brání vládu a její údajné úspěchy (CBOS 2016, Stosunek do rządu w grudniu). Souhrnně lze říci, že procento podporovatelů je ve zkoumaném období vždy mírně vyšší než procento odpůrců, a současně se stále pohybuje v rozmezí procent, které získala strana PiS (37,58 %) v parlamentních volbách v říjnu 2015. I přes kontroverze provázející vládu zůstává její podpora poměrně stabilní.

5. 1. 5 Hodnocení politiků – prezident, premiérka, předseda PiS

K hodnocení důvěry v politiky byli vybráni tři političtí činitelé spojováni se stranou PiS – Andrzej Duda, Beata Szydłová a Jarosław Kaczyński. V souvislosti s důvěrou v polského prezidenta Andrzeje Dudu se analýza důvěry v této práci zaměří na dobu od prezidentských voleb v roce 2015 (květen 2015) do prosince 2016. V hodnocení důvěry je zohledněna také skutečnost, že prezident Andrzej Duda se ujal svého úřadu až v srpnu 2015. Hodnocení důvěry v polskou premiérku Beatu Szydłovou a v předsedu strany PiS Jaroslawa Kaczyńského je měřeno od parlamentních voleb v roce 2015 (říjen 2015), ve kterých PiS zvítězila, do prosince 2016. V dotazníku CBOS respondenti hodnotí jednotlivé politiky ve věci důvěry s využitím jedenáctibodové škály, kde jsou definovány krajní body jako „zcela nedůvěřuji“ (-5) a „zcela důvěřuji“ (+5)⁷⁸. Nedůvěru vyznačuje rozmezí od -1 až do -5, důvěra od +1 do +5, 0 znamená „nezajímá se“.

Tab. 15: Důvěra – polský prezident Andrzej Duda (květen 2015 – prosinec 2016)

měsíc/rok	V/15	VI/15	VII/15	VIII/15	IX/15	X/15	XI/15	XII/15	I/16	II/16	III/16	IV/16	V/16	VI/16
důvěra	54	57	56	56	55	56	55	52	56	56	59	58	57	58
nedůvěra	24	18	19	16	21	20	19	30	28	27	28	29	30	27

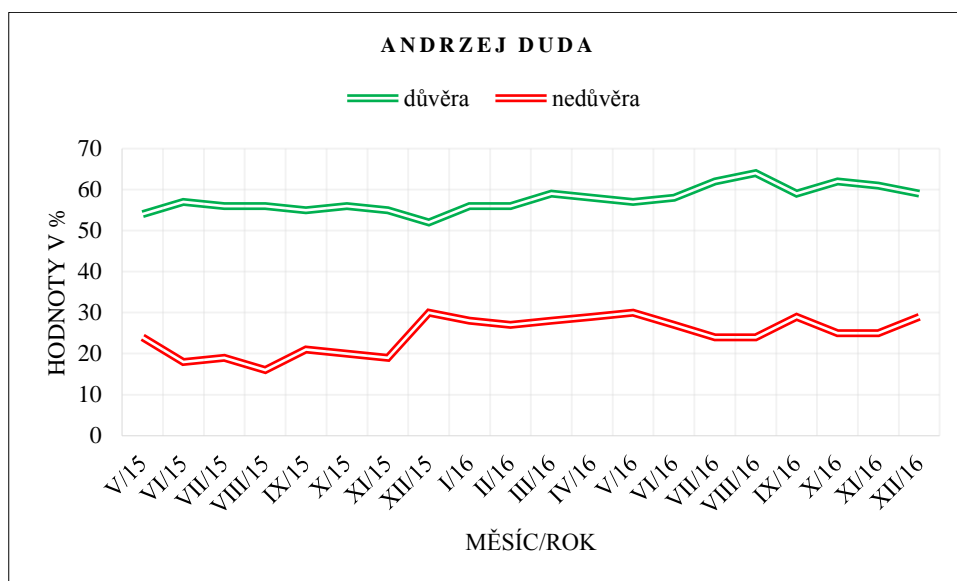
měsíc/rok	VII/16	VIII/16	IX/16	X/16	XI/16	XII/16
důvěra	62	64	59	62	61	59
nedůvěra	24	24	29	25	25	29

Zdroj dat: CBOS. 2016. „Zaufanie do polityków w grudniu.“, vlastní tabulka (hodnoty v %)

Poznámka: Hodnoty v tabulce zahrnují odpovědi „důvěřuji“ a „nedůvěřuji“. Dopočet do 100 % tvoří odpovědi „neznám“, „nezajímám se“, „těžko říci“ a „odmítl odpovědět“.

⁷⁸ Přeloženo z polštiny. Původní znění: głęboką nieufność (zcela nedůvěřuji) a bardzo duże zaufanie (zcela důvěřuji).

Graf 6: Důvěra – polský prezident Andrzej Duda (květen 2015 – prosinec 2016)

Zdroj dat: CBOS. 2016. „Zaufanie do polityków w grudniu.“, vlastní graf

Poznámka: Hodnoty v grafu zahrnují odpovědi „důvěřuji“ a „nedůvěřuji“. Dopočet do 100 % tvoří odpovědi „neznám“, „nezajímám se“, „těžko říci“ a „odmítl odpovědět“.

Nejvyšší důvěru ze tří hodnocených politiků strany PiS zapojených do většiny neústavních kroků již dlouhodobě získává prezident Andrzej Duda (tab. 15, graf 6). Ve zkoumaném období prezidentovi stabilně důvěřuje více než polovina občanů (52–64 %). Nejnižší důvěru od jeho nástupu do úřadu lze pozorovat v prosinci 2015 (52 %), avšak i přesto se prezident těšil nejvyšší důvěře ze všech hodnocených politiků. Nižší hodnocení v tomto měsíci je možné zdůvodnit mírným znepokojením některých občanů z rychlosti změn po nástupu PiS k moci, které se týkaly ústavního soudu, a se kterými byl spojován také prezident. Nejvyšší hodnocení důvěry získal v srpnu 2016 (64 %). V posledních měsících roku 2016 oproti začátku funkčního období má důvěra Poláků v jejich prezidenta spíše stoupající tendenci. Rostoucí důvěru pravděpodobně způsobuje fakt, že prezident se prozatím nedopustil žádné vážnější chyby. Zároveň jeho role není tak výrazná jako u Jaroslawa Kaczyńskiego, neboť zde působí faktor větší shovívavosti veřejnosti směrem k jedinci než ke straně. K rostoucí důvěře v neposlední řadě pravděpodobně přispělo také splnění dvou důležitých předvolebních slibů strany PiS v roce 2016 (viz čtvrtá kapitola), které byly pro Poláky důležité. Uvedení těchto slibů do praxe prosazoval současně také prezident Andrzej Duda.

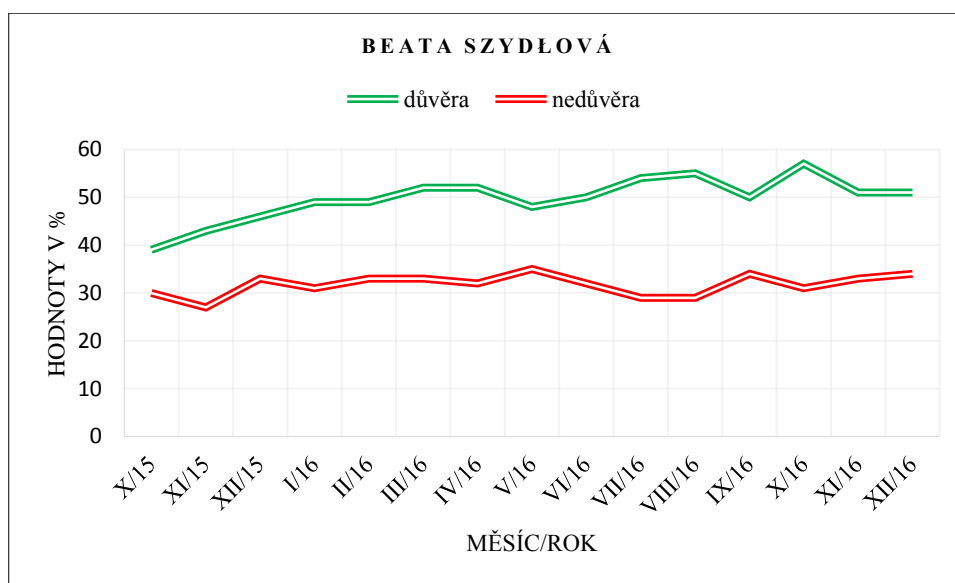
Tab. 16: Důvěra – polská premiérka Beata Szydłová (říjen 2015 – prosinec 2016)

měsíc/rok	X/15	XI/15	XII/15	I/16	II/16	III/16	IV/16	V/16	VI/16	VII/16	VIII/16	IX/16	X/16	XI/16	XII/16
důvěra	39	43	46	49	49	52	52	48	50	54	55	50	57	51	51
nedůvěra	30	27	33	31	33	33	32	35	32	29	29	34	31	33	34

Zdroj dat: CBOS. 2016. „Zaufanie do polityków w grudniu.“, vlastní tabulka (hodnoty v %)

Poznámka: Hodnoty v tabulce zahrnují odpovědi „důvěřuji“ a „nedůvěřuji“. Dopočet do 100 % tvoří odpovědi „neznám“, „nezajímám se“, „těžko říci“ a „odmítl odpovědět“.

Graf 7: Důvěra – polská premiérka Beata Szydłová (říjen 2015 – prosinec 2016)

Zdroj dat: CBOS. 2016. „Zaufanie do polityków w grudniu.“, vlastní graf

Poznámka: Hodnoty v grafu zahrnují odpovědi „důvěřuji“ a „nedůvěřuji“. Dopočet do 100 % tvoří odpovědi „neznám“, „nezajímám se“, „těžko říci“ a „odmítl odpovědět“.

Důvěra v Beatu Szydłovou (tab. 16, graf 7) má spíše stoupající tendenci. Průměrně takřka polovina polské společnosti současné premiérce důvěřuje a třetina jí nedůvěřuje. Před parlamentními volbami v říjnu 2015 byla ohodnocena nejnižší důvěrou (39 %), delší působení v úřadu jí však přináší vyšší podporu. Celkově můžeme říci, že se v případě Beaty Szydłové občané nezaměřují na problémy spojené s touto vládou a tak premiérku nadále podporují, čímž dávají současně najevo souhlas s jejími názory a způsobem vedení a směřování polské politické scény.

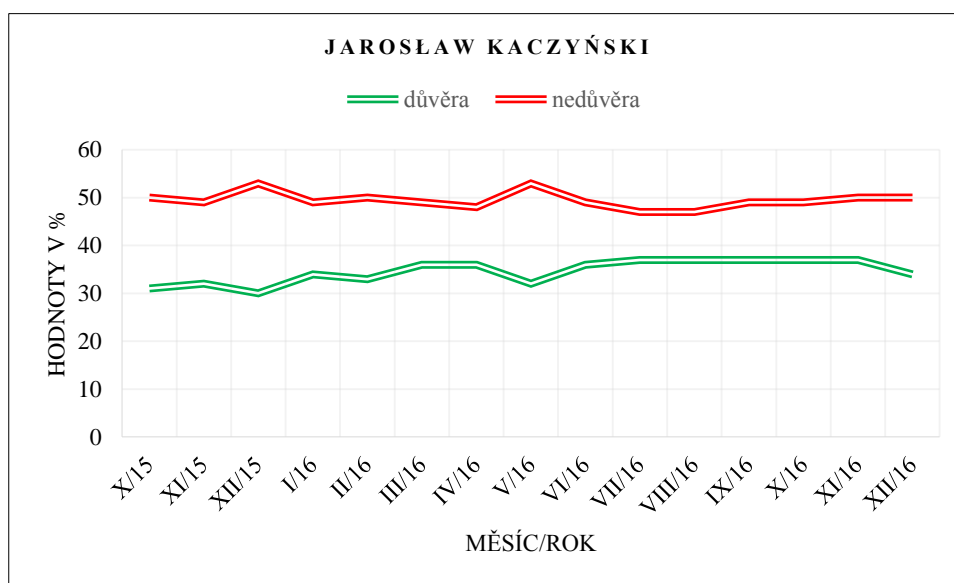
Tab. 17: Důvěra – předseda strany PiS Jarosław Kaczyński (říjen 2015 – prosinec 2016)

měsíc/rok	X/15	XI/15	XII/15	I/16	II/16	III/16	IV/16	V/16	VI/16	VII/16	VIII/16	IX/16	X/16	XI/16	XII/16
důvěra	31	32	30	34	33	36	36	32	36	37	37	37	37	37	34
nedůvěra	50	49	53	49	50	49	48	53	49	47	47	49	49	50	50

Zdroj dat: CBOS. 2016. „Zaufanie do polityków w grudniu.“, vlastní tabulka (hodnoty v %)

Poznámka: Hodnoty v tabulce zahrnují odpovědi „důvěřuji“ a „nedůvěřuji“. Dopočet do 100 % tvoří odpovědi „neznám“, „nezajímám se“, „těžko říci“ a „odmítl odpovědět“.

Graf 8: Důvěra – předseda strany PiS Jarosław Kaczyński (říjen 2015 – prosinec 2016)

Zdroj dat: CBOS. 2016. „Zaufanie do polityków w grudniu.“, vlastní graf

Poznámka: Hodnoty v grafu zahrnují odpovědi „důvěřuji“ a „nedůvěřuji“. Dopočet do 100 % tvoří odpovědi „neznám“, „nezajímám se“, „těžko říci“ a „odmítl odpovědět“.

Jarosław Kaczyński (tab. 17, graf 8) jako předseda strany PiS je dlouhodobě označován za politika s jedním z nejnižších hodnocení důvěry. Polovina polské společnosti (47–53 %) tomuto politikovi nedůvěřuje. Kaczyński je negativně hodnocen nejen veřejností, ale také médií. Zde lze spatřovat kolektivní vědomí Poláků, že za veškerými rozhodnutími vlády stojí právě Kaczyński. Celkově se Kaczyński v každém měsíci nachází na nejnižších příčkách v hodnocení důvěry v politiky. K jeho nízké důvěře přispívá také dlouhá a někdy nechvalná politická minulost a současně také skutečnost, že byl již jednou polským premiérem a jeho vláda nebyla z důvodu korupčních skandálů populární a už vůbec se netěšila vysoké podpoře veřejnosti.

5. 2 Freedom House Index

Freedom House je americká nezávislá organizace, která byla založena v roce 1941. Tato organizace analyzuje výzvy ke svobodě, obhajuje politická práva a občanské svobody a podporuje aktivisty na obranu lidských práv a prosazování demokratických změn. Dle organizace je svoboda možná pouze v demokratických prostředích, kde jsou vlády odpovědné vlastním občanům, kde převažuje právní stát a tam, kde je zajištěna svoboda projevu, sdružování a náboženství, jakožto i respektování práv žen a menšin⁷⁹.

Freedom House každoročně vydává statistiku *Freedom in the World*, ve které je každý stát hodnocen ve věci stupně svobody (tzv. Freedom House Index). Hodnota svobody se nachází v měřítku od 0 (nejméně svobodný stát) do 100 (nejsvobodnější stát). Pro tuto diplomovou práci je přínosem analytikům pokládána baterie otázek věnujících se hodnocení politických práv a občanských svobod. Rozmezí hodnocení těchto dvou oblastí se pohybuje mezi 1 (nejsvobodnější stát) a 7 (nejméně svobodný stát)⁸⁰.

Hodnocení politických práv a občanských svobod v Polsku je zaměřeno na roky 2015 a 2016. Za rok 2015 bylo Polsko označeno jako svobodný stát, o čemž není pochyb. Souhrnné skóre svobody činilo 93, což bylo v porovnání se zbytkem střední a východní Evropy poměrně vysoké hodnocení. Polská politická práva i občanské svobody byly ohodnoceny 1, tedy nejsvobodnější, což také není sporné, jelikož závažnější změny a legislativní kroky narušující demokracii byly stranou PiS prováděny až v následujícím roce. Maďarsko jako neliberální demokracie obdrželo za rok 2015 souhrnné skóre svobody 79 (politická práva – 2/7; občanské svobody – 2/7) (Freedom in the World 2016).

Změna však v Polsku nastala v ohodnocení roku 2016. Souhrnné skóre za tento rok kleslo na hodnotu 89. Polsko bylo však stále označováno za svobodný stát. Hodnota politických práv zůstala na 1, avšak hodnota občanských svobod klesla na 2⁸¹. Tento pokles byl odůvodněn narychlo připravovanými právními předpisy a dalšími opatřeními, které prosazovala strana PiS ve snaze zvýšit vliv vlády nad médii, soudnictvím a policií,

⁷⁹ Viz webové stránky Freedom House – záložka „About us“.

⁸⁰ Viz webové stránky Freedom House – záložka „Methodology“.

⁸¹ Podobný pokles těchto hodnot můžeme pozorovat také u Francie. Souhrnné skóre za rok 2016 kleslo z 91 na 90. Hodnota politických práv zůstala na 1, avšak hodnota občanských svobod klesla na 2. Pokles občanských svobod byl odůvodněn narušováním osobní svobody, především kontrolami oděvů a náboženských symbolů, které jsou nepřiměřeně zaměřeny na ženy. Tato omezení byla započata z důvodu zhoršení situace související s teroristickými útoky a agresivními protiteroristickými opatřeními (Freedom in the World 2017).

což vyvolalo vážné obavy o polskou demokracii. Organizace Freedom House konstatovala, že se PiS během prvního roku u moci snažila zvýšit svůj vliv nad státními institucemi a zdiskreditovat předchozí koaliční vládu. V průběhu celého roku byly kontroverzní iniciativy PiS doprovázeny masovými demonstracemi a kritikami vedenými domácími i mezinárodními skupinami, které se zaměřují na lidská práva. V porovnání s Maďarskem (souhrnné skóre – 76; politická práva – 3/7; občanské svobody – 2/7) na tom bylo Polsko v roce 2016 stále lépe (Freedom in the World 2017). Nicméně u poklesu hodnoty občanských svobod v roce 2016 vyvstává otázka, jestli bude v následujících letech Polsko pokračovat v cestě podobné Maďarsku, nebo se jedná o pouhou anomálii ve vývoji polského politického systému a polské demokracie.

Závěr

Na základě označování Polska za neliberální demokracii byla v této práci analyzována situace, která se v této zemi odehrála především od parlamentních voleb v roce 2015, aby následně bylo možné verifikovat či falzifikovat toto označení. Hlavním cílem práce bylo na základě zvoleného teoretického a metodologického přístupu zjistit, nakolik Polsko naplňuje prvky neliberální demokracie. Do práce byla také zahrnuta analýza polského politického systému od roku 1989, jelikož dílčím cílem práce byla snaha zdůvodnit, proč se Polsko vydalo touto cestou změn, a nalézt možnou souvislost s předchozím vývojem politického systému.

Pro závěrečné vyhodnocení polské demokracie bylo zvoleno porovnání Polska s teorií neliberální demokracie, která byla představena Fareedem Zakariou, a současně aplikování sedmi podstat neliberální demokracie dle Eszter Zalanové. Na základě analýzy v této práci a definování neliberální demokracie Fareedem Zakariou je možné konstatovat, že se Polsko pod vládou strany PiS postupně stává neliberální demokracií. V Polsku jsou sice dodržovány svobodné volby a ochrana základních svobod, avšak míra a charakter změn, ke kterým v této zemi v poslední době dochází, nejsou slučitelné s liberální demokracií. Dle Zakarii jsou liberalismus a demokracie vzájemně propletené pouze v západním politickém systému a v této práci se potvrdila jeho domněnka, že to samé však nemusí fungovat ve zbytku světa. Země, které si vedou dobře ve sféře politických práv, avšak nastávají u nich problémy v oblasti občanských svobod, jsou označovány za neliberální demokracie. Tento fakt je možné demonstrovat nejen na výsledcích Freedom House Indexu pro rok 2016, které byly popsány v poslední kapitole. Hodnota souhrnného skóre za tento rok klesla z 93 na 89. Hodnota politických práv za tento rok zůstala na 1, avšak hodnota občanských svobod klesla na 2. Tento pokles byl odůvodněn narychlo připravovanými právními předpisy a dalšími opatřeními, které prosazovala strana PiS ve snaze zvýšit vliv vlády nad médii, soudnictvím a policií. Organizace Freedom House konstatovala, že se PiS během prvního roku u moci snažila zvýšit svůj vliv nad státními institucemi a zdiskreditovat předchozí koaliční vládu. Kontroverzní iniciativy PiS byly také doprovázeny masovými demonstracemi a kritikami vedenými domácími i mezinárodními skupinami, které se zaměřují na lidská práva. Tímto shrnutím byla současně zodpovězena výzkumná otázka, která se zaměřovala na skutečnost, zda v posledních dvou letech došlo ke změně hodnocení Polska v rámci Freedom House Indexu.

Skutečnost, že na základě analýzy v této práci lze dle Zakariova konceptu označovat Polsko v současné době za neliberální demokracii, byla následně takřka potvrzena aplikováním sedmi podstat neliberální demokracie dle Eszter Zalanové. V mnoha krocích strana PiS následuje maďarského premiéra Viktora Orbána a jeho stranu Fidesz. Právě Orbán určitou dobu tvrdil, že ve své zemi budoval neliberální demokracii.

Na základě analyzování situace týkající se polských parlamentních voleb v roce 2015 bylo možné zčásti potvrdit první bod postupu budování neliberální demokracie v Polsku. V těchto volbách se projevila nespokojenost voličů s předchozí vládou a establishmentem, a tak se po osmi letech rozhodli pro změnu a vládnoucí stranu PO odsunuli na druhé místo. Strana PiS ve volbách zvítězila, podmínka postupu budování neliberální demokracie však není zcela naplněna, jelikož strana ve své předvolební kampani voličům předkládala velice konkrétní sliby, které se věnovaly především snížení věku pro odchod do důchodu a zavedení příspěvku pro rodiny s dětmi. Polsko se volbou této strany vydalo následující cestou změn.

Druhý bod postupu byl potvrzen ve čtvrté kapitole v souvislosti s analyzováním situace týkající se ústavní krize a neustálého novelizování zákona o ústavním soudu ve prospěch vládnoucí strany, neboť polská vláda se těmito zásahy do fungování ústavního soudu snaží demontovat ústavní kontrolu. Ústavní soud tak v Polsku nemůže hrát svou roli jakožto strážce demokracie, právního státu a lidských práv. Druhá část bodu postupu o oslabování institucí zřízených za účelem dohledu nad činností vlády se potvrdila již během prvních hodin po nástupu nové vlády. Vláda Beaty Szydłové totiž ještě v noci odvolala čtyři šéfy tajných služeb, jejichž úkolem je dohlížet nejen nad politickou činností ve státě. Tento krok byl provázen vlnou kritiky.

Ve věci novely zákona o veřejnoprávních médiích je možné potvrdit třetí bod postupu. Jako celek novela útočí na demokratické hodnoty polského systému. Poslanci PiS totiž touto novelou zákona, která ukončila otevřenou soutěž pro členy dozorčích rad a umožnila straně dosazovat vlastní loajální osoby na vedoucí pozice, převzali kontrolu nad státními sdělovacími prostředky. Převzetí kontroly nad veřejnoprávními médii vytváří větší možnosti a dává polské vládě moc nad nastolováním agendy a s tím souvisejícím možným ovlivňováním veřejného mínění. V této záležitosti tak bylo z několika stran kritizováno především narušování svobody sdělovacích prostředků a plurality, které jsou zásadní pro fungování EU.

Čtvrtý bod byl taktéž potvrzen ve čtvrté kapitole v souvislosti s analyzováním situace týkající se polského ekonomického sektoru. Polsko se i v této oblasti vydalo maďarskou cestou. Vládní strana PiS zavedla speciální bankovní daň, což však vedlo ke ztrátě atraktivity u zahraničních investorů. Současně se už od svého zvolení strana snaží převzít kontrolu nad bankami v zemi tím, že stát kupuje akcie bank od zahraničních investorů. Ve výsledku je tak možné konstatovat, že stát postupně přebírá kontrolu nad financemi, zahraničními investory a bankami, což je demonstrováno především formou repolonizace bank. Kroky směrem k repolonizaci nesouvisí jen s bankovním sektorem, ale také s firemním či zemědělským sektorem.

Pátý bod týkající se zdiskreditování opozice byl naplněn hned v několika kapitolách, avšak především v souvislosti s vysvětlováním zástupců vládní většiny, že hlavním účelem pozměňujících aktů, které vláda prosazuje, je napravit chyby provedené předchozím Sejmem. Dle strany PiS byly všechny špatné kroky vykonány PO a úkolem PiS je nyní přijít s efektivním řešením. PiS postupně diskredituje také zahraniční kritiky, kterými jsou například Benátská komise či EU. Nejen vyjádření premiérky Beaty Szydłové, která zmínila, že stanovisko Benátské komise není v žádném případě závazné a stát se nemusí řídit jejími doporučeními nebo dokonce upravovat zákon, jelikož Polsko je nezávislou zemí, samo o sobě svědčí o snaze zdiskreditovat každou instituci, která se nechvalně vyjádří k situaci, jež se v Polsku v současné době odehrává.

Tímto se dostáváme také k naplnění šestého bodu, který hlásá vytvoření jednoho nebo více nepřátel. PiS označuje za svého nepřítele především EU, která dle strany nemá právo vměšovat se do vnitřních záležitostí země. Negativní postoj PiS k EU, především k demokratickým hodnotám celé EU, přinesl pouze izolaci a ztrátu polské pozice v tomto společenství. Nepřítelem vládnoucí strany se stala také skupina devíti polských organizací, která na začátku prosince 2015 zaslala Benátské komisi dopis, v němž žádala o přezkoumání změn, ke kterým došlo v souvislosti s ústavním soudem. V neposlední řadě se nepřítelem PiS stala opoziční strana PO, která se údajně snaží svou kritikou podryvat postavení PiS ve státě.

Mimo tyto body Eszter Zalanové byla v Polsku současně schválena také novela zákona o policejním dohledu, která zčásti narušuje základní podstaty liberální demokracie. V platnost totiž vstoupila nová pravidla, která rozšiřují možnosti policejního dohledu. Účelem novely je právo shromažďovat telekomunikační, internetové a poštovní

údaje. Nové policejní pravomoci byly kritizovány především z důvodu možného ohrožování práv občanů na soukromí.

Dosud jediným bodem, který stále nebyl naplněn, je sedmý a zároveň poslední bod postupu budování neliberální demokracie, jenž se věnuje přepsání volebních pravidel. Tento krok však může strana PiS ještě v průběhu svého následujícího období vlády naplnit. Pokud bychom měli celou situaci sumarizovat, tak se v případě Polska nejednalo až tak o rok vlády Beaty Szydłové, jako o rok výlučné pravomoci Jarosława Kaczyńskiego. K realizování jeho moci bylo samozřejmě zapotřebí také postavení prezidenta Andrzeje Dudy a premiérky Beaty Szydłové. Můžeme však souhrnně konstatovat, že v závislosti na splnění šesti ze sedmi hlavních bodů Eszter Zalanové o budování neliberální demokracie je možné označovat Polsko v současné době za neliberální demokracii.

Všechny výše uvedené změny byly provedeny v průběhu jednoho roku vlády PiS. Bude tedy zajímavé sledovat následující vývoj v Polsku, který může postupem času znamenat také možnost, že po případném převzetí moci jinou stranou či koalicí po následujících volbách se bude o nynějším vládnutí PiS hovořit jako o anomálii v polském politickém systému. Druhou možností je Zakariova vize, že se postupem času může ukázat, že západní liberální demokracie není pro některé země na demokratické cestě cílem, ale pouze jednou z mnoha možných alternativ. Vše však záleží na následujícím vývoji, který již není součástí této práce.

Shrnutím všech kroků, které byly prosazeny vládou Beaty Szydłové a stranou PiS od parlamentních voleb v roce 2015, byla současně zodpovězena hlavní výzkumná otázka, která se zaměřovala na zjištění skutečnosti, nakolik Polsko naplňuje prvky neliberální demokracie. V úvodu bylo rovněž stanoveno několik dalších výzkumných otázek, které je nyní možné zodpovědět. *Je možné pozorovat míru podobnosti a vlivu Jarosława Kaczyńskiego při výkonu pozice premiéra v letech 2006–2007 na jedné straně a v jeho současné pozici předsedy strany PiS na straně druhé?* Odpověď na tuto otázku je možné zčásti nalézt srovnáním základních poznatků druhé a čtvrté kapitoly. Roky 2005 a 2015 si byly v několika záležitostech podobné. V obou těchto letech se konaly současně jak parlamentní, tak prezidentské volby, ve kterých v obou případech voliči vyžadovali změnu formou odstranění establishmentu, a proto byl zvolen prezident i premiér ze strany PiS. K porovnání efektivity výkonu dvou různých postů, které Jarosław Kaczyński zastával v letech 2006–2007 a posléze vykonává nyní, je možné říci, že kroky, které

Kaczyński podnikal z pozice premiéra, koná paradoxně v mnohem větší míře v současnosti z pozice předsedy strany PiS, ze které má významnou moc ovlivňovat nynější vládu Beaty Szydłové.

Jednu z podobností lze vidět v situaci, kdy zástupci PiS v době vlády Jaroslawa Kaczyńského nabízeli vyšší posty ve státní a veřejné správě výměnou za vyjádření podpory vládě. Tato skutečnost se opakuje i v současnosti během vlády Beaty Szydłové, která v průběhu výkonu své pozice postupně získává pravomoci dosazovat vlastní loajální osoby do významných pozic. Jedná se například o situace týkající se odvolání čtyř šéfů tajných služeb, záležitostí ve věci odvolání a následné volby pěti ústavních soudců a současně také o pravomoc jmenovat a odvolávat představitele veřejnoprávních médií, která přešla na ministra státní pokladny.

Dále práce vycházela z následujících otázek: *K jakým změnám došlo během vlády Beaty Szydłové? Jak na tyto změny reaguje opozice? Jak na tyto změny reagují nezávislé subjekty v Polsku a zahraničí?* Tyto tři otázky byly již takřka zodpovězeny výše při sumarizování aplikování sedmi podstat neliberální demokracie dle Eszter Zalanové. Ve zkratce tedy během vlády Beaty Szydłové zprvu došlo k odvolání šéfů tajných služeb, následně k novelizování zákonů o ústavním soudu, o veřejnoprávních médiích, o policejním dohledu a stát také postupně přebírá kontrolu nad financemi, zahraničními investory a bankami. Během vlády PiS nebyly prosazovány pouze kontroverzní novely, ale strana naplnila i své dva předvolební sliby. Jednalo se o snížení věku odchodu do důchodu a zavedení příspěvku pro rodiny s dětmi. Ke kontroverzním krokům vlády se opozice staví především prostřednictvím silné kritiky a častého podávání návrhů k ústavnímu soudu pro ověření těchto ustanovení. Reakce nestranných a nezávislých polských subjektů je velmi podobná reakcím opozice. Několik polských lidskoprávních organizací kritizuje počínání vlády Beaty Szydłové a některé současně zasílají dopisy Benátské komisi z důvodu žádostí o vyšetření stavu právního státu v Polsku. Hlavními zahraničními kritiky se staly především EU a Benátská komise, které po několikanásobném monitorování situace zasílají Polsku usnesení a stanoviska, jež poukazují na nedostatky polského právního státu a demokracie a vyzývají k urychlenému řešení těchto problémů. Polská vláda však na tyto výzvy nereaguje.

Aby bylo možné zodpovědět další výzkumné otázky, věnovala se pátá kapitola skutečnosti, jak se k celé situaci v Polsku staví společnost. V návaznosti na hodnocení postojů polských občanů k demokracii je z dlouhodobého hlediska možné konstatovat, že

polský národ spíše souhlasí s tvrzením, že demokracie je lepší než jakákoli jiná forma vládnutí. Pozitivnější vnímání tohoto tvrzení bylo vysledováno i v období vlády Beaty Szydłové, kdy je demokracie stále vysoce podporována, avšak zároveň se mírně zvyšuje také procento nesouhlasu s tímto tvrzením. V Polsku byla v té době také vyzorována nejnižší úroveň politického odcizení od přechodu k demokracii.

Z dlouhodobého hlediska byla taktéž hodnocena míra spokojenosti občanů s fungováním polské demokracie. Můžeme konstatovat, že se toto hodnocení od roku 1993 proměňovalo v závislosti na konkrétních vládách a událostech. Je však zjevné, že od nástupu vlády Beaty Szydłové je možné pozorovat nárůst nespokojenosti s fungováním demokracie, což je pravděpodobně zapříčiněno kroky této vlády a jejími útoky na hlavní podstaty liberální demokracie.

V souvislosti s hodnocením výkonnosti Sejmu bylo zjištěno, že za zkoumané období si více než polovina polských občanů myslí, že současní poslanci vykonávají svou práci špatně. Nízké hodnocení práce poslanců poukazuje na stabilní nedůvěru v Sejm a jeho praktiky. Toto hodnocení je však dlouhodobé a ve své podstatě na něj obvykle nemá zásadní vliv ani složení Sejmu. Polsko v dlouhodobém poklesu důvěry v dolní komoru není osamělý případ a tento jev je možné nalézt také v dalších zemích střední a východní Evropy.

Důvěřují občané vládě Beaty Szydłové i přes kontroverzní kroky vykonané touto vládou? Odpověď na tuto výzkumnou otázku lze rovněž nalézt v páté kapitole. V průměru takřka třetina občanů se ve zkoumaném období označuje za podporovatele této vlády, třetina za odpůrce a třetina občanů se označuje za neutrální ve vztahu k této vládě. I přesto, že se hodnoty někdy mírně proměňují, pravděpodobně v závislosti na míře některých kontroverzních kroků vlády, souhrnně lze říci, že procento podporovatelů je ve zkoumaném období vždy mírně vyšší než procento odpůrců, a současně se stále pohybuje v rozmezí procent, které získala strana PiS (37,58 %) v parlamentních volbách v říjnu 2015. I přes kontroverze provázející vládu zůstává její podpora poměrně stabilní.

Z hlediska hodnocení tří politiků strany PiS zapojených do většiny neústavních kroků získává již dlouhodobě nejvyšší důvěru prezident Andrzej Duda. Důvěra v Beatu Szydłovou má spíše stoupající tendenci. Celkově můžeme říci, že se v případě premiérky Beaty Szydłové občané nezaměřují na problémy spojené s touto vládou a tak premiérku nadále podporují, čímž dávají současně najevo souhlas s jejími názory a způsobem vedení

a směřování polské politické scény. Jarosław Kaczyński jako předseda strany PiS je dlouhodobě označován za politika s jedním z nejnižších hodnocení důvěry. Kaczyński je negativně hodnocen nejen veřejností, ale také médii. Zde lze spatřovat kolektivní vědomí Poláků, že za veškerými rozhodnutími vlády stojí právě Kaczyński.

V současnosti nemá problém s demokracií pouze Polsko, ale i ostatní evropské státy se potýkají s dalším problémem narušování demokracie populismem, který se dále rozšiřuje a prohlubuje. Zvýšení dynamiky nedemokratických změn v členských státech je jedním ze způsobů vyjádření ztráty hlavní podstaty evropské integrace, ale také příznakem vážného poklesu víry ve stabilitu a perspektivu západního modelu demokratického kapitalismu. EU by proto měla přijít s efektivnějším a hlubším řešením, jež by zachovalo hodnoty liberální demokracie ve všech členských státech.

V návaznosti na závěry je možné podotknout také jeden obsahový limit této diplomové práce. Větší počet právních předpisů a výroků využitých pro pochopení souvislostí některých událostí spojovaných s vládou strany PiS je dostupný pouze v polském jazyce. V některých případech proto není možné detailněji porozumět a využít tyto zdroje k hlubší analýze.

Zároveň je také možné zhodnotit relevantnost použité literatury. K tématu demokracie bylo publikováno dostatečné množství relevantní literatury jak v českém, tak cizím jazyce. Z použité literatury je vhodné vyzdvihnout dvě Kubátovy publikace *Politika v Polsku po roce 1989: volby, volební systémy a jejich politické konsekvence* a *Demokracie v Polsku: Politický systém Polské republiky (1989–2005)*, které poskytují důležité informace o vývoji polského politického systému od roku 1989, což mi pomohlo k vytvoření si základního náhledu na danou problematiku. Současně je důležité zdůraznit důležitost a přínosnost článků *The Rise of Illiberal Democracy* Fareeda Zakarii a *How to build an illiberal democracy in the EU* Eszter Zalanové, v nichž jsem našla inspiraci k vytvoření základního teoretického rámce pro tuto práci. Zdroje využitě v praktické části jsou převážně cizojazyčné, jelikož české zdroje nejsou prozatím dostatečně detailně zpracované. Literatura a prameny využitě v této práci byly vybrány vhodně, neboť informace z nich získané pomohly k naplnění stanovených cílů práce a současně k zodpovězení všech zvolených výzkumných otázek.

Tato práce se jeví jako přínosná pro čtenáře zaměřujícího se na problematiku a současný vývoj polského politického systému. Zároveň v této souvislosti nalézáme

reálný nedostatek českých publikací věnujících se vývoji polského politického systému, což se jeví jako vhodný záměr budoucího výzkumu. Výzkum by mohl být zaměřen na detailní analýzu proměn polského stranického systému od počátku 21. století v návaznosti na Kubátovy deskriptivní a analytické publikace. Další možný výzkum by bylo vhodné zaměřit na celkovou detailní analýzu polské ústavní krize či vývoje stavu demokracie v Polsku a jiných zemích v návaznosti na tuto diplomovou práci.

Prameny a literatura

Antoszewski, Andrzej. 1996. „Cultural Determinants of Electoral Behaviour in Postcommunist Poland.“ Pp. 161–178 in Andrzej W. Jabłoński, Gerd Meyer. *The Political Culture of Poland in Transition*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.

Applebaum, Anne. „Illiberal democracy comes to Poland.“ *The Washington Post*, 22. 12. 2016 (online). Dostupné z: <https://www.washingtonpost.com/news/global-opinions/wp/2016/12/22/illiberal-democracy-comes-to-poland/?utm_term=.da8ce04a628c> (22. 3. 2017)

Aristoteles. 1998. *Politika*. Praha: Rezek.

Beetham, David. 1994. *Defining and Measuring Democracy*. London: Sage Publishing.

Benoit, Kenneth, Hayden, Jacqueline. 2004. „Institutional Change and Persistence: The Evolution of Poland's Electoral System, 1989–2001.“ *The Journal of Politics* 66 (2): 396–427. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/10.1111/j.1468-2508.2004.00157.x?seq=1#page_scan_tab_contents> (27. 10. 2016)

Berendt, Joanna. 2017. „Opposition Party in Poland Ends Monthlong Occupation of Parliament.“ *The New York Times*, 12. 1. 2017 (online). Dostupné z: <<https://www.nytimes.com/2017/01/12/world/europe/poland-parliament-protest-opposition.html>> (2. 2. 2017)

Best, Heinrich, Higley, John. 2010. *Democratic Elitism: New Theoretical and Comparative Perspectives*. Leiden: Brill.

Biskupski, M. B. B., Pula, James S., Wróbel, Piotr J. 2010. *The Origins of Modern Polish Democracy*. Ohio: Ohio University Press.

Bílek, Jaroslav. 2015. „Hybridní režimy jako svébytná kategorie politických režimů: Komparace vybraných přístupů.“ *Středoevropské politické studie* 17 (2): 212–233. Dostupné z: <<https://journals.muni.cz/cepsr/article/download/4416/3464>> (20. 10. 2016)

Bollen, Kenneth A., Paxton, Pamela. 2000. „Subjective Measures of Liberal Democracy.“ *Comparative Political Studies* 33 (1): 58–86. Dostupné z: <http://www.irss.unc.edu/content/pdf/Bollen_Paxton_2000.pdf> (21. 10. 2016)

- Bugarič, Bojan, Ginsburg, Tom. 2016. „Courts vs. Autocrats in Post-Communist Europe.“ *Journal of Democracy* 27 (3). Dostępne z: <<http://www.journalofdemocracy.org/>> (6. 10. 2016)
- Burnetko, Krzysztof. 2015. „Tak PiS przejmuję kolejne instytucje państwa.“ *Polityka.pl*, 19. 11. 2015 (online). Dostępne z: <<http://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/kraj/1641211,1,tak-pis-przejmuje-kolejne-instytucje-panstwa.read>> (27. 1. 2017)
- Cabada, Ladislav. 2008. *Komparace politických systémů III. - Nové demokracie střední a východní Evropy*. Praha: Oeconomica.
- CBOS. 2016. „Opinie o demokracji.“ *Cbos.pl*, lipiec 2016 (online; Pdf). Dostępne z: <http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2016/K_100_16.PDF> (7. 2. 2017)
- CBOS. 2016. „Opinie o działalności parlamentu, prezidenta i Trybunału Konstytucyjnego.“ *Cbos.pl*, grudzień 2016 (online; Pdf). Dostępne z: <http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2016/K_171_16.PDF> (7. 2. 2017)
- CBOS. 2016. „Stosunek do rządu w grudniu.“ *Cbos.pl*, grudzień 2016 (online; Pdf). Dostępne z: <http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2016/K_173_16.PDF> (8. 2. 2017)
- CBOS. 2016. „Zaufanie do polityków w grudniu.“ *Cbos.pl*, grudzień 2016 (online; Pdf). Dostępne z: <http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2016/K_176_16.PDF> (8. 2. 2017)
- Centrum Edukacji Obywatelskiej. „Powoływanie i odwoływanie rządu.“ *Ceo.org.pl*, (Pdf; online). Dostępne z: <http://www.ceo.org.pl/sites/beta.serwisceo.nq.pl/files/EPiO/davBinary/Materialy_Biblioteka/Scenariusze/EPIO/Ustroj%20RP/Lekcja%204Powowanie%20i%20odwo%20B3ywanie%20rządu.pdf> (3. 11. 2016)
- Cianciara, Agnieszka K. 2009. „The European Policy of Donald Tusk’s Government.“ *The Institute of Public Affairs* 93 (8): 1–12. Dostępne z: <<http://www.isp.org.pl/files/630252560327361001238678141.pdf>> (12. 11. 2016)
- Ciński, Jan. 2015. „New media law gives Polish government fuller control.“ *Politico.eu*, 31. 12. 2015 (online). Dostępne z: <<http://www.politico.eu/article/poland-crisis-constitution-kaczynski-duda/>> (31. 1. 2017)

Collier, David, Levitsky, Steven. 1997. „Democracy with Adjectives: Conceptual Innovation in Comparative Research.“ *Cambridge University Press* 49 (3), 430–451. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/25054009> (18. 2. 2016)

Council of Europe. 2016. „Opinion no. 833/2015 – OPINION ON AMENDMENTS TO THE ACT OF 25 JUNE 2015 ON THE CONSTITUTIONAL TRIBUNAL OF POLAND.“ Dostupné z: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2016\)001-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2016)001-e) (15. 4. 2016)

Council of Europe. 2016. „Opinion no. 839/2016 – OPINION ON THE ACT OF 15 JANUARY 2016 AMENDING THE POLICE ACT AND CERTAIN OTHER ACTS.“ Dostupné z: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2016\)012-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2016)012-e) (1. 2. 2017)

Council of Europe. 2016. „Opinion 860/2016 - OPINION ON THE ACT ON THE CONSTITUTIONAL TRIBUNAL.“ Dostupné z: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2016\)026-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2016)026-e) (31. 1. 2017)

Csillag, Tomás, Szelényi, Iván. 2015. „Drifting from Liberal Democracy: Traditionalist/Neo-conservative Ideology of Managed Illiberal Democratic Capitalism in Post-communist Europe.“ *East European Journal of Society and Politics* 1 (1): 18–48. Dostupné z: <http://intersections.tk.mta.hu> (4. 10. 2016)

Dahl, Robert A. 2001. *O demokracii: původce pro občany*. Praha: Portál.

Davies, Christian. 2016. „Poland exhumes president Lech Kaczyński's remains.“ *The Guardian*, 14. 11. 2016 (online). Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2016/nov/14/poland-exhumes-presidents-lech-kaczynski-remains> (4. 2. 2017)

Davies, Norman. 2003. *Polsko. Dějiny národa ve středu Evropy*. Praha: Prostor.

Dawson, James, Hanley, Seán. 2016. „East Central Europe: The Fading Mirage of the ‘Liberal Consensus’.“ *Journal of Democracy* 27 (1). Dostupné z: <http://www.journalofdemocracy.org/article/what%E2%80%99s-wrong-east-central-europe-fading-mirage-%E2%80%9Cliberal-consensus%E2%80%9D> (5. 10. 2016)

Diamond, Larry Jay. 2002. „Thinking About Hybrid Regimes.“ *Journal of Democracy* 13 (2): 21–35. Dostępne z: <<http://muse.jhu.edu/article/17195>> (19. 10. 2016)

Domański, Henryk. 2008. „A New Dimension of Social Stratification in Poland? Class Membership and Electoral Voting in 1991-2001.“ *European Sociological Review* 24 (2): 169–182. Dostępne z: <<http://www.jstor.org/stable/25209151>> (27. 10. 2016)

Druk nr 1590. Przedstawiony przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej projekt ustawy o Trybunale Konstytucyjnym. *Sejm.gov.pl*, 10. 7. 2013 (online; Pdf). Dostępne z: <<http://orka.sejm.gov.pl/Druki7ka.nsf/0/699F4137C13BF1E7C1257BB1004B2874/%24File/1590.pdf>> (15. 12. 2016)

Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. 2015. „Warszawa, dnia 7 stycznia 2016 r. Poz. 25 USTAWA z dnia 30 grudnia 2015 r. o zmianie ustawy o radiofonii i telewizji.“ *Krrit.gov.pl*, 8. 1. 2016 (online; Pdf). Dostępne z: <http://www.krrit.gov.pl/Data/Files/_public/Portals/0/ustawy/d2016000002501.pdf> (31. 1. 2017)

Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. 2016. „USTAWA z dnia 11 marca 2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw.“ *Dziennikustaw.gov.pl*, 1. 4. 2016 (online; Pdf). Dostępne z: <<http://dziennikustaw.gov.pl/DU/2016/0437>> (2. 2. 2017)

Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. 2016. „Ustawa z dnia 30 listopada 2016 r. o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym.“ *Dziennikustaw.gov.pl*, 19. 12. 2016 (online; Pdf). Dostępne z: <<http://dziennikustaw.gov.pl/DU/2016/2072>> (3. 2. 2017)

Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. 2016. „Ustawa z dnia 30 listopada 2016 r. o statusie sędziów Trybunału Konstytucyjnego.“ *Dziennikustaw.gov.pl*, 19. 12. 2016 (online; Pdf). Dostępne z: <<http://dziennikustaw.gov.pl/DU/2016/2073>> (3. 2. 2017)

Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. 2016. „Warszawa, dnia 1 sierpnia 2016 r., Poz. 1157 USTAWA z dnia 22 lipca 2016 r. o Trybunale Konstytucyjnym.“ *Dziennikustaw.gov.pl*, 1. 8. 2016 (online; Pdf). Dostępne z: <<file:///D:/Sta%C5%BEen%C3%A9%20soubory/D2016000115701.pdf>> (30. 1. 2017)

- Easton, Adam. 2016. „Smolensk plane crash: Polish late president's body exhumed.“ *BBC*, 15. 11. 2016 (online). Dostupné z: <<http://www.bbc.com/news/world-europe-37978899>> (4. 2. 2017)
- Evropský parlament. 2016. „Situace v Polsku: Usnesení Evropského parlamentu ze dne 13. dubna 2016 o situaci v Polsku (2015/3031(RSP)).“ *Europarl.europa.eu*, 13. 4. 2016 (online; Pdf). Dostupné z: <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TA+P8-TA-2016-0123+0+DOC+PDF+V0//CS>> (30. 1. 2017)
- Evropský parlament. 2016. „Usnesení Evropského parlamentu ze dne 14. září 2016 o nedávném vývoji v Polsku a jeho dopadu na základní práva, jak je stanoví Listina základních práv Evropské unie (2016/2774(RSP)).“ *Europarl.europa.eu*, 14. 9. 2016 (online; Pdf). Dostupné z: <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TA+P8-TA-2016-0344+0+DOC+PDF+V0//CS>> (30. 1. 2017)
- Fiszer, Józef M. 2016. „From Political Transformation to Europeanization and Democracy in the New European Union Member States: An Attempt to Review Results.“ *Polish Sociological Review* 3 (195): 373–388. Dostupné z: <<http://polish-sociological-review.eu/wp-content/uploads/2016/09/From-Political-Transformation-to-Europeanization-and-Democracy-in-the-New-European-Union-Member-States-An-Attempt-to-Review-Results.pdf>> (22. 1. 2017)
- Florkiewicz, Pawel. 2016. Polish opposition keeps blocking parliament in standoff with government.“ *Reuters*, 17. 12. 2016 (online). Dostupné z: <<http://www.reuters.com/article/us-poland-politics-idUSKBN14609E>> (2. 2. 2017)
- Flynn, Jeffrey. 2004. „Communicative Power in Habermas’s Theory of Democracy.“ *European Journal of Political Theory* 3 (4): 433–454. Dostupné z: <http://faculty.fordham.edu/jeflynn/Flynn_Communicative_Power.pdf> (21. 10. 2016)
- Forestiere, Carolyn. 2010. „Political Volatility and Governance in East Central Europe.“ *Slavic Review* 69 (4): 903–924. Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/27896142>> (27. 10. 2016)
- Foy, Henry. 2015. „Duda presidential victory stuns Poland.“ *The Financial Times*, 25. 5. 2015 (online). Dostupné z: <<https://www.ft.com/content/b72a065a-02d4-11e5-8333-00144feabdc0>> (15. 12. 2016)

- Frączyk, Jacek. 2016. „Repolonizacja banków staje się faktem. Wystarczy przejąć Pekao, by odzyskać kontrolę w sektorze.“ *Money.pl*, 11. 11. 2016 (online). Dostępne z: <<http://www.money.pl/banki/wiadomosci/artykul/repolonizacja-bankow-pekao-pzu-raiffeisen,230,0,2188006.html>> (24. 2. 2017)
- Freedom House. 2016. „Freedom in the World 2016.“ *Freedomhouse.org*, (online; Pdf). Dostępne z: <https://freedomhouse.org/sites/default/files/FH_FITW_Report_2016.pdf> (11. 2. 2017)
- Freedom House. 2017. „Freedom in the World 2017.“ *Freedomhouse.org*, (online). Dostępne z: <<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/freedom-world-2017>> (11. 2. 2017)
- Freedom House. „About us. About Freedom House.“ a „Methodology.“ *Freedomhouse.org*, (online). Dostępne z: <<https://freedomhouse.org/about-us>> (11. 2. 2017)
- Gocłowski, Marcin, Goettig, Marcin. 2016. „Thousands of Poles protest against planned abortion ban.“ *Reuters*, 3. 10. 2016 (online). Dostępne z: <<http://www.reuters.com/article/us-poland-abortion-idUSKCN12318U>> (3. 2. 2017)
- Goňcová, Marta. 2010. *Krize demokracie ve 20. století a Evropa*. Brno: Masarykova univerzita.
- Goňcová, Marta, Lysý, Jozef, Rybář, Radovan a kol. 2013. *Občan a občanská společnost*. Brno: Muni Press.
- Gwiazda, Anna. 2016. *Democracy in Poland: representation, participation, competition and accountability since 1989*. New York: Routledge.
- Habermas, Jürgen, Shapiro, Ian. 2002. *Teorie demokracie dnes*. Praha: Filosofia.
- Held, David. 2006. *Models of Democracy*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Helsińska Fundacja Praw Człowieka. „Historia.“ *Hfhr.pl*. Dostępne z: <<http://www.hfhr.pl/fundacja/historia/>> (15. 12. 2016)
- Hloušek, Vít, Kopeček, Lubomír, Šedo, Jakub. 2011. *Politické systémy*. Brno: Barrister & Principal.

Chan, Kenneth Ka-Lok. 1995. „Poland at the Crossroads: The 1993 General Election.“ *Europe-Asia Studies* 47 (1): 123–145. Dostępne z: <<http://www.jstor.org/stable/153196>> (31. 10. 2016)

Chwalba, Andrzej. 2009. *Polsko 1989–2008: Dějiny současnosti*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Internetowy System Aktów Prawnych. 1991. „Obwieszczenie państwowej komisji wyborczej z dnia 31 października 1991 r. o wynikach wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, przeprowadzonych w dniu 27 października 1991 r.“ *Isap.sejm.gov.pl*, 31. 10. 1991 (online). Dostępne z: <<http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WMP19910410288>> (25. 3. 2017)

Internetowy System Aktów Prawnych. 1993. „Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 23 września 1993 r. o wynikach wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej przeprowadzonych w dniu 19 września 1993 r.“ *Isap.sejm.gov.pl*, 23. 9. 1993 (online). Dostępne z: <<http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WMP19930500470>> (25. 3. 2017)

Internetowy System Aktów Prawnych. 1997. „Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 25 września 1997 r. o wynikach wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej przeprowadzonych w dniu 21 września 1997 r.“ *Isap.sejm.gov.pl*, 25. 9. 1997 (online). Dostępne z: <<http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WMP19970640620>> (25. 3. 2017)

Internetowy System Aktów Prawnych. 2001. „Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 26 września 2001 r. o wynikach wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej przeprowadzonych w dniu 23 września 2001 r.“ *Isap.sejm.gov.pl*, 26. 9. 2001 (online). Dostępne z: <<http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20011091186>> (25. 3. 2017)

Internetowy System Aktów Prawnych. 2016. „Ustawa z dnia 30 grudnia 2015 r. o zmianie ustawy o służbie cywilnej oraz niektórych innych ustaw.“ *Isap.sejm.gov.pl*, 23. 1. 2016 (online). Dostępne z: <<http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20160000034>> (2. 2. 2017)

„INTERVIEW-Luxembourg minister warns Poland against path to dictatorship.“ *Reuters.com*, 23. 12. 2015 (online). Dostępne z: <<http://uk.reuters.com/article/poland-constitution-eu-idUKL8N14C1YC20151223>> (30. 1. 2017)

Janda, Kenneth, Berry, Jeffrey M., Goldman, Jerry. 1989. *The Challenge of Democracy*. Boston: Houghton Mifflin.

Kaczyński, Piotr Maciej. 2011. „Polish Council Presidency 2011: Ambitions and Limitations.“ *Swedish Institute for European Policy Studies*. Dostępne z: <<https://www.ceps.eu/system/files/book/2011/12/Polish%20Council%20Presidency.pdf>> (13. 11. 2016)

Kallius, Annastiina, Monterescu, Daniel, Rajaram, Prem Kumar. 2016. „Immobilizing mobility: Border ethnography, illiberal democracy, and the politics of the ‚refugee crisis‘ in Hungary.“ *American Ethnologist* 43 (1): 25–37. Dostępne z: <<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/amet.12260/abstract>> (20. 10. 2016)

Kaminski, Marek M. 2001. „Coalitional Stability of Multi-Party Systems: Evidence from Poland.“ *American Journal of Political Science* 45 (2): 294-312. Dostępne z: <<http://www.jstor.org/stable/2669342>> (27. 10. 2016)

Kancelaria Sejmu. 2016. „USTAWA z dnia 10 czerwca 2016 r. o działaniach antyterrorystycznych.“ *Sejm.gov.pl*, 2. 7. 2016 (online). Dostępne z: <<http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20160000904>> (2. 2. 2017)

Kancelaria Sejmu. 2016. „USTAWA z dnia 15 stycznia 2016 r. o zmianie ustawy o Policji oraz niektórych innych ustaw.“ *Sejm.gov.pl*, 7. 2. 2016 (online). Dostępne z: <<http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20160000147>> (1. 2. 2017)

Kelemen, R. Daniel, Blauburger, Michael. 2016. „Introducing the debate: European Union safeguards against member states’ democratic backsliding.“ *Journal of European Public Policy*. Dostępne z: <<http://dx.doi.org/10.1080/13501763.2016.1229356>> (6. 10. 2016)

Kojzar, Katarzyna. 2016. „Para prezydencka została ponownie pochowana na Wawelu.“ *Gazeta Krakowska*, 18. 11. 2016 (online). Dostępne z: <<http://www.gazetakrakowska.pl/archiwum/a/para-prezydencka-zostala-ponownie-pochowana-na-wawelu-zdjecia-wideo,11476370/>> (4. 2. 2017)

- „Komorowski přiznal porážku, polským prezidentem je Andrzej Duda.“ *ČT24*, 25. 5. 2015 (online). Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/1531010-komorowski-priznal-porazku-polskym-prezidentem-je-andrzej-duda>> (15. 12. 2016)
- Kopeček, Lubomír. 2001. „Reflexe parlamentních voleb v Polsku (2001).“ *Středoevropské politické studie* 3 (4). Dostupné z: <<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=64>> (7. 11. 2015)
- Kostrzewski, Leszek. 2016. „Sejm przegłosował obniżenie wieku emerytalnego. Będzie wcześniej i biedniej.“ *Wyborcza.pl*, 17. 11. 2016 (online). Dostupné z: <<http://wyborcza.pl/7,75398,20987564,sejm-przeglosowal-obnizenie-wieku-emerytalnego-bedzie.html>> (2. 2. 2017)
- Kostrzewski, Leszek, Miączyński, Piotr. 2016. „"500 plus" podpisane. Ani nie spełni celu socjalnego, ani nie zwiększy diety.“ *Wyborcza.pl*, 17. 2. 2016 (online). Dostupné z: <<http://wyborcza.pl/1,155290,19638677,500-plus-ani-nie-spelni-celu-socjalnego-ani-nie-zwiekszy.html>> (10. 2. 2017)
- Koźmiński, Paweł. 2015. „Zmiany w służbach specjalnych pod osłoną nocy. PiS tłumaczy: Każda minuta funkcjonowania tych osób...“ *Wyborcza.pl*, 19. 11. 2015 (online). Dostupné z: <<http://wyborcza.pl/1,75398,19211198,zmiany-w-sluzbach-specjalnych-pod-oslona-nocy-pis-tlumaczy.html>> (27. 1. 2017)
- Kubát, Michal. 2000. *Politika v Polsku po roce 1989: volby, volební systémy a jejich politické konsekvence*. Praha: Karolinum.
- Kubát, Michal. 2004. *Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy*. Praha: Eurolex Bohemia.
- Kubát, Michal. 2005. *Demokracie v Polsku: Politický systém Polské republiky (1989–2005)*. Praha: Slon.
- Kubát, Michal. 2009. „Racionalizace parlamentního režimu: Polské zkušenosti jako poučení nejen pro českou politiku.“ *Politologický časopis* 15 (2): 131–147. Dostupné z: <<https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=211860>> (28. 10. 2016)
- Kublik, Agnieszka. 2015. „Teraz media rządowe. Co zmienia PiS w ustawie o mediach publicznych?“ *Wyborcza.pl*, 30. 12. 2015 (online). Dostupné z: <<http://wyborcza.pl/1,75248,19407883,teraz-media-rzadowe-co-zmienia-pis-w-ustawie-o-mediach-publicznych.html>> (31. 1. 2017)

- Kulish, Nicholas, Barry, Ellen, Pietrowski, Michal. 2010. „Polish President Dies in Jet Crash in Russia.“ *The New York Times*, 10. 4. 2010 (online). Dostępne z: <<http://www.nytimes.com/2010/04/11/world/europe/11poland.html>> (13. 11. 2016)
- Kuninski, Miłowit. 1997. „Liberalism in Poland: What Is Left?“ *Studies in East European Thought* 49 (4): 241–257. Dostępne z: <<http://www.jstor.org/stable/20099652>> (27. 10. 2016)
- Kwiatkowski, Michał. 2016. „Kontrowersje nowelizacji ustawy o policji. Debata [WYBORCZA NA ŻYWO].“ *Wyborcza.pl*, 17. 3. 2016 (online). Dostępne z: <<http://lodz.wyborcza.pl/lodz/1,35153,19784005,kontrowersje-nowelizacji-ustawy-o-policji-debata-wyborcza.html>> (1. 2. 2017)
- Levitsky, Steven, Way, Lucan A. 2002. „The Rise of Competitive Authoritarianism.“ *Journal of Democracy* 13 (2): 51–65. Dostępne z: <http://scholar.harvard.edu/levitsky/files/SL_elections.pdf> (22. 10. 2016)
- Łukaszewicz, Agata. 2016. „Sejm uchwalił zmiany w ustawie o policji.“ *Rp.pl*, 18. 1. 2016 (online). Dostępne z: <<http://www.rp.pl/Mundurowi/301189976-Sejm-uchwalil-zmiany-w-ustawie-o-policji.html#ap-1>> (1. 2. 2017)
- Maćków, Jerzy. 2009. *Autoritarismus in Mittel- und Osteuropa*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Mahony, Honor. 2014. „Orban wants to build 'illiberal state'.“ *Euobserver.com*, 28. 6. 2014 (online). Dostępne z: <<https://euobserver.com/political/125128>> (23. 10. 2016)
- Marcinkiewicz, Kamil, Stegmaier, Mary. 2016. „The parliamentary election in Poland, October 2015.“ *Electoral Studies* 2016 (1–4): 221–224. Dostępne z: <https://www.researchgate.net/publication/290220555_The_parliamentary_election_in_Poland_October_2015> (17. 10. 2016)
- Markowski, Radoslaw. 2006. „The polish elections of 2005: Pure chaos or a restructuring of the party system?“ *West European Politics* 29 (4): 814–832. Dostępne z: <<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01402380600842452?src=recsys&journalCode=fwep20>> (11. 11. 2016)

Markowski, Radoslaw. 2008. „The 2007 Polish Parliamentary Election: Some Structuring, Still a Lot of Chaos.“ *West European Politics* 31 (5): 1055–1068. Dostępne z:

<<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01402380802234763?journalCode=fwep20>> (12. 11. 2016)

„Martin Schulz: Sytuacja w Polsce jak zamach stanu. Potrzebna jest debata w PE.“ *Dziennik.pl*, 14. 12. 2015 (online). Dostępne z:

<<http://wiadomosci.dziennik.pl/swiat/artykuly/508115,martin-schulz-porownal-sytuacje-w-polsce-do-zamachu-stanu.html>> (31. 1. 2017)

Matthes, Claudia-Yvette, Markowski, Radoslaw, Bönker, Frank. 2015. „2015 Poland Report.“ *Sustainable Governance Indicators*. Dostępne z: <http://www.sgi-network.org/docs/2015/country/SGI2015_Poland.pdf> (13. 11. 2016)

Menocal, Alina Rocha, Fritz, Verena, Rakner, Lise. 2008. „Hybrid regimes and the challenges of deepening and sustaining democracy in developing countries.“ *South African Journal of International Affairs* 15 (1): 29–40. Dostępne z:

<<https://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/4160.pdf>> (19. 10. 2016)

Merkel, Wolfgang. 1999. *Systemtransformation/ Eine Einführung in die Theorie und Empirie der Transformationsforschung*. Stuttgart: UTB.

Merkel, Wolfgang. 2004. „Embedded and Defective Democracies.“ *Democratization* 11 (5): 33–58. Dostępne z:

<https://www.wzb.eu/sites/default/files/personen/merkel.wolfgang.289/merkel_embedded_and_defective_democracies.pdf> (18. 2. 2016)

Merkel, Wolfgang. 2008. „Plausible Theory, Unexpected Results: The Rapid Democratic Consolidation in Central and Eastern Europe.“ *International Politics and Society* 2: 11–29. Dostępne z: <https://www.wzb.eu/www2000/zkd/dsl/pdf/03_a_merkel_gb.pdf> (29. 10. 2016)

Miklová, Martina. 2006. „Prezidentské volby v Polsku v roce 2005.“ *Evropská volební studia* 1 (1): 119–130. Dostępne z: <http://ispo.fss.muni.cz/uploads/EVS/001/08_EVS-EES_-_Prezidentske_volby_v_Polsku_v_roce_2005.pdf> (11. 11. 2016)

- Milá, Lucie. 2010. „Hybridní demokracie.“ Pp. 473 in Petra Hirtlová, Vladimír Srb (eds.). *Podoby demokracie na začátku 21. století: Evropská unie a svět*. Kolín: Nezávislé centrum pro studium politiky.
- Millard, Frances. 1992. „The Polish Parliamentary Elections of October 1991.“ *Soviet Studies* 44 (5): 837–855. Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/152273>> (31. 10. 2016)
- Millard, Frances. 2006. „Poland's Politics and the Travails of Transition after 2001: The 2005 Elections.“ *Europe-Asia Studies* 58 (7): 1007–1031. Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/20451286>> (27. 10. 2016)
- Mlejnek, Josef. 2011. *Postavení hlavy státu v postkomunistických zemích: Od pádu komunismu v roce 1989 do roku 2010*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd.
- Nergelius, Joakim. 2012. „The Hungarian Constitution of 2012 and its Protection of Fundamental Rights.“ *Swedish Institute for European Policy Studies* 1–12. Dostupné z: <<http://www.sieps.se/sites/default/files/JN-Ungern%202012-3epa.pdf>> (23. 10. 2016)
- O'Dwyer, Conor. 2004. „Runaway State Building: How Political Parties Shape States in Postcommunist Eastern Europe.“ *World Politics* 56: 520–553. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/25054274?seq=1#page_scan_tab_contents> (1. 11. 2016)
- „O firmie.“ *Cbos.pl*, (online). Dostupné z: <http://www.cbos.pl/PL/o_firmie/o_firmie.php> (2. 2. 2017)
- Palata, Luboš. 2016. „Polsko Polákům: Jak vytlačit cizáky a udělat ekonomiku národní.“ *Finmag.cz*, 15. 9. 2016 (online). Dostupné z: <<http://finmag.penize.cz/ekonomika/315744-polsko-polakum-jak-vytlacit-cizaky-a-udelat-ekonomiku-narodni>> (24. 2. 2017)
- Państwowa Komisja Wyborcza. „Wyniki wyborów 2005.“ *Wybory2005.pkw.gov.pl*, (online). Dostupné z: <<http://www.wybory2005.pkw.gov.pl/SJM/PL/WYN/M/index.htm>> (25. 3. 2017)
- Państwowa Komisja Wyborcza. „Wyniki wyborów 2007.“ *Wybory2007.pkw.gov.pl*, (online). Dostupné z: <<http://wybory2007.pkw.gov.pl/SJM/PL/WYN/M/index.htm>> (25. 3. 2017)

Państwowa Komisja Wyborcza. „Wyniki wyborów 2011.“ *Wybory2011.pkw.gov.pl*, (online). Dostępne z: <<http://wybory2011.pkw.gov.pl/wsw/pl/000000.html>> (25. 3. 2017)

Pasha-Robinson, Lucy. 2016. „Hungarian PM Viktor Orbán celebrates Donald Trump victory as end of ‘liberal non-democracy.’“ *Independent.co.uk*, 12. 11. 2016 (online). Dostępne z: <<http://www.independent.co.uk/news/world/europe/donald-trump-us-election-win-hungarian-prime-minister-viktor-orban-end-liberal-non-democracy-a7413236.html>> (13. 12. 2016)

Pehe, Jiří. 2003. „Demokracie bez demokratů.“ *Ihned.cz*, 10. 4. 2003 (online). Dostępne z: <<http://ihned.cz/c1-12629500-jiri-pehe-demokracie-bez-demokratu>> (20. 10. 2016)

Platón. 2001. *Ústava*. Praha: Oikoymenh.

Poslanec Krzysztof Brejza, nahrávka ze schůze Sejmu z 25. listopadu 2015. Dostępne z: <http://orka2.sejm.gov.pl/StenoInter8.nsf/0/A2F2CB8309D6D12FC1257F090049000E/%24File/02_ksiazka_a_bis.pdf> (29. 1. 2017)

Prawo i Sprawiedliwość. 2014. *Program Prawa i Sprawiedliwości 2014* (online; Pdf). Dostępne z: <www.pis.org.pl/document/archive/download/128> (23. 1. 2017)

Prusek, Tomasz, Sudak, Ireneusz. 2016. „Krynica 2016. Forum ekonomiczne czy polityczne?“ *Wyborcza.pl*, 8. 9. 2016 (online). Dostępne z: <<http://wyborcza.pl/1,155287,20660229,krynica-2016-forum-ekonomiczne-czy-polityczne.html>> (24. 2. 2017)

Rae, Gavin. 2008. *Poland's Return to Capitalism: From the Socialist Bloc to the European Union*. London: Tauris Academic Studies.

Rankin, Jennifer. 2016. „Brussels launches unprecedented EU inquiry into rule of law in Poland.“ *The Guardian*, 13. 1. 2016 (online). Dostępne z: <<https://www.theguardian.com/world/2016/jan/13/ec-to-investigate-polish-governments-controversial-new-laws>> (29. 1. 2017)

Rettman, Andrew. 2015. „Right-wing Populists Win Outright Majority in Poland.“ *Euobserver.com*, 26. 10. 2015 (online). Dostępne z: <<https://euobserver.com/political/130840>> (23. 1. 2017)

- Rojčík, Ondřej. 2003. „Volební akce Solidarita: Pokus o sjednocení polské pravice.“ *Středoevropské politické studie* 5 (1). Dostupné z: <<https://journals.muni.cz/cepsr/article/view/3936>> (4. 11. 2016)
- Rosset, Jan. 2011. „The 2010 presidential election in Poland.“ *Electoral Studies* 30: 241–244. Dostupné z: <https://www.researchgate.net/publication/251540553_The_2010_presidential_election_in_Poland> (17. 10. 2016)
- Řezník, Miloš. 2010. *Dějiny Polska v datech*. Praha: Libri.
- Samcik, Maciej. 2016. „Nadzór nad bankami z powrotem do NBP? Dużo znaków zapytania [ANALIZA].“ *Wyborcza.pl*, 28. 10. 2016 (online). Dostupné z: <<http://wyborcza.pl/1,155287,20904409,nadzor-nad-bankami-z-powrotem-do-nbp-duzo-znakow-zapytania.html>> (24. 2. 2017)
- Sartori, Giovanni. 1993. *Teória demokracie*. Bratislava: Archa.
- Sedelmeier, Ulrich. 2016. „Political safeguards against democratic backsliding in the EU: the limits of material sanctions and the scope of social pressure.“ *Journal of European Public Policy*. Dostupné z: <<http://dx.doi.org/10.1080/13501763.2016.1229358>> (5. 10. 2016)
- Schneider, Carsten Q. 2009. *The Consolidation of Democracy: Comparing Europe and Latin America*. Milton: Routledge.
- Siedlecka, Ewa. 2016. „Ustawa antyterrorystyczna. Jeszcze Większy Brat.“ *Wyborcza.pl*, 4. 6. 2016 (online). Dostupné z: <<http://wyborcza.pl/magazyn/1,124059,20181520,ustawa-antyterrorystyczna-jeszcze-wiekszy-brat.html>> (2. 2. 2017)
- Sierakowski, Sławomir. 2015. „The materialist turn in Polish politics.“ *Opendemocracy*, 12. 8. 2015 (online). Dostupné z: <<https://www.opendemocracy.net/can-europe-make-it/slawomir-sierakowski/materialist-turn-in-polish-politics>> (23. 1. 2017)
- Smith, Peter H., Ziegler, Melissa R. 2008. „Liberal and Illiberal Democracy in Latin America.“ *Latin American Politics and Society* 50 (1): 31–57. Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/30130838>> (20. 10. 2016)

- Sobczak, Pawel, Goettig, Marcin. 2016. „Polish parliament rejects near-total abortion ban after protests.“ *Reuters*, 6. 10. 2016 (online). Dostępne z: <<http://www.reuters.com/article/us-poland-abortion-idUSKCN1260Q0>> (3. 2. 2017)
- Sobczak, Pawel, Lowe, Christian. 2014. „New Polish PM brings her rival into government.“ *Reuters*, 19. 9. 2014 (online). Dostępne z: <<http://uk.reuters.com/article/uk-poland-government-kopacz-idUKKBN0HE0SF20140919>> (14. 11. 2016)
- Spiegel, Peter, Barker, Alex. 2014. „EU leaders name Donald Tusk president of the European Council.“ *Financial Times*, 30. 8. 2014 (online). Dostępne z: <<https://www.ft.com/content/4a7e403c-306d-11e4-9914-00144feabdc0>> (13. 11. 2016)
- Szczerbiak, Aleks. 2002. „Dealing with the Communist Past or the Politics of the Present? Lustration in Post-Communist Poland.“ *Europe-Asia Studies* 54 (4): 553–572. Dostępne z: <<http://www.jstor.org/stable/826424>> (27. 10. 2016)
- Szczerbiak, Aleks. 2003. „Old and New Divisions in Polish Politics: Polish Parties' Electoral Strategies and Bases of Support.“ *Europe-Asia Studies* 55 (5): 729–746. Dostępne z: <<http://www.jstor.org/stable/3594570>> (31. 10. 2016)
- Szczerbiak, Aleks. 2007. „Election Briefing No 37: Europe and The October 2007 Polish Parliamentary Election.“ *European Parties Elections and Referendums Network*. Dostępne z: <<https://www.sussex.ac.uk/webteam/gateway/file.php?name=epern-election-briefing-no-37.pdf&site=266>> (12. 11. 2016)
- Szelewa, Dorota. 2016. „The Policy on Gender Equality in Poland – Update.“ *European Parliament*, September 2016 (online; Pdf). Dostępne z: <[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/571372/IPOL_STU\(2016\)571372_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/571372/IPOL_STU(2016)571372_EN.pdf)> (23. 1. 2017)
- Szuleka, Małgorzata. 2016. „In Leaked Report, Venice Commission Criticizes Changes to Poland's Constitutional Tribunal.“ *Liberties.eu*, 15. 3. 2016 (online). Dostępne z: <<http://www.liberties.eu/en/news/venice-commission-critical-of-new-act-poland-constitutional-tribunal>> (30. 1. 2017)

Szuleka, Małgorzata, Wolny, Marcin, Szwed, Marcin. 2016. „The Constitutional Crisis in Poland 2015–2016.“ *Helsinki Foundation for Human Rights*, September 2016 (online; Pdf). Dostępne z: <http://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2016/09/HFHR_The-constitutional-crisis-in-Poland-2015-2016.pdf> (20. 10. 2016)

Szwed, Marcin, Bychawska-Siniarska, Dominika. „The Letter for Special Rapporteur on the Independence of Judges and Lawyers.“ *Hfhr.pl*, 22. 7. 2016 (online; Pdf). Dostępne z: <http://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2016/07/HFPC_letter_M_Pinto.pdf> (22. 1. 2017)

Šedo, Jakub. 2007. *Volební systémy postkomunistických zemí*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Świeboda, Paweł. 2007. „Poland’s Second Return to Europe.“ *European Council On Foreign Relations*. Dostępne z: <https://www.files.ethz.ch/isn/91756/Poland_2_Return_1207.pdf> (13. 11. 2016)

Tworzecki, Hubert. 2012. „The Polish Parliamentary Elections of October 2011.“ *Electoral Studies* 31 (3): 613–639. Dostępne z: <https://www.researchgate.net/publication/257086962_The_Polish_parliamentary_elections_of_October_2011> (17. 10. 2016)

Uitz, Renáta. 2015. „Can you tell when an illiberal democracy is in the making? An appeal to comparative constitutional scholarship from Hungary.“ *International Journal of Constitutional Law* 13 (1): 279–300. Dostępne z: <<http://icon.oxfordjournals.org/content/13/1/279.abstract>> (20. 10. 2016)

Ústavní soud. Anglická verze rozsudku K 34/15 z 3. prosince 2015. Dostępne z: <<http://trybunal.gov.pl/en/hearings/judgments/art/8748-ustawa-o-trybunale-konstytucyjnym/>> (29. 1. 2017)

Wiatr, Jerzy J. 1993. *Wybory parlamentarne 19 września 1993: przyczyny i następstwa*. Warszawa: Agencja Scholar.

Wilgocki, Michał. 2016. „Julia Przyłębska prezesem Trybunału Konstytucyjnego. Prezydent Duda wręczył nominację.“ *Wyborcza.pl*, 21. 12. 2016 (online). Dostępne z: <<http://wyborcza.pl/7,75398,21153065,julia-przylebska-prezesem-trybunalu-konstytucyjnego-prezydent.html>> (3. 2. 2017)

- „Wyniki wyborów do Sejmu RP“ *Parlament2015.pkw.gov.pl* (online). Dostupné z: <http://parlament2015.pkw.gov.pl/349_wyniki_sejm> (23. 1. 2017)
- Youngs, Richard. 2015. „Exploring ‚Non-Western Democracy‘.“ *Journal of Democracy* 26 (4): 140–154. Dostupné z: <<http://www.journalofdemocracy.org/article/exploring-%E2%80%9Cnon-western-democracy%E2%80%9D>> (6. 10. 2016)
- Zakaria, Fareed. 1997. „The Rise of Illiberal Democracy.“ *Foreign Affairs* 76 (6): 22–43. Dostupné z: <http://www.closer2oxford.ro/uploads/2012/06/12/The_Rise_of_Illiberal_Democracy.pdf> (19. 10. 2016)
- Zakaria, Fareed. 2012. *Budoucnost svobody. Neliberální demokracie v USA i ve světě*. Praha: Academia.
- Zakaria, Fareed. 2014. „The Rise of Putinism.“ *The Washington Post*, 31. 7. 2014 (online). Dostupné z: <https://www.washingtonpost.com/opinions/fareed-zakaria-the-rise-of-putinism/2014/07/31/2c9711d6-18e7-11e4-9e3b-7f2f110c6265_story.html?utm_term=.751589250c7a> (23. 10. 2016)
- Zalan, Eszter. 2016. „How to build an illiberal democracy in the EU.“ *Euobserver.com*, 8. 1. 2016 (online). Dostupné z: <<https://euobserver.com/political/131723>> (21. 3. 2016)
- Zechowska, Sylwia. 2013. „Transformation Processes in Poland.“ Pp. 36–75 in Ilona Švihlíková, Sylwia Zechowska, Peter Terem (eds.). *Political and Economic Features of Transformation Processes in the Czech Republic, Poland and Hungary*. Praha: Professional Publishing.
- Zinecker, Heidrun. 2009. „Regime-Hybridity in Developing Countries: Achievements and Limitations of New Research on Transitions.“ *International Studies Review* 11 (2): 302–331. Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/40389063>> (17. 10. 2016)
- Znoj, Milan, Bíba, Jan, Vargovčíková, Jana. 2014. *Demokracie v postliberální konstelaci*. Praha: Karolinum.

Seznam tabulek a grafů

Seznam tabulek

Tab. 1: Výsledky polských parlamentních voleb v roce 1989

Tab. 2: Výsledky polských parlamentních voleb v roce 1991

Tab. 3: Výsledky polských parlamentních voleb v roce 1993

Tab. 4: Výsledky polských parlamentních voleb v roce 1997

Tab. 5: Výsledky polských parlamentních voleb v roce 2001

Tab. 6: Výsledky polských parlamentních voleb v roce 2005

Tab. 7: Výsledky polských parlamentních voleb v roce 2007

Tab. 8: Výsledky polských parlamentních voleb v roce 2011

Tab. 9: Výsledky polských parlamentních voleb v roce 2015

Tab. 10: Seznam vlád Polska od roku 1989

Tab. 11: Postoj polských občanů k demokracii (1992–2016)

Tab. 12: Spokojenost občanů s fungováním polské demokracie (1993–2016)

Tab. 13: Hodnocení Sejmu (prosinec 2015 – prosinec 2016)

Tab. 14: Hodnocení vlády Beaty Szydłové (prosinec 2015 – prosinec 2016)

Tab. 15: Důvěra – polský prezident Andrzej Duda (květen 2015 – prosinec 2016)

Tab. 16: Důvěra – polská premiérka Beata Szydłová (říjen 2015 – prosinec 2016)

Tab. 17: Důvěra – předseda strany PiS Jarosław Kaczyński (říjen 2015 – prosinec 2016)

Seznam grafů

Graf 1: Volební účast ve všech parlamentních volbách (1989–2015)

Graf 2: Postoj polských občanů k demokracii (1992–2016)

Graf 3: Spokojenost občanů s fungováním polské demokracie (1993–2016)

Graf 4: Hodnocení Sejmu (prosinec 2015 – prosinec 2016)

Graf 5: Hodnocení vlády Beaty Szydłové (prosinec 2015 – prosinec 2016)

Graf 6: Důvěra – polský prezident Andrzej Duda (květen 2015 – prosinec 2016)

Graf 7: Důvěra – polská premiérka Beata Szydłová (říjen 2015 – prosinec 2016)

Graf 8: Důvěra – předseda strany PiS Jarosław Kaczyński (říjen 2015 – prosinec 2016)

Abstrakt

Tato práce se zabývá demokracií, státem a společností se zaměřením na vnímání demokratických hodnot v Polsku. Hlavním cílem práce je na základě zvoleného teoretického a metodologického přístupu zjistit, nakolik Polsko naplňuje prvky neliberální demokracie či zda se v případě této země jedná jen o jakousi anomálii v politickém systému, která bude retrospektivně brána jako součást vývoje evropských demokratických politických systémů. Dílčím cílem je snaha zdůvodnit, proč se Polsko touto cestou změn vydalo, a nalézt možnou souvislost s předchozím vývojem politického systému.

Z hlediska metodologie je tato práce případovou studií, jejímž cílem je podat co nejkomplexnější popis daného jevu. Závěrečné vyhodnocení vychází z porovnání stavu polské demokracie s teorií neliberální demokracie, která byla představena Fareedem Zakariou, a současně z aplikování sedmi podstat neliberální demokracie dle maďarské politoložky Eszter Zalanové.

Na základě analýzy v této práci a definování neliberální demokracie Fareedem Zakariou je možné konstatovat, že se Polsko pod vládou strany PiS postupně stává neliberální demokracií. V Polsku jsou sice dodržovány svobodné volby a ochrana základních svobod, avšak míra a charakter změn, ke kterým v této zemi v poslední době dochází, nejsou slučitelné s liberální demokracií. K hlavním analyzovaným změnám patří odvolání šéfů tajných služeb, novelizování zákonů o ústavním soudu, o veřejnoprávních médiích, o policejním dohledu a přebírání kontroly nad financemi, zahraničními investory a bankami. Možnost označovat Polsko za neliberální demokracii byla následně takřka potvrzena také aplikováním sedmi podstat neliberální demokracie dle Eszter Zalanové.

Klíčová slova: demokracie, neliberální demokracie, Polsko, politický systém, ústavní krize, ústavní soud, průzkum veřejného mínění

Abstract

This diploma thesis deals with democracy, state and society focusing on the perception of democratic values in Poland. The main purpose of the thesis is based on the chosen theoretical and methodological approach to find out how much Poland fulfills the elements of illiberal democracy or whether we can just call it some kind of anomaly in their political system which will be retrospectively seen as a part of the evolution of European democratic political systems. The partial purpose is firstly to give a reason why Poland has chosen this way of changes, and secondly to find a possible connection with the previous evolution of the political system.

As regards the methodology, this thesis is case study, purpose of which is to give the most comprehensive description of the phenomenon. The final evaluation is based on the comparison of Polish democracy's state with the theory of illiberal democracy that was introduced by Fareed Zakaria, and also on applying of seven elements of illiberal democracy which were formulated by Hungarian political scientist Eszter Zalan.

Based on the analysis in this thesis and the definition of illiberal democracy by Fareed Zakaria, it is possible to say that Poland under the PiS's government has gradually become illiberal democracy. There are respected free elections and the protection of fundamental freedoms in Poland, but the level of changes that has recently occurred in this country is not compatible with liberal democracy. The main analyzed changes include the relegation of intelligence chiefs, the amendment to the Act on the Constitutional Court, on the public media, on Police and taking control of finances, foreign investors and banks. The possibility to mark Poland as illiberal democracy was subsequently almost confirmed also by applying of seven elements of illiberal democracy which were formulated by Eszter Zalan.

Key words: democracy, illiberal democracy, Poland, political system, constitutional crisis, constitutional court, public opinion research